

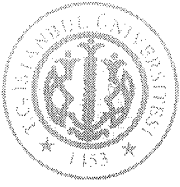
T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
TEKNOLOJİ VE SANAYİ İKTİSADİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE KAYISI SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK
ANALİZİ: MALATYA İLİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

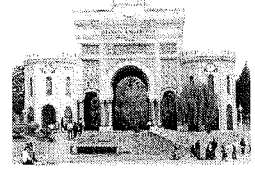
EMRE BURAK SARIBAŞ
2501090550

Tez Danışmanı
YARD. DOÇ. DR. ÖZLEM DURGUN

İstanbul, 2012

İSTANBUL
2012
T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürlüğü

Y Ü K S E K L İ S A N S

TEZ ONAYI

Adı ve Soyadı : EMRE BURAK SARIBAŞ
Numarası : 2501090550
Anabilim/Bilim Dalı : TEKNOLOJİ VE SANAYİ İKTİSADI
Danışman Öğretim Üyesi : YRD.DOÇ.DR.ÖZLEM DURGUN

Tez Savunma Tarihi :20/06/2012

Tez Savunma Saati :14:00

Tez Başlığı :“TÜRKİYE KAYISI SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK ANALİZİ: MALATYA İLİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ.DR.MUSTAFA TEKİN		Kabul
2-YRD.DOÇ.DR.ABDULKADİR TUNA		Kabul
3-YRD.DOÇ.DR.OĞUZHAN ÖZÇELEBİ		Kabul
4-YRD.DOÇ.DR.BÖRKE TUNALI	B. Tunali.	KABÜL
5-YRD.DOÇ.ÖZLEM DURGUN	Ö. Durgun	Kabul

ÖZ

TÜRKİYE KAYISI SEKTÖRÜNÜN EKONOMİK ANALİZİ: MALATYA İLİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Emre Burak Sarıbaş

Bu araştırma Türkiye kayısı sektörünü en doğru şekilde yansıtabilecek olan, sektörde en büyük paya sahip Malatya ili üzerine yapılmıştır. Malatya ilinde kayısı yetiştiriciliği yapan işletmeler incelenerek sektörün ekonomik analizinin yapılması amaçlanmış ve sektörde yer alan işletmelerin üretim ve pazarlama aşamasında karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada, Malatya kayısı üretiminin %68'ini elinde bulunduran Akçadağ, Battalgazi, Darende, Hekimhan ve Merkez ilçelerinden gayeli, tabakalı ve Neyman yöntemleri ile belirlenen 79 işletme, arazi varlıklarının büyüklüğüne göre 0-15 da, 16-50 da ve 51+ da olmak üzere tabakalara ayrılmıştır. Bu yöntem, farklı büyüklükteki işletmelerin üretim ve pazarlama faaliyeti sonuçlarının ve karşılaştıkları sorunların farklı çıkacağı gerçeğinin göz ardı edilmesini engellemek amacıyla da tercih sebebi olmuştur. Belirlenen işletmelere anket uygulanmış ve elde edilen verilerin analiziyle de kayısı sektörünün ekonomik analizinin yapılması ve sorunlarının ortaya konulması sağlanmıştır. İşletmelere uygulanan ekonomik analiz yönteminin sonucunda yıllık faaliyet sonuçları masraflarının, gayrisafı üretim değerlerinin, brüt karlarının, birim maliyetlerinin, net ve nispi karlarının hesaplanması yoluyla belirlenmiştir. Sorunların tespitinde işletmelerin ilgili sorulara vermiş oldukları cevaplardan ve ikincil verilerden faydalanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, karşılaşılan birçok soruna rağmen işletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarında başarılı oldukları belirlenmiştir. Ancak, sektörün ve Malatya'nın sahip olduğu potansiyel dikkate alındığında, bulunulması gereken noktadan çok geride kaldığının üzücü bir durum olarak değerlendirilmesi gerekir.

ABSTRACT

ECONOMIC ANALYSIS OF TURKISH APRICOT INDUSTRY: A CASE STUDY ON MALATYA PROVINCE

Emre Burak Saribaş

This research was conducted on Malatya province, which reflects the Turkish apricot industry most accurately, as it has the biggest share. It was intended to make economic analysis of the apricot industry through examining apricot producers in Malatya province, and tried to put forward solutions to the problems of apricot producers encountering during the stages of production and marketing. In this research, 79 enterprises, which are specified through purposive, stratified and Neyman methods, in Akçadağ, Battalgazi, Darende, Hekimhan and Central districts holding 68% of apricot production of Malatya province were stratified according to their sizes of land assets respectively 0-15 daa, 16-50 daa and 51+ daa. This method was also preferred in order to prevent not to take the fact that various sizes of enterprises unfold outcomes of production and marketing activities and encounter problems differently into consideration. A survey was conducted to specified enterprises, and economic analysis of the apricot industry as well as the problems were provided by analyzing the data obtained from these surveys. At the end of the economic analysis applied to apricot enterprises, annual activity reports were determined by calculating the expenditures, gross value of production, gross profits, unit costs, net and relative profits. Answers of enterprises given to related questions and secondary data were used in order to determine the problems. According the research findings, it was determined that the enterprises succeeded in the annual activity reports despite the many problems they encountered. However, considered the potential that the industry and Malatya province possess, remaining far behind the point that could be stood should be regarded as a woeful situation.

ÖNSÖZ

Her geçen gün artan dünya nüfusu ve doğal ya da fiziksel etmenler nedeniyle yaşanan kıtlıklar tarım ve gıdayı stratejik sektörler haline getirmektedir. Şu günlerde içinde yaşadığımız bilinçsiz tüketim toplumunda, kitlelerin bu durumun farkında olmayışı gelecekte yaşanabilecek sorunların daha da büyümesine ön ayak olmaktadır. Türkiye'nin tarım ve gıda sektöründe dünya lideri olduğu nadir ürünlerden biri olan kayısının bu kapsamda incelenmesi ve sektörü geliştirebilecek çalışmaların yapılması büyük önem taşımaktadır.

Malatya denilince akla ilk gelen şey kayısı olmaktadır. Kayısının sosyal ve ekonomik hayatın her alanında büyük pay sahibi olduğu Malatya, bir il olarak dünya yaş kayısı üretiminin yaklaşık %6'sını, kuru kayısı üretiminin ise yaklaşık yarısını gerçekleştirmektedir. Bu çalışma, sektörde bu derece öneme sahip Malatya ilinde kayısı üreticiliği yapan işletmelerin ekonomik analizinin yapılmasını ve işletmelerin üretim ve pazarlama aşamalarında karşılaştıkları sorunların ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Araştırma, belirlenen 79 işletmeden anket yoluyla elde edilen verilerin analizini kapsamaktadır.

Bu tezin hazırlanması aşamasında hiçbir zaman bilgisini ve deneyimini esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Yard. Doç. Dr. Özlem Durgun'a teşekkürlerimi sunarım. Tez yazımı konusunda tecrübelerinden faydalandığım arkadaşım Araş. Gör. Hakan Bektaş'a, Malatya ilinde gerçekleştirmiş olduğum saha araştırması sırasında maddi ve manevi desteklerini gördüğüm Sarıbaş, Timurkaan ve Artan ailelerine, Malatya'da geçirdiğim süre boyunca beni ağırlayan ve her konuda yardımına koşan Ayşe ve Erkut Sözüer'e sonsuz teşekkür ederim. Bugün bu tezi ortaya çıkarabilmemdeki en büyük pay, kuşkusuz hayatımın her döneminde bana güvenen ve destek olan aileme aittir. Karşılıksız yapılmış olduğunu bilsem de, aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	4
KAYISI SEKTÖRÜ	4
1.1. Kayısı İle İlgili Genel Bilgiler.....	4
1.1.1. Orijini ve Tarihçesi	4
1.1.2. Çeşitleri	5
1.1.2.1. Hacıhaliloğlu	6
1.1.2.2. Kabaası	6
1.1.2.3. Hasanbey	6
1.1.2.4. Çataloğlu ve Soğancı.....	7
1.1.2.5. Zerdali veya Hüdai	7
1.1.3. Besin Değeri ve Önemi	7
1.1.4. Kullanım Alanları.....	9
1.2. Kayısı Sektörünün Mevcut Durumu	10
1.2.1. Dünya’da Kayısı Sektörü	10
1.2.2. Türkiye’de Kayısı Sektörü	15
1.2.2.1. Malatya’nın Sektördeki Yeri ve Önemi	21
1.3. Kayısı Sektöründe Sorunlar	23
1.3.1. Üretim Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar	24
1.3.2. Pazarlama Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar.....	27
2. BÖLÜM	30
ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	30
2.1. Çevre Yapısı.....	30
2.1.1. Coğrafi Durum	30

2.1.2. İklim Özellikleri	30
2.1.3. Doğal Kaynaklar	31
2.2. Sosyal Yapı	33
2.2.1. Nüfus	33
2.2.2. Eğitim	35
2.2.3. İstihdam ve İşsizlik	36
2.3. Ekonomik Yapı	37
2.3.1. Tarım	37
2.3.1.1. Arazi Varlığı ve Dağılımı	37
2.3.1.2. Bitkisel Üretim	38
2.3.1.3. Hayvancılık	40
2.3.1.4. Tarımsal Mekanizasyon	42
2.3.2. Sanayi	44
2.3.2.1. Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)	44
2.3.2.2. Öne Çıkan Sektörler	44
2.3.3. Hizmetler	46
2.3.3.1. Dış Ticaret	46
2.3.3.2. Turizm	47
3. BÖLÜM.....	49
MATERYAL VE YÖNTEM.....	49
3.1. Materyal	49
3.2. Yöntem	49
3.2.1. Örneğe Giren İlçelerin Seçiminde Uygulanan Yöntem	49
3.2.2. Örneğe Giren İşletmelerin Seçiminde Uygulanan Yöntem	52
3.2.3. Anket Formlarının Hazırlanması.....	54
3.2.4. Anketlerin Uygulanması	54
3.2.5. İşletmelerin Analizinde Uygulanan Yöntem.....	54
4. BÖLÜM.....	58
ARAŞTIRMA BULGULARI.....	58
4.1. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapıları.....	58
4.1.1. Nüfus, Eğitim ve İşgücü Durumu	58
4.1.1.1. İşletmeci	58

4.1.1.1.1. İşletmecilerin Yaşı ve Deneyimi	58
4.1.1.1.2. İşletmecilerin Eğitim Düzeyi	58
4.1.1.2. İşletmeler	59
4.1.1.2.1. Ailenin Nüfus Yapısı	59
4.1.1.2.2. Ailenin Eğitim Durumu	60
4.1.1.2.3. Ailenin İşgücü Varlığı ve Kullanım Durumu	61
4.2.1. Sermaye Mevcutları ve Kullanım Durumları	62
4.2. İşletmelerin Ekonomik Analizi	64
4.2.1. Üretim Masrafları	64
4.2.2. İşletmelerin Yıllık Faaliyet Sonuçları	66
4.2.2.1. Gayrisafi Üretim Değeri	66
4.2.2.2. Brüt Kar	67
4.2.2.3. Ürün Maliyeti	67
4.2.2.4. Net ve Nispi Karlar	68
4.3. İşletmelerin Tercihleri, Sorunları ve Beklentileri	69
4.3.1. İşletmelerin Tercihleri	69
4.3.2. Üretim Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar	71
4.3.3. Pazarlama Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar	73
4.3.4. İşletmelerin Beklentileri	74
SONUÇ	75
KAYNAKÇA	78
EKLER	85

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Dünya’da Kayısı Üretimi Yapan Başlıca Ülkeler ve Üretim Miktarları ..	11
Tablo 1.2. Başlıca Üretici Ülkelere Göre Verimlilik	13
Tablo 1.3. Kuru Kayısı Üreten Başlıca Ülkeler ve Üretim Miktarları	14
Tablo 1.4. Dünya Yaş Kayısı İhracatı	15
Tablo 1.5. Dünya Kuru Kayısı İhracatı	15
Tablo 1.6. İllere ve Yıllara Göre Türkiye’deki Kayısı Ağacı ve Üretimi	16
Tablo 1.7. İllere ve Yıllara Göre Kayısı Verimi	17
Tablo 1.8. Türkiye’nin 1978-2010 Yılları Arası Kuru Kayısı İhracatı ve Getirisi	18
Tablo 1.9. 2011 Yılı Kayısının İhraç Şekilleri	19
Tablo 1.10. Türkiye’nin Ülkelere Göre Yaş Kayısı İhracatı	20
Tablo 1.11. Türkiye’nin Ülkelere Göre Kuru Kayısı İhracatı	21
Tablo 1.12. Malatya İlinde Yaş ve Kuru Kayısı Üretimi	22
Tablo 2.1. İlçelere Göre Malatya Nüfusu	34
Tablo 2.2. Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı	34
Tablo 2.3. Malatya İlinin Aldığı ve Verdiği Göç ve Net Göç Hızı	35
Tablo 2.4. Cinsiyete Göre Okuma Yazman Durumu (6+ Yaş)	35
Tablo 2.5. Cinsiyete Göre Bitirilen Eğitim Düzeyi (6+ Yaş)	36
Tablo 2.6. Malatya İli Arazi Varlığı ve Dağılımı	37
Tablo 2.7. Ürün Gruplarına Göre Malatya Bitkisel Üretim Değerleri	38
Tablo 2.8. Malatya İli 2010 Yılı Hayvan Sayısı ve Hayvansal Üretim	40
Tablo 2.9. Malatya İli 2010 Yılı Kümes Hayvanları Sayısı	41
Tablo 2.10. Malatya İli 2009 Yılı Kesilen Hayvan Sayıları	41
Tablo 2.11. Malatya İli 2010 Yılı Tarım Alanında Kullanılan Makineler	42
Tablo 2.12. Yıllara Göre Malatya İli İhracat ve İthalat Değerleri (\$)	46
Tablo 2.13. Malatya İli 2011 Yılı Ülkelere Göre İhracat ve İthalat Verileri (\$)	46
Tablo 2.14. Malatya İlinde Yıllara Göre İhracatçı ve İthalatçı Firma Sayıları	47
Tablo 2.15. Malatya İlinde Kişi Başına İhracat ve İthalat Göstergeleri	47
Tablo 2.16. Malatya İli 2010 Yılı Turizm Göstergeleri	48
Tablo 3.1. Malatya Çiftçi Kayıt Sistemine Kayıtlı İşletmeler	50

Tablo 3.2. Örnek Hacmini Oluşturan İlçelerde İşletmeler ve Arazi Varlıkları.....	50
Tablo 3.3. Örneğe Giren İlçelerde Kayısı Ağaçları ve İl Toplamına Oranı.....	51
Tablo 3.4. Örneğe Giren İlçelerin Kayısı Üretim Miktarları ve İl Toplamına Oranı. 51	
Tablo 3.5. İşletmelerin Arazi Varlığına Göre Tabakalara Dağılımı ve Örnek Sayıları	53
Tablo 3.6. Erkek İşgücü Biriminin Hesaplanmasında Kullanılan Katsayılar	55
Tablo 4.1. İşletmecilerin Yaş ve Deneyim Süreleri	58
Tablo 4.2. İşletmecilerin Eğitim Düzeyi	59
Tablo 4.3. İşletmelerin Aile Nüfus Yapısı ve Cinsiyete Göre Dağılımı	59
Tablo 4.4. İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	60
Tablo 4.5. İşletme Nüfusunun Eğitim Düzeyi	61
Tablo 4.6. İşletmelerin Aile İşgücü Varlığı ve Kullanım Durumu	61
Tablo 4.7. İşletmelerin Arazi Varlıkları ve Kayısı Bahçeleri	62
Tablo 4.8. İşletmelerin Kayısı Ağacı Sayıları	63
Tablo 4.9. Kayısı Üretim Tercihlerine Göre İşletmeler	63
Tablo 4.10. İşletmelerin Kayısı Ağacı Tercihleri.....	63
Tablo 4.11. İşletmelerin Kayısı Ağacı Tercih Sebepleri.....	64
Tablo 4.12. İşletmelerin Birim Alanda Üretim Masrafları (TL/da).....	65
Tablo 4.13. Birim Alana (da) Düşen Tesis Dönemi Amortisman Payları	66
Tablo 4.14. İşletmelerin Kayısı Üretimindeki Gayrisafi Üretim Değerleri	67
Tablo 4.15. İşletmelerin Kayısı Üretimindeki Brüt Kar Değerleri	67
Tablo 4.16. İşletmelerin Kayısı Üretimindeki Birim Maliyetleri ve Satış Fiyatları ..	68
Tablo 4.17. İşletmelerin Kayısı Üretimindeki Net ve Nispi Kar Değerleri	68
Tablo 4.18. Ürünlerin Kime Satıldığı Tercihinde Önemli Olan Etmenler.....	69
Tablo 4.19. Kooperatife Üye Olmayan İşletmecilerin Tercihinde Önemli Olan Etmenler	70
Tablo 4.20. İşletmelerin Üretim Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlar	72
Tablo 4.21. İşletmelerin En Çok Karşılaştıkları Hastalık ve Zararlılar	73
Tablo 4.22. İşletmelerin Pazarlama Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlar.....	73
Tablo 4.23. İşletmelerin Devletten Beklentileri.....	74

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
Da	Dekar
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
EİB	Erkek İşgücü Birimi
FAO	Food and Agriculture Organization
FKA	Fırat Kalkınma Ajansı
GSÜD	Gayri Safi Üretim Değeri
INC	International Nut and Dried Fruit Council
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
MTSO	Malatya Ticaret ve Sanayi Odası
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
SÇKM	Suda Çözünür Kuru Madde
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
USDA	United States Department of Agriculture

GİRİŞ

Gelişmiş ülkelerin son zamanlarda tarım sektörüne verdikleri önemin artması, sektörün gelişimine yönelik politikaların üretilmesini doğurmuştur. Tarım alanında devlet, özel sektör, üniversiteler ve diğer kurumlar el ele vermekte ve tarımda verimin artırılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması için büyük çaba sarf etmektedirler. Bu bağlamda, Avrupa Birliği ülkelerinin uyguladığı Ortak Tarım Politikası dikkate alındığında, tarım sektörünün geliştirilmesi için yapılan çalışmaların boyutu ve önemi daha iyi anlaşılabilir. AB her yıl bütçesinin yaklaşık %40'ını (55 milyar €) Ortak Tarım Politikası gereği tarım sektörüne harcamaktadır.¹

Türkiye'den gerek kurumsal yapılarıyla gerek teknolojileriyle üstün sayılabilecek bu ülkelerin tarım sektörüne olan ilgilerinin artması takip edilmesi gereken bir gelişmedir. Avrupa Birliğine üyelik sürecinde olan Türkiye'nin küresel ekonomideki yerinin sağlamlığı diğer ülkelerle ne derece rekabet edebileceği ölçüsünde olacaktır. Türkiye dünyada değişen eğilimlere ve gelişmelere çok çabuk adapte olmalı ve rekabet gücünü pekiştirmelidir.

Tarım sektörü Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye coğrafi konumu, iklimi ve doğal zenginlikleriyle bir çok tarım ürününün yetiştirilmesi için gerekli ve uygun şartlara sahiptir. Tarım alanında bu derece yüksek potansiyeli bulunan Türkiye, maalesef yetersiz politikalar, eğitim, teknoloji, araştırma ve geliştirme faaliyetleri nedeniyle tarımda olması gereken yerde değildir.

Türkiye, özellikle dünya üretiminde lider olduğu incir, fındık ve kayısı sektörlerinin üzerine daha fazla eğilmeli ve bu sektörlerde yaşanan gelişmeleri daha yakından takip etmelidir. Malatya'da yetiştirilen kayısı çeşitleri gerek kaliteleri gerekse lezzetleri ile dünyanın en beğenilen kayısıları konumundadır. Daha önceleri çoğu

---

¹ European Commission, "The Common Agricultural Policy Explained", (çevrimiçi) http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_en.pdf, 02.05.2012, pp. 18.

sektörde yapılan; ürünlerin ham madde olarak ihraç edilmesi ve yabancı ülkelerde işlenip katma değerlerinin artırılması hatasına maalesef kayısıda da düşülmektedir. Her zaman pişmanlık duyulan, bu şekildeki ihracat faaliyetleri Türkiye ekonomisinin daha fazla büyümesinin önünü kapatan başlıca etkenlerden biridir. Kayısının işlenmesi ve üründen katma değer elde edilmesi hem üreticiler, hem sanayiciler, hem de Türkiye için daha faydalı olacaktır. Kayısı sektöründe hızla yeni politikalar geliştirilmeli, kurumlar ve bireyler ortak bir çatı altında toplanarak bu önemli tarım ürününün geliştirilmesini, verimliliğinin artırılmasını, sürdürülebilirliğinin sağlanmasını, üst düzeyde tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin gerçekleştirilmesini sağlamalıdır. Malatya kayısı dünya çapında bir marka haline getirilmelidir.

Araştırma konusunun Malatya kayısı olması da belirtilen nedenlerden ötürü önem taşımaktadır. Kayısı konusunda yapılacak her çalışmaya ve araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırma ile de amaçlanan kayısı sektörüne ufakta olsa bir katkı sağlayabilmektir. Araştırma, Malatya ilinde kayısı üretiminin büyük bir çoğunluğunun gerçekleştiği Akçadağ, Battalgazi, Darende, Hekimhan ve merkez ilçelerdeki işletmelerin analiz edilmesi ile Malatya genelinin yansıtılmasını, dolayısıyla da Türkiye kayısı sektörünün yansıtılmasını amaçlamaktadır.

Genellikle tarım ekonomisi bilim dalı tarafından kullanılan ekonomik analiz yöntemi, işletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarının ortaya konulmasına dayanmaktadır. Buna göre, incelenen 79 işletmenin 2010-2011 kayısı üretim dönemindeki masrafları ortaya çıkarılmış; gayrisafi üretim değerleri, brüt karları, birim alan ve birim ürün maliyetleri, net ve nispi karları hesaplanmıştır.

Yapılan analizler sonucunda işletmelerin 2010-2011 üretim döneminde başarılı oldukları tespit edilmiştir. Burada önemli olan husus, kayısı üretim potansiyelinin tam olarak kullanıldığı bir üretim döneminde, ortaya çıkmış olan herhangi bir yıllık faaliyet sonucunun olmaması ve işletmelerin ne derece başarılı olduğunun bilinmemesidir. Bu sebeple 2010-2011 dönemi için nispeten başarılı sonuçların alındığı söylemek daha doğru olacaktır. Bu bağlamda, araştırmayı önemli kılan diğer bir nokta olarak; gelecekte, potansiyelin tam olarak kullanıldığı dönemlerde

yapılacak çalışmaların bu araştırma ile kıyaslanarak daha somut sonuçlar elde edilmesinin n açılmıştır.

Kayısı sektöründe faaliyet gösteren işletmeler, sanayiciler, kurumlar ve bireyler için sektörde karşılaşılan sorunların tespiti ve bu sorunlara getirilecek üzüm nerileri kıymet taşımaktadır. İşletmecilerden ve ikincil verilerden tespit edilen sorunların zmne ilişkin önerilerde bulunmak, bu araştırmanın diğer bir amacıdır ve sektöre katkısı olacağı mit edilmektedir.

1. BÖLÜM

KAYISI SEKTÖRÜ

1.1. Kayısı İle İlgili Genel Bilgiler

1.1.1. Orijini ve Tarihçesi

Kayısı şu şekilde tanımlanabilir: Gülgiller (Rosaceae) familyasından dünyanın sıcak ve ılık iklimlerinde yetişen yaprakları açık yeşil, çiçekleri beyaz bir meyve ağacı ve bu ağacın sert çekirdekli meyvesidir. Meyve ince kabuklu, sulu ve genellikle sarı ve turuncu renklidir. Taze ya da kurutularak tüketilir.²

Bilimsel adıyla *Prunus armeniaca* L.'nin orijini konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bazı kaynaklar kayısının orijininin, Ermenistan'da Garni Tapınağı ve Shengavit bölgesinde yapılan arkeolojik kazılarda çıkarılan kayısı çekirdeklerine dayanarak, Ermenistan olduğunu belirtmektedir.³ İsim olarak ta (*armeniaca*) başlangıçta Ermenistan orijinli bir meyve olarak algılansa bile, birçok kaynak durumun böyle olmadığından bahsetmektedir. *Prunus armeniaca* L. kayısının birçok çeşidinden sadece biridir ve çoğuna göre kayısının orijini Orta Asya'dan Batı Çin'e kadar uzanan bölgedir.⁴⁵⁶⁷ Bugün Çin'in kuzey ve Kuzeydoğu dağlık alanları, Hinjiang bölgesindeki Tiyan-Şan ve Altay dağları ile Orta Asya ve Mançurya'yı içine alan çok geniş bir bölgenin kayısının orijini olduğu kabul edilmektedir.⁸

---

² Encyclopedia Britannica Online, "Apricot", (çevrimiçi)
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/30806/apricot>, 16.04.2012.

³ E.S. Morikian, "Apricot of Armenia: Origin and Classification of Varieties", **Acta Hort**, ISHS 121, 1982, pp. 271.

⁴ M. Faust et. al., "Origin and Dissemination of Apricot", **Horticultural Reviews**, Vol:22, y.y., 1998, pp. 248-249.

⁵ Bayram Murat Asma, **Kayısı Yetiştiriciliği**, Malatya, Evin Ofset, 2000, s. 2.

⁶ Sezai Ercişli, "Apricot Culture in Turkey", **Scientific Research and Essay**, Vol. 4.(8), 2009, pp. 715.

⁷ Ruhnaz Gülcan v.d., "Kuru Kayısı", **Türk Sultanları: Çekirdeksiz Kuru Üzüm, Kuru İncir, Kuru Kayısı**, İzmir, Ege Kuru Meyve ve Mamulleri İhracatçıları Birliği Yayınları, Can Dijital Baskı Merkezi, 2007, s. 90.

⁸ Asma, **a.g.e.**

Kabul görmüş kaynaklara göre kayısının tarihi günümüzden 4000 yıl öncesine dayanır. MÖ 2205-2198 yılları arasında hüküm süren Çin İmparatoru Yu zamanında kayısı tarımının nasıl yapıldığından bahsedilmektedir. Yine Çin'in eski kayıtlarında MÖ 658'de kayısından, MÖ 406-250 yılları arasında kaliteli kayısı ağaçlarından bahsedilmektedir.⁹ Kayısının aşılansarak belirli çeşitlerin geliştirilmesine ise MS 600 yıllarında başlanmıştır. Kayısının Çin'deki önemini anlatan diğer bir nokta da Çin'de en az 11 şehrin adında "xing" (kayısı) kelimesinin geçiyor oluşudur.¹⁰

Orta Asya'daki Soğdiana bölgesinde ve Ermenistan'da, kayısının yetiştirildiği gözlenmiş olsa da, bu bölgelerde az sayıda bulunan yabancı kayısı ağaçları, bu bölgelerin yalnızca kayısının Avrupa'ya geçiş güzergahında yer almakta olduklarını göstermektedir.¹¹ Kayısının önce Anadolu'ya daha sonra Avrupa'ya yayılışında Büyük İskender'in seferlerinin etkisi olduğu bilinmektedir. Buna göre, Büyük İskender MÖ 334 yılında çıktığı Asya seferlerinin sonuçlanmasıyla beraber bölgenin doğal bitki örtüsü olan kayıyı da beraberinde İran ve Transkafkaslar yoluyla Anadolu'ya getirmiştir. Anadolu'dan Avrupa'ya geçişi ise MÖ I. yüzyılda yaşanan Roma-Pers savaşları neticesinde gerçekleşmiştir. Kayısı önce İtalya'ya daha sonra Yunanistan'a götürülmüştür. Diğer Avrupa ülkelerine ve Amerika'ya yayılışı ise çok sonraları olmuştur. 13. yüzyılda İspanya ve Fransa'ya, 16. yüzyılda İngiltere'ye ve son olarak 17. yüzyılda Amerika'ya yayılmıştır.¹² Bugün neredeyse her yerde kayısı ağaçlarına rastlamak mümkündür.

1.1.2. Çeşitleri

Sadece Çin bölgesinde 2000'e yakın kayısı çeşidi bulunmakla birlikte dünyada yaklaşık olarak 3000 kayısı çeşidi veya tipi bulunmaktadır.¹³ Bütün çeşitler hakkında

---

⁹ Faust, a.g.e.

¹⁰ Jules Janick, "The Origins of Fruits, Fruit Growing, and Fruit Breeding", **Plant Breeding Rev.**, Vol. 25, pp. 271.

¹¹ A.e.

¹² Faust, a.g.e.

¹³ Y.Z. Wang, "Recommendation of Apricot Cultivars for Commercial Growing in China", **Hort. Sci.**, 25, Praha, 1998, pp. 121.

bilgi vermek mümkün olmadığı için, bu bölümde araştırma bölgesi olan Malatya'da üretimi en fazla olan çeşitler hakkında bilgi verilecektir.

1.1.2.1. Hacihaliloğlu

Malatya'da toplam kayısı ağacı varlığının %60-65'ini oluşturmaktadır. Bölgedeki en önemli kurutmalık kayısı çeşidi olan Hacihaliloğlu kayısının tesadüf eseri bulunduğu sanılmaktadır. Ağaçları yüksek boylu, dik-yayvan şeklinde, çok kuvvetli ve çabuk büyür. Kuvvetli ve sulanan topraklarda her yıl ürün vermesine rağmen verimi orta, dona, kuraklığa ve hastalıklara karşı hassastır. Meyveleri orta büyüklükte, yaklaşık 25-35 g ağırlıkta ve sarı renktedir. Meyve eti sert dokulu olduğundan uzak pazarlara taşınmaya elverişlidir.¹⁴

1.1.2.2. Kabaası

Malatya'da 1960'lı yıllarda tesadüfi şekilde bulunmuştur. Kurutmalık bir kayısı çeşidi olan Kabaası özellikle son yıllarda ilkbahar geç donlarına dayanıklı olması nedeniyle tercih edilmektedir. Toplam kayısı ağaçlarına oranı %30-35 civarındadır. Kurutmalık bir kayısı çeşidi olmasına rağmen iri meyveli, meyve eti dokusunun sert ve yola dayanımının iyi olması nedeniyle sofralık olarak tüketilmektedir. Ağaçları orta büyüklükte, verimliliği orta, meyve rengi ise sarıdır. Hacihaliloğlu çeşidine çok benzemekle birlikte, Kabaası'nın meyveleri daha iri ve uzun şekillidir. Ağaçları monilya hastalığına hassas, çil hastalığına ve dona dayanıklıdır. 10 yıldan beri yapılan gözlemler neticesinde Kabaası'nın diğer çeşitlere göre kuraklığa daha dayanıklı olduğu belirlenmiştir.¹⁵

1.1.2.3. Hasanbey

1930 yılında bulunan sofralık kayısı çeşididir. Önceleri kurutmalık olarak kullanılsa da daha sonra iri meyveli ve nakliye için uygun oluşu nedeniyle sofralık tüketilmeye başlanmıştır. Ağaç şekli yayvan, verimliliği orta, meyve kalp şeklinde, 40-45 g ağırlığında ve sarı renktedir. Ağaçları kuraklığa son derece hassas, meyveleri ise çil

---

¹⁴ Bayram Murat Asma, **Her Yönüyle Kayısı**, Ankara, Uyum Ajans, 2011, s. 75-76.

¹⁵ **A.e.**, s. 78-79.

hastalığına dayanıklıdır. Meyvelerinin iri ve gösterişli olmasından dolayı pazarda yüksek fiyatlardan alıcı bulunmaktadır.¹⁶

1.1.2.4. Çataloğlu ve Soğancı

Çataloğlu, dalları aşağıya doğru sarkık, ağaçları verimli, meyvesi orta irilikte, 25-35 g ağırlığında ve sarı renkli bir kurutmalık kayısı çeşididir. Hacıhaliloğlu çeşidine çok benzemektedir. En belirgin fark meyvelerinin daha tüysüz olmasıdır.

Soğancı, diğer bilinen adıyla Soğanoğlu, çeşidinin ağaçları iri, dik-yayvan şekilli ve orta derecede verimlidir. Meyveleri, 30-35 g ağırlığında ve sarı renktedir. Son yıllarda sofralık olarak tüketimi artmıştır.¹⁷

1.1.2.5. Zerdali veya Hüdai

Akdeniz ülkelerinde yetiştirilen bir kayısı ağacı türüdür. Meyveleri sarı renkte ve acıdır.¹⁸ Bunun sebebi şeker içeriğinin düşük olmasıdır. Daha önceleri çok tercih edilen bir kayısı çeşidi olmasına rağmen, son yıllarda pek fazla üretimi yapılmamaktadır.

1.1.3. Besin Değeri ve Önemi

Kayısının kimyasal bileşimi incelendiğinde 11 ayrı çeşidin ortalama 71 kcal enerji sağladığı gözlemlenmiştir. Protein ve yağ düzeyi düşük, ortalama olarak %17 karbonhidrat, %80 nem içeren kayısı, %0,65 kül ve %1,28 selüloz içermektedir. Mineraller açısından incelendiğinde sodyum düzeyinin düşük ve potasyum düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Kayısının sodyumca fakir potasyumca zengin olması nedeniyle kalp yetmezliği, böbrek hastalıkları, hepatit, siroz tedavisinde olumlu

---

¹⁶ A.e., s. 76-77.

¹⁷ A.e., s. 79-80.

¹⁸ TDK, "Zerdali", **Genel Türkçe Sözlük**, (çevrimiçi)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts, 16.04.2012.

etkileri olduğu bildirilmektedir. Vitaminler açısından incelendiğinde ise kayısıda A vitamininin ön maddesi olan Karoten maddesinin bulunduğu gözlemlenmiştir.¹⁹

Kayısı içerdiği organik ve inorganik maddeler vasıtasıyla insan sağlığına olumlu etkilere sahiptir. A vitamininin öncül maddesi olan B Karoten vücudu ve organları saran epitel doku, göz sağlığı, kemik, diş gelişmesi ve endokrin bezlerinin çalışması için gereklidir. Bu görevlerinden başka A vitamini üreme ve büyümede, enfeksiyonlara karşı vücut direncinin artmasında önemli rol oynar. Diğer taraftan A vitamini normal vücut hücrelerinin kanserli hücreye dönüşmesinin başlıca sorumlusu olan aktif kanserojenlerden tekli oksijenin oluşmasını önlemekte veya oluştuktan sonra etkisiz hale getirmektedir. Ayrıca A vitamini organizmanın ve sağlıklı hücrelerin direncini artırarak kansere karşı koruyucu görevi yapmaktadır.²⁰

Kuru kayısıda beslenme ve sağlık açısından önemli diğer bir bileşik de diyet lifidir. Kuru kayısının 100 gramında yaklaşık olarak 24 g diyet lifi bulunur. Yetişkin bir insanın günlük diyet lifi gereksinimi 25 gramdır. Diyet lifi kabızlık, irritabl kolon sendromu, apandisit, hemoroid, diş hastalıkları, şişmanlık, şeker hastalığı, kronik kalp hastalıkları ve kolon kanseri gibi hastalıkların oluşum riskini azaltmakta, bağırsakların düzenli çalışmasını sağlamaktadır.²¹

Kayısının vücut sistemine etkilerini şu şekilde özetlemek gerekirse, kayısı:

- Beynin daha düzgün çalışmasına yardımcı olur, stresi azaltır,
- Karaciğerin tahrip olan kısımlarının onarımını sağlar,
- Kalsiyum ve fosfor içeriği ile kemiklerin daha düzgün ve sağlam olmasına yardımcı olur,
- Dişlerin sağlam ve kuvvetli olmasında etkilidir.

---

¹⁹ Malatya Kayısı Araştırma ve Geliştirme Vakfı, **Medeniyetlerin Sağlıkta Buluştuğu “Malatya Kayısı”**, Malatya, Beydağı Matbaası, 2007, s. 18.

²⁰ Tülay Sobutay, **Kayısı Sektör Araştırması**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Dış Ticaret Şubesi Araştırma Servisi, 2003, s. 7.

²¹ Asma, **Her Yönüyle Kayısı**, s. 67.

- Demir içeriği ile kan yapısını artırarak kansızlığa engel olur,
- Mide ve on iki parmak bağırsağı ülserlerinin meydana gelmesini önler,
- Böbreklerde taş teşekkülünü azaltır,
- Üreme sistemini olumlu etkiler,
- Bağışıklık sistemini kuvvetlendirir ve kansere karşı koruyucu etki sağlar,
- Kalbi kuvvetlendirir.²²

1.1.4. Kullanım Alanları

Kayısının kullanım alanları çok çeşitlilik göstermektedir. Kayısı gıda olarak taze, kurutulmuş ya da konserve olarak tüketilmektedir. Kişi başına tüketim ülkelere göre değişmekle birlikte yılda 0,600 kg - 2 kg/kişi arasında gerçekleşmektedir. Ülkemizde ise yılda kişi başı 2,986 kg'lık tüketim olmaktadır. Özellikle dünyada doğal ve organik tarıma, doğal ve organik beslenmeye olan ilginin artması ile birlikte, Malatya'da doğal olarak üretilen gün kurusu kayısıların pazar payı yükselişe geçmiştir.²³

Yine de dünyada kayısının büyük bir bölümü hala sofralık olarak tüketilmektedir. Ülkemizde ise kayısı büyük oranda kurutularak değerlendirilmektedir. Bunun sebebi ise ülkemizdeki kayısı çeşitlerinin kuru madde oranının yüksek olması, hasat dönemi iklim şartlarının doğal kurumaya uygun olması ve taze meyve muhafaza yöntemlerinin yeterince yaygın olmamasıdır. Dünyada üretilen taze kayısının ancak %10-15'i kurutularak değerlendirilirken, bu oran Türkiye'de yaklaşık % 80'dir.²⁴

Kayısının gıda maddesi olarak tüketiminde işlenmiş farklı ürünlerde bulunmaktadır. Dondurulmuş kayısı, kayısı pulpu, kayısı nektarı, kayısılu içecekler, kayısı pulp konservesi, kayısı reçeli, kayısı marmelatı, kayısı jöle ve kreması, toz kayısı, kıyılmış kayısı, küp doğranmış kuru kayısı, ekstrüzyon kayısı ürünleri (pestil vb.), kayısı

---

²² Malatya Kayısı Araştırma ve Geliştirme Vakfı, **a.g.e.**, s. 22.

²³ A. Olgun, H. Adanacıoğlu, "Production and Marketing of Organic Dried Apricot and the Tendencies of Apricot Producers for the Future in Turkey: Case Study of Malatya", **Acta Hort**, ISHS 717, 2006, pp. 271-280.

²⁴ Muhammed Raşid Ünal, **Kayısı Araştırma Raporu**, Malatya, Fırat Kalkınma Ajansı (FKA), 2010, s. 29.

şekerlemeleri, kayısı ekstratı ve esansı, kayısı jelatin mamulleri, kayısı brendi, kayısılı pasta, kek, bar, gofret vb. ürünler bunlardan bazılarıdır.²⁵

Kayısının iç çekirdeği ise, badem yağı, benzaldehit, furfural, aktif karbon, aroma esansı, amigdalin ve hidrosiyamik asit yapımında kullanılmaktadır. Kayısı çekirdeğinden elde edilen yağın sağlık sektöründe kullanımı yaygınlaşmıştır. Özellikle kozmetik sektöründe kayısı maskesi, sabunu, şampuanı gibi ürünler bulunmaktadır. Kayısı ağacının gövde ve dalları ile kayısı çekirdeği kabuğu yakacak olarak kullanılırken, yaprakları hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir. Yapılan bir çalışmada kayısı çekirdeği kabuklarının biyoyakıt ve biyogaz üretiminde de oldukça başarılı bir şekilde kullanılabilceği gösterilmiştir.²⁶

1.2. Kayısı Sektörünün Mevcut Durumu

1.2.1. Dünya’da Kayısı Sektörü

Dünya kayısı üretim miktarlarına bakıldığında (Tablo 1.1.), kayısı üretiminin Türkiye, İtalya, Cezayir, Fransa gibi Akdeniz ülkelerinde ve İran, Özbekistan, Pakistan gibi Asya ülkelerinde yoğun olarak yapıldığı görülmektedir.

2010 yılında her ne kadar Türkiye’nin kayısı üretimi bir yıl öncesine göre büyük bir düşüş yaşasa da Türkiye yine de her sene olduğu gibi dünyanın bir numaralı kayısı üreticisi olmuştur. 2009 yılında Türkiye’nin dünya kayısı üretimindeki payı %18,87 iken 2010 yılında bu oran %13,17’e düşmüştür. 2010 yılındaki bu düşüşte dış etkenlerin (özellikle don ve dolu) payı büyük olmuştur.

---

²⁵ Asma, **Kayısı Yetiştiriciliği**, s. 31.

²⁶ İbrahim Gezer v.d., **Malatya Kayısı Raporu**, Malatya, Bilsam Yayınları, 2009, s. 59.

Tablo 1.1. Dünya’da Kayısı Üretimi Yapan Başlıca Ülkeler ve Üretim Miktarları

Ülkeler	Üretim Miktarı (Ton)					
	1980	1990	2000	2008	2009	2010
Türkiye	160.000	300.000	579.000	750.574	695.364	450.000
İran	55.000	85.474	262.432	487.333	371.814	400.000
Özbekistan			68.000	265.000	290.000	325.000
İtalya	96.100	184.710	201.372	205.493	215.121	252.892
Cezayir	23.285	34.979	56.354	172.409	202.806	239.700
Pakistan	35.768	81.000	125.889	237.937	193.936	200.300
Fransa	79.000	110.432	138.944	94.516	190.382	139.569
Fas	63.000	73.700	119.600	113.216	133.598	132.398
Çin			88.317	77.812	89.890	94.995
Suriye	48.474	72.700	78.873	100.900	98.913	93.700
Mısır	17.470	38.000	62.613	106.165	112.977	92.704
Ukrayna			102.100	88.900	73.400	77.200
Yunanistan	96.000	113.211	83.634	77.400	62.000	76.800
İspanya	113.800	119.600	142.498	109.108	97.100	75.000
Afganistan	47.500	36.030	38.207	57.457	60.000	66.000
A.B.D.	117.030	111.085	79.650	74.035	62.342	59.400
Güney Afrika	38.863	55.702	57.258	61.222	50.100	58.942
Rusya			67.000	57.500	60.000	51.000
Lübnan	23.000	44.000	20.000	32.500	35.251	33.900
Türkmenistan			17.000	32.000	33.500	33.000
Dünya	1.734.556	2.189.110	2.922.086	3.748.013	3.684.795	3.415.045

Kaynak: FAO, 2012, “Production: Crops”, FAOSTAT, (çevrimiçi)
<http://faostat.fao.org/site/567/DesktopDefault.aspx?PageID=567>, 17.04.2012.

Dünyanın diğer önemli kayısı üreticilerini kısaca incelersek:

İran: Tablo 1.1.’de de görülebileceği üzere İran dünya kayısı üretiminde Türkiye’den sonra ikinci sırada gelmektedir. Özellikle son yıllarda İran yaş kayısı üretim miktarında önemli artış gerçekleşmiştir. 2010 yılında toplam üretimde %11,71’lik bir pay elde etmişlerdir. İran’da en çok yetiştirilen kayısı çeşitleri Teberze, Damavand ve Nahçıvan’dır.²⁷

²⁷ Hamzeh Fathollahzadeh et. al., “Some Physical Properties of Tabarzeh Apricot Kernel”, **Pakistan Journal of Nutrition**, 7 (5), 2008, pp. 645.

Özbekistan: Orta Asya bölgesindeki en önemli ve dünyanın 3. büyük kayısı üreticisidir. İran'da olduğu gibi Özbekistan'da da özellikle son yıllarda kayısı üretiminde büyük artışlar yaşanmıştır. 2010 yılındaki payı %9,51'dir. Özbekistan'daki Fergana Vadisi kayısı gen kaynakları bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Arzami, Ruhi djuvanon, Kursadik gibi çeşitler en çok tercih edilenlerdendir.²⁸

İtalya: Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında en fazla kayısı üreten ülke olmakla birlikte, 18.000 hektar alanda 200-250 bin ton kayısı üretimi ile dünyanın en verimli kayısı üreticilerinden biridir. Kayısı üretimindeki payları 2010 yılı için %7,40'tır. İtalya'da kayısı genellikle sofralık olarak tüketilmektedir.²⁹

Cezayir: Cezayir de özellikle son yıllarda kayısı üretimini artıran ülkelerden biridir. 200.000 tona yakın üretimle %7,02'lik paya sahiptir. Ancak, verimlilik düşüktür. En önemli kayısı çeşidi Canino'dur ve üretilen kayısının çoğunluğu sofralık ve kurutmalık olarak değerlendirilmektedir.³⁰

Pakistan: Dönüm başı verimin düşük olduğu (Tablo 1.2.) bir ülke olmasına rağmen, kayısı üretiminde dünyanın başta gelen ülkeleri arasındadır. Üretimdeki payı %5,86 olarak gerçekleşmiştir. Üretim daha çok Kuzey Pakistan bölgesinde yapılmaktadır. Ülkede çoğaltma işleminin uzun yıllar boyunca tohumla yapılmasından dolayı kayısı gen kaynakları zengindir. Pakistan'da yetiştirilen 60'dan fazla kayısı çeşidi bulunmaktadır. Halman Hawalappa, Yarqand, Karfochuli bunlardan bazılarıdır.³¹

Bu ülkeleri üretimdeki %4,09 payla Fransa, %3,88 ile Fas, %2,78 ile Çin takip etmektedir. Yunanistan, İspanya ve A.B.D. önceleri kayısı üretiminde büyük paylara sahipken, şu anda üretim miktarları düşmüş ve toplam üretimdeki payları azalmıştır.

---

²⁸ Asma, **Her Yönüyle Kayısı**, s. 35.

²⁹ Stefano Baldi, **Italy Stone Fruit Report**, Rome, USDA Foreign Agricultural Service, 2010, pp. 6.

³⁰ Asma, **Her Yönüyle Kayısı**, s. 40.

³¹ **A.e.**, s. 34.

Kayısı üretiminde önemli olan diğer bir unsurdur verimlilik. Tablo 1.2.'de başlıca kayısı üretici ülkelerin dönüm başına ortalama verimlilikleri verilmiştir.

Tablo 1.2. Başlıca Üretici Ülkelere Göre Verimlilik

Ülkeler	Verim (Kg/dekar)					
	1980	1990	2000	2008	2009	2010
Türkiye	363	604	1.079	1.294	1.178	796
İran	392	719	904	798	791	800
Özbekistan			400	682	690	722
İtalya	739	1.315	1.312	1.183	1.192	1.294
Cezayir	302	249	420	524	594	663
Pakistan	1.111	1.265	975	767	642	690
Fransa	607	802	874	672	1.358	1.038
Fas		545	859	1.012	1.193	1.047
Çin	1.325	1.066	548	379	402	443
Suriye	380	719	635	741	729	683
Mısır	866	1.427	1.262	1.621	1.711	1.485
Ukrayna			880	945	797	839
Yunanistan	1.523	1.777	1.520	1.460	1.377	1.024
İspanya	589	524	606	579	539	426
Afganistan	696	704	669	718	734	702
A.B.D.	1.165	1.497	965	1.469	1.247	1.208
Güney Afrika	863	1.326	971	1.003	1.002	982
Rusya			372	522	545	463
Lübnan	766	1.189	365	500	533	484
Türkmenistan			1.100	1.391	1.497	1.434
Dünya	589	691	729	765	766	699

Kaynak: FAO, 2012, "Production: Crops", FAOSTAT, (çevrimiçi)

<http://faostat.fao.org/site/567/DesktopDefault.aspx?PageID=567>, 17.04.2012.

Tablo incelendiğinde Türkiye'nin 2010 yılında verimliliğinin düştüğü görülecektir. Dönüm başına 796 kilo üretimle verimlilikte bir hayli geridedir. Bunun sebebi daha öncede bahsedildiği üzere dış etkenlerdir. Normalde 1.100 – 1.200 kg/da ile Türkiye verimlilikte önde gelen ülkelerden biridir.

En yüksek verimliliğin dönüm başına 1.485 kiloyla Mısır'da olduğu görülmektedir. Bir önceki yıl Mısır 1.711 kg/da'a kadar çıkmıştır. Diğer verimli ülkelere baktığımız zamanda çoğunun Akdeniz ülkesi olduğu görülmektedir. İtalya, Fas, Fransa ve Yunanistan'ın Akdeniz ikliminin sağladığı şartlardan dolayı verimlilikleri yüksek

olmaktadır. İran, Özbekistan, Cezayir ve Pakistan gibi önemli üreticilerde ise verimlilik düşük kalmaktadır. Bu ülkelerde bahçelerin bakımsızlığı, meyvelerin küçük oluşu ve iklim şartları verimliliği düşüren etkenler olmuşlardır.³²

Toplam kayısı üretiminden kurutmalık olarak değerlendirilen kayısı miktarlarına göre de Türkiye lider konumdadır. Tablo 1.3.'e göre Türkiye 2011 yılında toplam kuru kayısı üretiminde %65,93'lük payı ile açık ara liderdir. Türkiye'yi sırasıyla İran, Çin ve A.B.D. izlemektedir.

Tablo 1.3. Kuru Kayısı Üreten Başlıca Ülkeler ve Üretim Miktarları

Ülkeler	Üretim (Ton)		Yüzde	
	2010	2011	2010	2011
Türkiye	80.000	120.000	55,52%	65,93%
İran	24.000	23.500	16,66%	12,91%
Çin	5.500	5.700	3,82%	3,13%
A.B.D.	2.500	2.600	1,73%	1,43%
Güney Afrika	1.500	1.550	1,04%	0,85%
Avustralya	600	650	0,42%	0,36%
Diğerleri	30.000	28.000	20,82%	15,38%
Toplam	144.100	182.000	100.00%	100.00%

Kaynak: International Nut and Dried Fruit Council (INC), Budapest Report, **15th World Nut&Dried Fruit Congress**, Budapest, 2011, pp. 8.

*Miktarlar tahmini ve yuvarlanmıştır.

Tablo 1.4.'te dünya yaş kayısı ihracat verileri incelendiğinde yaş kayısı pazarının her geçen gün büyüdüğü görülmektedir. 1990 yılında yaklaşık 100 milyon \$ olan kayısı ihracatı 2000 yılında 150 milyon \$'a, 2009'da ise yaklaşık 360 milyon \$'a yükselmiştir. Aynı durum kuru kayısı ihracatı içinde geçerlidir. Tablo 1.5'te görüldüğü üzere kuru kayısı ihracatı 1990'lı yıllarda 90 milyon \$ civarındayken, 2008 yılında 400 milyon \$ seviyelerine kadar çıkmıştır. Türkiye'nin özellikle kuru kayısı ihracatında lider konumda bulunması kayısının Türkiye ekonomisi için ne kadar önemli bir ürün olduğunu göstermektedir.

³² C.A. Ledbetter, "Using Central Asian Germplasm to Improve Fruit Quality and Enhance Diversity in California Adapted Apricots", **Acta Hort.**, ISHS 814, 2009, pp. 77-80.

Tablo 1.4. Dünya Yaş Kayısı İhracatı

Yıllar	İhracat	
	Miktarı (Ton)	Değeri (bin \$)
1990	95.875	99.309
1995	133.621	180.757
2000	180.286	151.004
2005	207.411	251.629
2008	236.630	365.043
2009	242.221	357.625

Kaynak: FAO, 2012, "Production: Crops", FAOSTAT, (çevrimiçi)
<http://faostat.fao.org/site/567/DesktopDefault.aspx?PageID=567>, 17.04.2012.

Tablo 1.5. Dünya Kuru Kayısı İhracatı

Yıllar	İhracat	
	Miktarı (Ton)	Değeri (bin \$)
1990	39.471	92.973
1995	59.250	126.971
2000	90.759	146.688
2005	115.076	239.437
2008	121.898	398.791
2009	126.654	351.857

Kaynak: FAO, 2012, "Production: Crops", FAOSTAT, (çevrimiçi)
<http://faostat.fao.org/site/567/DesktopDefault.aspx?PageID=567>, 17.04.2012.

1.2.2. Türkiye’de Kayısı Sektörü

Önceki bölümde yer verildiği üzere Türkiye dünya kayısı üretiminde birinci sırada gelmektedir. Türkiye’nin dünya kayısı sektörünün en önemli oyuncusu olmasında Türkiye’de bulunan kayısı gen kaynakları ve üretim alanlarının genişliği büyük rol oynamaktadır. Türkiye dünya kayısı sektörüne yön verdiği için, dünyada yaşanan kayısı üretimi ve ticareti artışının temelinde de Türkiye vardır. Türkiye’de ve özellikle Malatya’da kayısı ağaç sayısı ve üretiminde sürekli bir artış gözlenmektedir. Türkiye kayısı ağaç sayıları ve üretim miktarları illere göre Tablo 1.6.’da verilmiştir. Buna göre Malatya ili yaklaşık 7,5 milyon ağaç ve 220 bin ton üretim ile Türkiye’nin lideridir. 2010 yılı Türkiye kayısı ağaçlarının %46,33’ü Malatya da bulunmakla birlikte, toplam üretiminde %49,09’u Malatya’da gerçekleşmiştir. Yani, toplam kayısı üretiminin yaklaşık olarak yarısı Malatya’da gerçekleşmiştir.

Malatya'dan sonra kayısı üretiminde Mersin %12,54'lük, Elazığ %6,71'lik, Kayseri %3,45'lik ve Kahramanmaraş %3,26'lık paya sahiptirler.

Tablo 1.6. İllere ve Yıllara Göre Türkiye'deki Kayısı Ağacı ve Üretimi

İller	Ağaç Sayısı			Üretim (Ton)		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Malatya	7.289.730	7.390.280	7.452.200	362.873	340.085	220.927
Mersin	1.456.809	1.471.939	1.613.743	77.333	48.846	56.430
Elazığ	1.092.492	1.069.296	1.109.240	72.936	67.651	30.179
Kayseri	310.545	315.010	305.515	14.801	12.869	15.540
Kahramanmaraş	1.051.522	1.209.870	1.201.920	67.486	59.550	14.685
Antalya	242.299	250.628	243.430	14.327	14.732	14.267
Isparta	294.657	311.807	380.092	12.309	13.905	11.405
Iğdır	162.300	163.710	163.900	14.085	17.782	9.222
Hatay	266.214	261.457	278.225	7.435	7.531	7.186
Ankara	185.546	185.270	209.600	4.944	4.995	5.058
Türkiye	15.461.616	15.711.072	16.084.645	716.415	660.894	450.000

Kaynak: TÜİK, 2012, "Bitkisel Üretim İstatistikleri", (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul>, 10.04.2012.

Türkiye kayısı üretiminde en erken 1934 yılına ait veriler mevcuttur. Bu tarihte Türkiye genelinde 4,2 milyon ağaç bulunmaktadır ve toplam üretim 41.000 ton olarak gerçekleşmiştir.³³ O tarihten bu yana sürekli artışlar yaşanmış ve yaklaşık olarak toplam ağaç sayısı 4'e, toplam üretim miktarı ise 15'e katlamıştır.

Tablo 1.7.'de kayısı üretimindeki verimlilik ortaya konulmuştur. Türkiye'de maalesef verimlilik düşük kalmaktadır. 2010 yılı dış etkenler yüzünden ortalamayı yansıtmadığından 2009 yılı verilerini incelemek daha doğru olacaktır. Buna göre Türkiye'nin ağaç başına düşen verimliliği 42,1 kilo olmuştur. Ağaç başına verim son yıllarda yükselmesine rağmen bir kayısı ağacının 200 kilo kayısı verme ihtimaline göre çok düşük kalmaktadır. Ülkemizde verimin düşmesindeki en büyük etken ilkbahar geç donlarıdır. Özellikle Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerinde karasal iklimin etkisinde yaşanan ilkbahar geç donları büyük zarara yol açmaktadır. Akdeniz ve Ege bölgelerinde üretilen kayısılarda ise, kış ve ilkbahar mevsiminin ılık geçmesi

³³ Asma, **Her Yönüyle Kayısı**, s. 42.

sebebiyle üretime don zarar vermemekte ve daha istikrarlı üretim yapılabilir. ³⁴ Doğu Anadolu’da kalan Malatya, Maraş, Elazığ ve Erzincan’da kayısı çeşitleri kışa dayanıklı olanlardan seçilmekte, bu çeşitlerinde kurutmalık olarak değerlendirilmesi daha uygun olmaktadır. Diğer illerde ise iklim koşulları daha yumuşak olduğu için farklı çeşitler yetiştirilmekte ve genellikle sofralık olarak üretim yapılmaktadır.

Tablo 1.7. İllere ve Yıllara Göre Kayısı Verimi

İller	Verim (Kg/Ağaç)		
	2008	2009	2010
Malatya	49,8	46	29,6
Mersin	53,1	33,2	35
Elazığ	66,8	63,3	27,2
Kayseri	47,7	40,9	50,9
Kahramanmaraş	64,2	49,2	12,2
Antalya	59,1	58,8	58,6
Isparta	41,8	44,6	30
Iğdır	86,8	108,6	56,3
Hatay	27,9	28,8	25,8
Ankara	26,6	27	24,1
Türkiye	46,3	42,1	28

Kaynak: TÜİK, 2012, “Bitkisel Üretim İstatistikleri”, (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul>, 10.04.2012.

Türkiye üretimle beraber dünya kayısı ticaretinde de önemli bir yere sahiptir. Türkiye kayısı ihracatı getirilerine göre (Tablo 1.9.), kayısıdan asıl gelir %85-90 civarında kuru kayısıdan elde edilmektedir. 1978-2010 yılları arasında Türkiye’nin kuru kayısı ihracat miktarları ve getirisi aşağıdaki gibidir.

³⁴ A.e., s.43.

Tablo 1.8. Türkiye'nin 1978-2010 Yılları Arası Kuru Kayısı İhracatı ve Getirisi

Yıllar	İhraç Edilen Kuru Kayısı Miktarı (Kg)	İhracat Getirisi (Dolar)	1 Kg Kuru Kay. Ort. İhracat Fiyatı (\$)
1978	6.583.836	14.998.911	2,278
1979	6.404.242	16.899.078	2,639
1980	8.264.722	23.567.678	2,852
1981	6.374.245	22.906.807	3,594
1982	10.784.843	26.072.501	2,418
1983	15.430.807	28.931.127	1,875
1984	18.863.899	33.918.706	1,798
1985	10.976.637	31.441.529	2,864
1986	16.006.722	38.559.983	2,409
1987	19.313.318	42.888.149	2,221
1988	22.012.337	50.135.446	2,278
1989	28.261.773	56.702.533	2,006
1990	32.409.237	71.929.072	2,219
1991	30.056.071	69.231.326	2,303
1992	34.476.532	84.601.199	2,454
1993	33.063.329	83.405.505	2,523
1994	46.175.709	89.381.293	1,936
1995	52.778.881	100.074.244	1,896
1996	43.370.000	106.784.866	2,462
1997	45.544.838	122.235.690	2,684
1998	50.655.724	119.821.425	2,365
1999	57.039.784	128.423.841	2,251
2000	72.810.000	111.992.571	1,538
2001	99.046.000	89.126.734	0,900
2002	70.150.738	122.462.402	1,746
2003	72.810.000	152.563.907	2,095
2004	80.214.000	199.427.435	2,486
2005	94.808.000	179.613.793	1,895
2006	110.792.000	194.428.529	1,755
2007	102.281.000	236.613.673	2,313
2008	95.768.000	313.059.231	3,269
2009	97.875.000	276.210.428	2,822
2010	89.511.000	347.582.887	3,883

Kaynak: Malatya Tarım İl Müdürlüğü, Malatya İli 2011 Yılı Tahmini Kayısı Rekoltesi.

Tablo 1.8.'e göre Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu kuru kayısı ihracatı üretimde yaşanan dalgalanmalar haricinde sürekli artışlar yaşamıştır. Bu tabloda dikkat çeken

düşüş 2001 yılında yaşanmıştır. 2001 krizi her sektörü nasıl etkilediyse kayısı sektörünü de o derece etkilemiştir. 1978 yılında 15 milyon \$ olan ihracat hacmi, 2003 yılında 10'a katlanmış olarak 150 milyon \$, 2010 yılında ise yaklaşık olarak 350 milyon \$ olmuştur. 30 yıla yakın bu dönemde kayısının kilosu ortalama 2,379 \$'dan alıcı bulmuştur. Kuru kayısı en büyük paya sahip olmasına rağmen Tablo 1.9.'da görülebileceği üzere kayısı farklı şekillerde de ihraç edilmektedir. Taze yani yaş kayısı ihracatının 28 milyon \$'lık bir getirisi olurken, kayısı püresinin getirisi 20 milyon \$ olmuştur. Farklı boyutlarda ambalajlanmış kayısıların ise ihracatından yaklaşık 2,3 milyon \$'lık bir gelir elde edilmiştir.

Tablo 1.9. 2011 Yılı Kayısının İhraç Şekilleri

Ürün	İhracat Miktarı (Kg)	İthalat Miktarı (Kg)	İhracat (\$)	İthalat (\$)
Kayısı (taze)	28.488.852	9.307	28.936.413	7.166
Kayısı (ilave şeker içermeyen)	1.235.124	383.230	2.256.681	340.134
Kayısı (geçici konserve edilmiş)	122.135	0.000	170.922	0.000
Kayısı (kurutulmuş)	90.339.973	1.173.425	360.984.967	5.489.664
Kayısı, şeftali ve erik çekirdekleri ve çekirdek içleri	7.281.325	75.210	20.113.231	270.684
Kayısı püresi; pişirilerek hazırlanmış, ilave şekerli/şekersiz	592.323	2.794.474	765.506	819.106
Kayısı; ilave alkollü, ambalaj>1 kg, şeker>%13, diğer	4.511	0.000	5.904	0.000
Kayısı; ilave alkollü, ambalaj>1 kg, diğer, alkol derecesi>% 11, 85	1.147	0.000	1.646	0.000
Kayısı; ilave alkollü, ambalaj=<1 kg, diğer	6.390	0.000	8.037	0.000
Kayısı; ilave alkolsüz, ilave şekerli, ambalaj>1 kg, şeker>% 13	5.292	1.525	5.986	4.810
Kayısı; ilave alkolsüz, ilave şekerli, ambalaj>1 kg, diğer	29.810	2.160	10.253	36.276
Kayısı; ilave alkolsüz, ilave şekerli, ambalaj=<1 kg, diğer	5.248	288.000	5.939	1.176
Kayısı; ilave alkolsüz ve şekersiz, ambalaj =>5 kg	107.803	366.702	416.858	341.682
Kayısı; ilave alkolsüz ve şekersiz, ambalaj<4, 5 kg	350.262	0.000	1.840.029	0.000
Toplam	128.570.195	4.806.321	415.522.372	7.310.698

Kaynak: TÜİK, 2012, "Dış Ticaret İstatistikleri", (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, 10.04.2012.

Türkiye'nin yaş ve kuru kayısı ihracatını gerçekleştirdiği ülkeler Tablo 1.10. ve Tablo 1.11.'de verilmiştir. İlk tabloya göre Türkiye yaş kayısının büyük bir bölümünü Rusya Federasyonu'na satmaktadır. 2011 yılı toplam kayısı ihracatında Rusya yaklaşık 13 milyon kg ile %45'lik bir paya sahip olmuş, 11 milyon \$'lık getiri ile de Türkiye yaş kayısı sektöründeki en büyük pazar olmuştur. Tabloda dikkat çeken diğer ülke ise Almanya'dır. Miktar olarak bakıldığında Almanya 4. sırada yer alsa da satılmış olan kayısının kalitesinin iyi olması sebebiyle getiride Rusya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 1.10. Türkiye'nin Ülkelere Göre Yaş Kayısı İhracatı

Ülkeler	İhracat Miktarı (Kg)			Getirisi (\$)		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Rusya Fed.	5.133.951	8.571.381	12.908.728	4.010.585	7.129.805	11.567.827
Irak	854.690	4.355.975	4.340.778	453.094	2.109.642	2.241.621
Bulgaristan	3.897.766	3.423.435	3.174.703	3.578.705	3.167.619	3.053.057
Almanya	3.802.880	3.806.415	3.133.031	8.132.757	8.376.862	7.474.411
S. Arabistan	1.481.886	2.167.334	2.247.436	1.207.438	1.749.927	1.601.424
Ukrayna	761.002	801.798	598.736	407.340	568.940	388.005
Toplam	18.427.810	25.817.341	28.488.852	20.586.336	26.647.508	28.936.413

Kaynak: TÜİK, 2012, "Dış Ticaret İstatistikleri", (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, 10.04.2012.

Kuru kayısı ihracatını gösteren tabloya (1.11.) göre de Türkiye'nin en büyük kuru kayısı pazarının A.B.D. olduğu görülmektedir. A.B.D. ithal ettiği yaklaşık 13 milyon kg kayısıya karşılık 55 milyon \$ ödemiştir. Amerika'nın toplam getirideki payı %15,40 olmuştur. Yaş kayısı ihracatında birinci sırada olan Rusya aynı zamanda kuru kayısı ithalatçısı olarak ta Türkiye için önemli bir yere sahiptir. Rusya 2011 yılında Türkiye'den yaklaşık 11,5 milyon kg kuru kayısı ithal etmiştir. Rusya'dan elde edilen gelir ise 39 milyon \$ civarında, toplam gelirin %10,75'i olmuştur. Almanya'da %10,11 ile önemli bir pazar konumundadır. Bu ülkelerle beraber %8,16 ile Fransa, %7,58 ile İngiltere, %5,71 ile Avustralya, %4,50 ile Brezilya Türkiye'nin kuru kayısı ihracatında önemli ülkeler olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 1.11. Türkiye'nin Ülkelere Göre Kuru Kayısı İhracatı

Ülkeler	İhracat Miktarı (Kg)			Getirisi (\$)		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
A.B.D.	14.771.993	13.718.248	13.051.228	42.057.450	57.465.997	55.578.224
Rusya Fed.	14.079.472	13.908.102	11.470.829	31.957.506	43.191.853	38.797.161
Almanya	8.588.498	8.027.851	8.034.756	28.143.458	35.180.431	36.497.480
İngiltere	8.210.547	7.803.435	6.495.549	23.567.538	28.310.847	27.348.044
Fransa	6.889.771	6.996.150	6.369.887	23.068.509	29.558.266	29.456.279
Avustralya	5.136.996	5.107.456	4.856.643	14.822.823	19.875.664	20.608.430
Brezilya	2.744.929	3.107.394	3.966.105	7.677.513	12.040.949	16.252.731
Ukrayna	3.858.720	2.908.506	3.277.718	6.216.585	5.655.640	6.726.322
Hollanda	2.996.938	2.492.972	2.909.863	8.476.925	10.376.430	12.024.951
Ege Ser. Böl.	2.649.758	2.482.908	1.901.520	7.950.775	9.804.716	7.938.174
Kanada	2.658.504	1.686.555	1.859.651	7.668.847	6.885.160	7.672.937
İspanya	1.633.245	1.741.687	1.828.124	4.910.080	7.648.713	7.755.730
Mısır	2.302.273	1.661.897	1.680.875	5.944.611	5.733.775	6.515.482
İtalya	1.530.530	1.598.535	1.641.203	4.780.260	7.100.188	7.133.108
Polonya	1.987.800	1.914.249	1.634.215	5.433.450	7.981.931	6.339.593
Toplam	101.244.151	92.687.148	90.339.973	278.879.978	350.597.345	360.984.967

Kaynak: TÜİK, 2012, "Dış Ticaret İstatistikleri", (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, 10.04.2012.

1.2.2.1. Malatya'nın Sektördeki Yeri ve Önemi

Malatya her zaman kayısıyla özdeşleşmiş bir il olarak bilinmektedir. Malatya'da kayısı hakkındaki en eski yazılı kaynak 1655 yılına dayanmaktadır. Evliya Çelebi seyahatnamesinde Malatya'dan ve yetiştirilen kayısı çeşitlerinden bahsetmektedir. Evliya Çelebi "Kırmızı, Sarı, Müşmü, Beyaz, Bey, Sulu, ve Etlı adlarında yedi çeşit kayısı olur ki, bağdan şehre seleler ile güçlükle getirilir. Biraz incinse suyu kalmaz. Her bir kayısı kırk-elli dirhem gelir. Zerdalisinin hesabını Allah bilir, çokluğundan pestil yapıp diyar diyar yüklerle taşınır" şeklinde yazmıştır.³⁵

Malatya Türkiye toplam yaş kayısı üretiminin yarısını, kuru kayısı üretiminin ise %80-85'ini gerçekleştirmektedir. Malatya üretimini dünya ile kıyasladığımız zaman ise dünya toplam yaş kayısı üretiminin %6'sı, kuru kayısı üretiminin ise %50-55'i

³⁵ A.e., s. 45.

Malatya ilinde yapılmaktadır. Bu değerlerle Malatya dünyada kayısı sektörünün öncüsü olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 1.12.'de Malatya ilinin 1980 yılından itibaren gerçekleştirdiği yaş ve kuru kayısı üretimi görülmektedir. 1980 yılında 28 bin ton yaş kayısı üretimi yapılırken, bu değer 1990'da 91 bin tona, 2000'de ise neredeyse 4'e katlanarak 330 bin tona, 2011 yılında ise 545 bin tona ulaşmıştır. Yine 1980 yılında 7 bin tonluk kuru kayısı üretimi sürekli artışlar göstererek 2011 yılında 112 bin tona kadar ulaşmıştır.

Tablo 1.12. Malatya İlinde Yaş ve Kuru Kayısı Üretimi

Yıllar	Toplam Yaş Kayısı Üretimi (Ton)	Toplam Kuru Kayısı Üretimi (Ton)
1980	28.892	7.618
1985	77.979	21.393
1990	91.830	24.208
1995	132.201	35.250
2000	330.724	85.027
2005	500.268	127.897
2006	243.809	62.591
2007	283.787	79.435
2008	362.873	103.475
2009	340.085	101.010
2010	220.927	59.360
2011	545.867	112.017

Kaynak: Malatya Tarım İl Müdürlüğü, Malatya İli 2011 Yılı Tahmini Kayısı Rekoltesi.

Malatya sadece üretim miktarı ile değil aynı zamanda kayısının özellikleri ile de sektörde öne çıkmaktadır. Bayram Murat Asma kayısının özelliklerinin şu şekilde sıralamaktadır:

1. Malatya kayısının en önemli özelliği meyvede suda çözünür kuru madde miktarının (SÇKM) yüksek, organik asit miktarının düşük olmasıdır. Malatya kayılarında kuru madde miktarı %22-28 arasında değişirken, bu oran yerli ve yabancı diğer kayısı çeşitlerinde %14-18'dir. Kurutmalık kayılarda su oranının düşük, kuru madde miktarının yüksek olması aranan bir özelliktir.

2. Bir meyvenin tatlı veya ekşi olmasını belirleyen faktör ‘Tat indeksi’ de denilen ‘brix/asit’ oranıdır. Malatya kayısılarının tat indeksi 80-120 gibi oldukça yüksek düzeyde iken, yabancı çeşitlerde bu oran 10-40 arasında değişmektedir.
3. Malatya kayısıları kurutulmaya son derece elverişlidir. Malatya kayısılarının 3 - 3.5 yaş kayısından bir kilo kuru kayısı elde edilirken yabancı kayısıların ancak 5 – 7 kilosundan 1 kg kuru kayısı elde edilebilmektedir.
4. Malatya’nın geçit iklimi ve toprak şartlarına yüzlerce yıllık bir süreçten sonra adapte olmuş kayısıları daha sıcak bölgelere götürüldüğünde çiçek tomurcuklarının soğuklama ihtiyacı karşılanmadığından yeterince meyve alınamamaktadır...Ürün alınsa dahi büyük çoğunlukla renk, tat ve aroma gibi kalite özellikleri düşüktür.
5. Malatya kayısıları daha soğuk iklim bölgelerine götürüldüğünde ise soğuklama problemi ortadan kalkmakta, fakat bu bölgelerde kayısı ağaçları kış ve ilkbahar geç donlarından zarar gördüğünden ekonomik anlamda ürün alınamamaktadır.
6. Malatya renk, şekil, tat, aroma ve irilik bakımından birbirinden farklı çok sayıda kayısı çeşit ve tipine sahiptir. Malatya, hem kayısı çeşitliliği bakımından çok zengindir, hem de mevcut kayısılar üstün kalite özelliklerine sahiptir.³⁶

1.3. Kayısı Sektöründe Sorunlar

Kayısı sektöründe karşılaşılan sorunları iki başlık halinde incelemek daha doğru olacaktır. Kayısı sektöründe faaliyet gösteren üretici, tüccar, işleyici ve diğerlerinin sorunları, üretim ve pazarlama aşamasında karşılaşılan sorunlar olarak ayrı ayrı incelenecektir.

---

³⁶ A.e., s. 49-50.

1.3.1. Üretim Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar

Kayısı yetiştiriciliğinde en önemli sorun ilkbahar geç donlarıdır. Her yıl dondan etkilenen ağaç sayısında değişimler olmakla beraber bazı yıllar ilkbahar geç donları %70'lere varan ürün kayıplarına neden olmaktadır. Don, üretilen meyve miktarı, meyve kalitesi, fiyat istikrarı ve pazarlama konularında ciddi sorunlara yol açmaktadır. Donların çok fazla zarara yol açmasının en önemli sebebi don riskinin fazla olduğu alanlara kurulmuş olan bahçelerdir. Zarardan kaçınmanın en etkili yolu da, kayısı bahçelerinin iklim koşulları daha uygun alanlarda kurulmasıdır. Diğer bir çözüm olarak, son yıllarda birçok ülkede yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan “yağmurlama sulama” ve “rüzgâr fanlarıyla” dondan koruma yöntemleri uygulanabilir.³⁷

Üretimde karşılaşılan diğer bir sorun ise kuraklıktır. Malatya ili su kaynakları bakımından zengin olmasına rağmen özellikle son yıllarda küçük su kaynaklarının kuruması, akarsuların azalması ve barajların tam olarak dolmaması, yeterli sulama yapılamaması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Sulama sistemlerinde yapılacak değişikliklerle bu sorunun üstesinden gelinebilmektedir. Ancak, üreticilerin hala büyük bir çoğu (%90) çok fazla su sarfiyatına yol açan salma sulama yöntemi ile bahçelerinin sulamaktadırlar.³⁸

Kayısı verimliliğinin ve kalitesinin düşük olması sektörde karşılaşılan diğer bir sorundur. Verimlilik ve kalitedeki düşüşün sebepleri olarak: fidan seçiminde yapılan yanlışlıklar; ağaçlara gerekli budama ve şekillendirmenin yapılmaması; kimyasal ilaç kullanımının yaygın ve fazla oluşu; sopalarla yapılan hasat sırasında, ağacın hasara uğratılması neticesinde gelecek yıl ürünlerinin riske girmesi ve yaralanan ağaçların hastalıklara maruz kalması; kükürtleme, kurutma ve depolama aşamalarında gerekli hijyen şartlarının ve standartların sağlanmaması gösterilebilir.³⁹

---

³⁷ Gezer, **Malatya Kayısı Raporu**, s. 80.

³⁸ **A.e.**, s. 81.

³⁹ **A.e.**, s. 83.

Kayısı üretimini olumsuz yönde etkileyen birçok hastalık ve zararlı bulunmaktadır. Araştırma bölgesinde sıklıkla karşılaşılan ve tehlike arz edenler hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse:

Monilya Hastalığı (Sclerotinia/Monilia laxa): Malatya’da en sık karşılaşılan hastalıktır. Hastalık çiçek, çiçek sapı, meyve ve dallarda belirti oluşturur. Hastalığa yakalanmış çiçekler kahverengileşir, dal üzerinde kurur ve mumyalaşır. Meyvelerde ise kahverengi renkte lekeler görülür ve meyve çürümeye başlar. Meyveyi zamanla buruşturur ve tamamen kurutur. Kuruyan meyveler mumyalaşır ve dalda asılı kalırlar. Hastalıkla mücadelede, ağaçlar üzerindeki tüm kuru dalların budanıp yakılması, mumyalaşarak ağaç üzerinde kalmış ve yere düşmüş meyvelerin toplanarak imha edilmesi gerekmektedir. Çiçekler açmaya başladığında ve tam olarak açtığında ilaçla mücadele yapılmalıdır.⁴⁰

Yaprak Delen (Çil – Kızılleke) (Coryneum): Hastalık kayısı ağaçlarında yaprak, meyve, tomurcuk ve genç dalları üzerinde belirti oluşturur. Yaprakta kırmızı ve daha sonra kahverengi lekeler oluşturur. Bu lekeler daha sonra kuruyarak dökülür ve yaprakta delikler oluşturur. Zamanla yapraklar dökülmeye başlar. Meyvelerde de kırmızı, sonrasında kahverengiye dönen lekeler oluşur. Mücadelesi ise hastalıklı tomurcuklar bulunan dalların sonbaharda sağlam kısımdan budanarak yakılmasıdır. Ayrıca sonbaharda yaprak dökümünden hemen sonra ve ilkbaharda çiçek tomurcukları açılmadan önce ilaçlama yapılmalıdır.⁴¹

Sürgün ve Dal Yanıklığı (Pseudomonas syringae pv syringae): Bakteriyel kanser de denilen hastalık kayısının bütün organlarında görülebilir. Ancak, en fazla zararı gövde ve dallara vermektedir. İlk aşamalarda dallarda ıslak görünümlü açık kahverengi lekeler bırakmaktadır. Daha sonra lekeler koyulaşır ve siyaha dönüşür.

---

⁴⁰ T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Kayısı-Badem Hastalık ve Zararlıları ile Mücadele**, Ankara, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, 2010, s. 12.

⁴¹ **A.e.**, s. 16.

Zamanla dalların kurumasını sağlar ve ağaçlarda verimi önemli ölçüde azaltır. Budama ve ilaçlama yapılarak hastalıkla mücadele edilebilir.⁴²

Meyve Hortumlu Böceği (Matkap Kurdu) (Rhynchites spp.): İlkbahar aylarında bitkilerin yeşil aksamını yiyerek beslenirler. Meyvelerde delikler açarak açtıkları deliklerin içine yumurta bırakarak üzerini kapatırlar. Yumurtadan çıkan larvalar meyve eti ve çekirdek içinde beslenerek gelişmesini tamamlar. Erginler toplanarak yok edilir. Eğer ergin sayısı fazla ise ilaçlama yapılmalıdır.⁴³

Fidan Dip Kurtları (capnodis spp.): Kapnodis genellikle zayıf ağaçlarda bulunur. Bölgedeki çekirdekli meyve yetiştiricileri için önemli bir sorundur. Yumurtalarını Temmuz ayında kök boğazına bırakırlar. Larvalar toprağa girerek kambiyum tabakası ile beslenirler. Ağaç köklerinin suya erişimini keserler. Bu da fidanların kısa sürede, yetişkin ağaçların ise zamanla kurumasına sebep olur. Ağaç kök çevresinde 0,5 m²'lik bir alan ilaçlanarak zararlı ile mücadele edilmelidir. Aynı zamanda gövdeye kireçle badana yapmakta faydalı olmaktadır.⁴⁴

Yaprak Uyuzu (Eriophyes similis Nal.): Zararlıının beslenmesi sonucu kayısı yapraklarında küçük, sarımsı yeşil veya kırmızımsı galler oluşmaktadır. Bakımsız bahçelerde ve geniş spektrumlu ilaçların yoğun olarak kullanıldığı bahçelerde zararlılar daha yoğun olarak görülmektedir. İlaçlama yapılarak zararlı ile mücadele edilebilir.⁴⁵

Şarka virüsü (Plum pox): Kayısı ağaçları için en ciddi hastalıktır. Hastalık özellikle Akdeniz ülkeleri olmak üzere çoğu Avrupa ülkesine yayılmıştır. Hastalığa bağışıklığı olan kayısı çeşidi sınırlıdır. Sadece bazı Kuzey Amerika çeşitlerinin hastalığa

---

⁴² A. Bultreys, M. Kaluzna, "Bacterial Cankers By Pseudomonas Syringae on Stone Fruit Species With Special Emphasis on the Pathovars Syringae and Morsprunorum Race 1 and Race 2", **Journal of Plant Pathology**, 92, 2010, pp. 1.21.

⁴³ Asma, **Her Yönüyle Kayısı**, s. 236.

⁴⁴ A.A. Polat, "Apricot Production in the Eastern Mediterranean Region, Hatay, Turkey", **Acta Hort**, ISHS 862, 2010, pp. 347.

⁴⁵ Naim Öztürk v.d., "Malatya İli Kayısı Bahçelerinde Saptanan Zararlılar ile Avcı Türler", **Bitki Koruma Bülteni**, 44 (1-4), 2004, s. 9.

bağışıklığı olduğu bilinmektedir.⁴⁶ Hastalık meyvelerde ve çekirdeklerde lekeler oluşturmakta, ilerlemesi durumunda ise şekil bozuklukları meydana gelmektedir. Bu virüse dayanıklı yeni türlerin geliştirmesi alanında birçok çalışma gerçekleştirilmektedir.⁴⁷ Türkiye’de çoğu bölgede görülmesine rağmen, Malatya’da uygulanan sıkı iç karantina tedbirleri nedeniyle Şarka virüsüne rastlanılmamaktadır.⁴⁸

Üretimde aynı zamanda masrafların yüksek oluşu üreticiler için sorun teşkil etmektedir. İlaç, gübre, mazot gibi kayısı tarımının vazgeçilmez unsurlarının fiyatlarının yüksek oluşu, kayısı üreticilerinin masraflarını artırmaktadır. Böylece, kayısıdan beklenen kar oranları yakalanamamaktadır. İşletmeler ekonomik sıkıntı içine girmekte, bahçelerine gerekli düzeyde ve kalitede bakım yapamamaktadırlar.

1.3.2. Pazarlama Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar

Malatya gerek yaş gerek kuru kayısı üretiminde dünya lideri bir il olmasının yanında kayısı kalitesiyle de öne çıkmaktadır. Ancak, yeterli tanıtım ve reklam faaliyetlerinin yapılmamasından dolayı markalaşamamıştır. Malatya kayısı, marka olamadığı ve kayısıdan üretilen katma değeri yüksek, işlenmiş ürünlerin azlığı sebebiyle kayısını etkin bir şekilde pazarlayamamaktadır. ‘Bordeaux Şarabı’ veya ‘Sumatra Kahvesi’ örneklerinde olduğu gibi ‘Malatya Kayısı’ şeklinde markalaşmanın gerçekleşmesi önemlidir.

İhracat miktarları yüksek gözükmesine rağmen, Malatya kayısı çoğunlukla hammadde olarak, büyük paketler halinde ihraç edilmektedir. Üretimde modern tekniklerin kullanılmaması ve ambalajlamadaki eksiklikler, kayısı ihracatından

---

⁴⁶ Kadir Uğurtan Yılmaz, Kahraman Gürcan, “Genetic Diversity in Apricot”, **Genetic Diversity in Plants**, ed. Mahmut Çalışkan, Kayseri, 2012, s. 259.

⁴⁷ M. Vasilakakis, V. Koukouryannis, “Apricot Production in Greece”, **Acta Hort**, ISHS 488, 1999, pp. 45.

⁴⁸ Asma, **Her Yönüyle Kayısı**, s. 69.

Türkiye'nin kazancını azaltmaktadır.⁴⁹ İthalatçılar, hammadde olarak elde ettikleri kayıyı ya işleyerek ya da daha küçük ambalajlar halinde yüksek değerlere satmakta, etiketlerine ise ürünlerinin Malatya menşeli olduğunu gösterecek hiçbir bilgi koymamaktadırlar.⁵⁰ Malatya ilinde kayısıya dayalı sanayinin gelişmemesi ve ithalatçıların yaptığı gibi, ürünlerin içeride işlenmemesi için hiçbir sebep yoktur. Bu şekilde ihraç edilecek olan ürünler ile kayısı ihracat getirisi katlanarak büyüyecektir.

Kayısı sektöründe verimli çalışan herhangi bir üretici birliğinin olmaması, pazarlama da yaşanan sorunlarla baş edilememesini beraberinde getirmektedir. Böyle bir kurumdan yoksun olunması: fiyat istikrarsızlığı; üreticilerin rekabet güçlerinin azalması; haksız rekabet; oligopolleşme gibi sorunların vukuu bulmasını tetiklemektedir. Fiskobirlik gibi başarılı bir üretici birliği örnek alınarak kurulacak bir kayısı birliği pazarlamada ki çoğu sorunu çözecektir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 'Ulusal Kayısı Konseyi' kurulması yönünde çalışmalar başlattığı bilinmektedir. Verimli çalışan bir 'Ulusal Kayısı Konseyi', kayısıyla ilgili politikalar belirlemek, üreticileri, tüccarları, sanayicileri, ihracatçıları ve sektördeki diğer oyuncuları bu politikalar doğrultusunda yönlendirmek gibi işlevler üstlenerek Malatya kayısının tanıtımını ve reklamını yapabilir. Kayısının markalaşmasını ve elde edilen gelirin artmasını sağlayabilir.⁵¹

Pazarlamada karşılaşılan çoğu sorun, kurulacak olan 'Ulusal Kayısı Konseyi' ile birlikte çözülmüş olacaktır. Zaten, sektörde sorunların aşılmasında yalnızca üreticilerden ve ihracatçılardan çözüm beklenmemelidir. Devletin, Bakanlık aracılığı ile sektördeki çözüm arayışlarına ortak olması gerekmektedir. Konsey projesinin bir an önce tamamlanması, gerekirse bu projeye bir banka ile destekleme yapılarak çiftçinin aynı ya da nakdi kredi ihtiyacı, sigorta, eğitim, tarımda mekanizasyon gibi ya da diğer ihtiyaçları giderilmeye çalışılmalıdır. İhracatçı ya uygun şartlarda kredi

---

⁴⁹ Kahraman Çatı, Selami Yıldız, "Türkiye'de Kuru Kayısı Üretim ve Pazarlama Problemleri ve Çözüm Önerileri", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, 2007, s. 354-355.

⁵⁰ Ünal, *Kayısı Araştırma Raporu*, s. 42.

⁵¹ *A.e.*, s. 45.

temini, dış pazarlarda akredite sorunu, reklam ve tanıtım giderlerinin karşılanması gibi konularda desteğin verilmesi sağlanmalıdır.⁵²

---

⁵² Yavuz Cömert, İbrahim Arısal, “Tarım Ürünleri İhracatını Olumsuz Etkileyen Faktör Olarak Fiyat İstikrarsızlığı: Kayısı Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 16, Sayı 2, 2011, s. 407.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Çevre Yapısı

2.1.1. Coğrafi Durum

Malatya ili Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Havzasında yer almaktadır. Coğrafi konumu, sahip olduğu zengin su kaynakları ve tarihi kervan yollarının (Kral Yolu ve İpek Yolu) üzerinde bulunması nedeniyle Neolitik Çağ'dan itibaren önemli bir yerleşim yeri olmuştur.⁵³ Malatya, doğuda Elazığ, kuzeydoğuda Erzincan, kuzeybatıda Sivas, güneyde Adıyaman, güneybatıda Kahramanmaraş ve güneydoğuda Diyarbakır illeri ile komşudur. İlin; Akçadağ, Arapkir, Arguvan, Battalgazi, Darende, Doğanşehir, Doğanşol, Hekimhan, Kale, Kuluncak, Merkez, Pütürge, Yazıhan, Yeşilyurt olmak üzere 14 ilçesi, 53 beldesi, 495 köyü bulunmaktadır.⁵⁴

Malatya 12.412 km²'lik yüzölçümüyle Türkiye'nin 23. büyük vilayeti durumundadır. 35 34' ve 39 03' Kuzey enlemleri ile 38 45' ve 39 08' Doğu boylamları arasında kalan Malatya; Sultan suyu ve Sürgü Çayı Vadileriyle Akdeniz'e, Fırat Vadisiyle Doğu Anadolu'ya, Tohma Vadisiyle İç Anadolu'ya açılarak bu bölgeler arasında bir geçiş alanı oluşturur.⁵⁵

2.1.2. İklim Özellikleri

Doğu, Güney ve Akdeniz bölgesine geçit yerde bulunan Malatya ilinin iklim özellikleri de bu nedenle bir geçiş iklimi özelliği taşır. Akdeniz ve Karasal iklimlerinin birlikte görüldüğü Malatya'da yazları sıcak ve kurak, kışları yağışlı ve

---

⁵³ İsmail Demirtaş, "Kent Kültürü," **Malatya İli: Yerel Ekonomik Araştırma**, ed: Ferhat Sayım, Malatya, Malatya İş Adamları Derneği, 2007, s. 9.

⁵⁴ T.C. Malatya Valiliği, "Nüfus ve İdari Yapı", (çevrimiçi) <http://www.malatya.gov.tr/malatya-hakkinda/detay.aspx?SectionID=TuR10ymn1Us%2b2cn%2fF0fYow%3d%3d&ContentID=Y7JoR07vaxCW2ekoEAnvwQ%3d%3d>, 11.04.2012.

⁵⁵ İbrahim Gezer v.d., **Malatya Vizyon 2023: Malatya İl Gelişim Raporu**, Malatya, Bilsam Yayınları, 2011, s. 25.

soğuk geçer. Gece-gündüz, yaz-kış sıcaklık farkları yüksek olan Malatya’da yıllık sıcaklık ortalaması 13,7°C’dir. İklim, değişik özellikler gösteren üç ayrı bölgede incelenebilir. Güney ovasında, Fırat-Dicle nehirleri arasının ılık iklimi ile Suriye Çölü’nün yakıcı sıcaklarının etkisinde özel bir Akdeniz iklimi görülür. Yüksek platolarda İç Anadolu’nun step iklimi gözlenir. Dağlık bölgelerde ise, kışları soğuk olup, her iki bölgenin de etkisinde bulunan bir iklim hüküm sürer.⁵⁶ Meteoroloji Genel Müdürlüğü’nün 1975-2011 dönemine ait istatistikleri göz önüne alındığında iklimle ilgili bazı özellikler şöyle özetlenebilir.

Ortalama sıcaklığın en yüksek olduğu ay 27,5 °C ile Temmuz, en düşük olduğu ay ise 0,0 °C ile Ocak ayıdır. Yüksek sıcaklık derecesinin 25,0 °C ve daha yukarı çıktığı yaz günleri sayısı 132,5 gündür. Yüksek sıcaklığın 0,1 °C ve daha aşağı olduğu kış günleri ortalama sayısı 16,5 gündür. Düşük sıcaklığın 0,1 °C ve daha aşağı olduğu donlu günler sayısı ortalama 74 gündür.

36 yıllık rasat değerlerine göre Malatya’da; ortalama sıcaklık 13,7 °C, en yüksek sıcaklık 42,2 °C, en düşük sıcaklık -19,0 °C, yıllık yağış miktarı 372,7 mm, ortalama güneşlenme süresi 7,46 saat, ortalama yağışlı gün sayısı 7,73’dür. En fazla yağış 12,1 günle Nisan ayına, en düşük yağış ise 1,0 gün ile Temmuz ve Ağustos aylarında düşer.⁵⁷ Yıllık ortalama nisbi nem %53’dür. Ortalama karın yerde kalma süresi 27,5 gündür.⁵⁸ Bu iklim şartlarının kayısı yetiştiriciliği için çok elverişli olduğu bilinmektedir.

2.1.3. Doğal Kaynaklar

Tarımsal ve kırsal kalkınma potansiyellerinin ve kısıtlarının tanımlanması bakımından doğal kaynakların bilinmesi önemlidir. Doğal kaynaklar, yenilenebilir kaynaklar ve yenilenemez kaynaklardan oluşmaktadır. Her iki kaynağın

---

⁵⁶ Fırat Kalkınma Ajansı (FKA), “Bölgemiz”, (çevrimiçi) <http://www.fka.org.tr/Bolgemiz-detay.asp?SayfaAltCatId=16>, 11.04.2010.

⁵⁷ Meteoroloji Genel Müdürlüğü, “Malatya İline Ait İstatistik Veriler”, (çevrimiçi) <http://www.dmi.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=MALATYA#sfB>, 11.04.12.

⁵⁸ Malatya Meteoroloji Bölge Müdürlüğü, “Malatya Hava Durumu Kayıtları”, 2011.

kullanımında sürdürülebilirlik sağlanmalı, tarım ve tarım dışı kullanımlara uygunluğu ve kayıplarıyla ilgili tehlikeler açısından dikkatli olunmalıdır.⁵⁹ Malatya ili yenilenebilir kaynaklarına baktığımız zaman:

Malatya’da hemen hemen bütün toprak türlerine rastlanır. İlde en fazla kahverengi orman toprakları mevcuttur. Bu toprak türü hafif eğimli kesimlerde kalın, daha eğimli kesimlerde ise ince tabakadadır. Doğal bitki örtüsü alan bakımından olmasa da, ildeki en önemli toprak grubu alüvyonlu topraklardır. Malatya ovası ve bu ovanın devamı durumundaki düzlüklerle Fırat, Tohma, Sultansuyu, Sürgü ve Kuruçay vadilerindeki taban topraklar alüvyonlarla kaplıdır. Kuru ve sulu tarla tarımı yapılan bu topraklarda, tahıl ürünleri, sanayi bitkileri, meyve ve sebze yetiştirilmektedir. İldeki bir diğer toprak türü ise kolüvyol topraklardır. Bu topraklarda başta tarım ürünleri olmak üzere meyve yetiştirilmektedir. İlde, bu toprak grupları dışında az bir alanda kırmızı Akdeniz toprakları, hidromorfik alüvyol topraklar vardır. Ayrıca çıplak kayalıklar, ırmak kıyı kumulları ve ırmak taşkını yataklarına da rastlanır.⁶⁰

Malatya’da toplam 1.241.200 ha alanın 425.450 ha’nı ekilebilir tarım alanları, 729.551 ha’nı mera ve ormanlık alanlar, 86.199 ha’nı diğer (taşlık-kayalıklar, su satırları, yerleşim alanları) alanlar oluşturmaktadır.⁶¹ Malatya ili sınırları içerisindeki yer altı su potansiyeli toplam 75,5 hm³/yıl’dır. Malatya kent olarak su miktarı açısından sorunu olmayan iller arasındadır. Sulama suyu olarak kullanılan önemli su kaynakları Derme Kaynağı, Horata Pınarı, Elemendik Kaynakları, Davullu Kaynakları, Beylerderesi Kaynakları, İspendere İçmesi’dir.⁶²

Malatya’da, doğal ve plantasyon olarak 149.128 ha orman alanı bulunmaktadır. Ormanlarda çoğunlukla meşe, kayın, çam, ardıç ve kavak ağaçları yetişmektedir.

---

⁵⁹ Malatya Belediyesi, “Malatya Doğal Kaynaklar”, (çevrimiçi) http://www.malatya.bel.tr/malatya_dogal_kaynaklar.asp, 11.04.2012.

⁶⁰ T.C. Malatya Valiliği, “Topraklar”, (çevrimiçi) <http://www.malatya.gov.tr/malatya-hakkinda/detay.aspx?SectionID=yIEbyC3tGaPYmP8oyK8pLg%3d%3d&ContentID=Fj6NDDOJkkyIDWEPzL4poA%3d%3d>, 11.04.2012.

⁶¹ Malatya Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, “Arazi Kullanımı”, (çevrimiçi) <http://www.malatya-tarim.gov.tr/brfng.php?bid=1>, 11.04.2012.

⁶² FKA, “Bölgemiz”.

Malatya florasında yoğunlukla meşe, ahlat, alıç, kara çalı, sakız ağacı, keven, potaryum, ayırık, kekik ve yumak otu mevcuttur. Malatya'ya özgü çeşitli kayısı türleri, Arapkir siyah köhnü üzümü, Yeşilyurt dalbastı kirazı, Akçadağ hocamız armudu, ve Hekimhan cevizi yöreye has çeşitlerdir. Malatya'da fauna olarak yabancı domuz, tilki, tavşan, keklik, yabancı ördek, yabancı kaz, kurt, çakal, bildircin, kaya güvercini, üveyik, sansar, sakarmeke ve çulluk orman alanlarında yaşamaktadır. Ayrıca Malatya'da akarsularda zengin sayılabilecek bir biyoçeşitlilik vardır. Akarsularda en çok rastlanan balık türü alabalıktır. Fırat Irmağı'nda alabalık dışında bol miktarda sazan, yayın ve kum balığı vardır. Beydağlarındaki sularda kayabalıkları vardır. Bunlara ek olarak Fırat nehri ve Tohma çayında su kaplumbağası, yengeç ve tatlı su midyesine rastlanmaktadır.⁶³

Malatya yenilenebilir kaynaklar kadar yenilenemez kaynaklar açısından da zengindir. İl ekonomisinde madenler önemli bir yer tutmaktadır. İl özellikle demir ve bakır yönünden zengindir. Türkiye'nin en önemli demir yataklarından biri Hekimhan ilçesinde bulunmaktadır. Türkiye'nin tek ve dünyanın da sayılı yataklarından biri olan profillit yatağı da Pütürge ilçesinde bulunmaktadır. İlde ayrıca bakır, kurşun, çinko, linyit, dolomit, fluorit, krom, toryum, vermikülit, mermer ve çimento hammaddeleri bulunmaktadır.⁶⁴

2.2. Sosyal Yapı

2.2.1. Nüfus

Genel nüfus sayımlarına göre Malatya ilinin nüfusu 1980 sayımında 606.996, 1990 sayımında 702.055, 2000 sayımında ise 853.658 kişi çıkmıştır. 2011 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'ne göre ise bu rakam 757.930'dur. Tablo 2.1. incelendiğinde nüfusun %50,08'ini erkeklerin, %49,92'sini ise kadınların oluşturduğu görülmektedir. Nüfusun en yoğun olduğu bölge Merkez ilçedir. Merkez

---

⁶³ A.e.

⁶⁴ Adnan Selçuk Erginöz, **Malatya Sanayi Potansiyeli ve Yatırım Alanları Araştırması**, Ankara, T.C. Sanayi Bakanlığı Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, No:110, 2002, s. 42-44.

ilçe toplam nüfusun %55,41'ini oluşturmaktadır. İl genel nüfusunun %65,78'i il ve ilçe merkezlerinde, geri kalan kesim ise (%34,22) belde ve köylerde yaşamaktadır.

Tablo 2.1. İlçelere Göre Malatya Nüfusu

İlçe	İl/ilçe merkezi			Belde/Köy			Toplam		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Akçadağ	8.081	4.390	3.691	21.777	10.891	10.886	29.858	15.281	14.577
Arapkir	6.288	3.091	3.197	4.840	2.378	2.462	11.128	5.469	5.659
Arguvan	1.804	955	849	6.206	3.058	3.148	8.010	4.013	3.997
Battalgazi	17.148	8.422	8.726	12.679	6.397	6.282	29.827	14.819	15.008
Darende	9.53	4.766	4.764	21.623	10.754	10.869	31.153	15.52	15.633
Doğanşehir	10.902	5.514	5.388	30.423	15.33	15.093	41.325	20.844	20.481
Doğanyol	1.578	744	834	3.108	1.531	1.577	4.686	2.275	2.411
Hekimhan	7.069	3.594	3.475	18.036	8.951	9.085	25.105	12.545	12.560
Kale	1.725	808	917	4.435	2.077	2.358	6.160	2.885	3.275
Kuluncak	2.157	1.103	1.054	6.794	3.307	3.487	8.951	4.410	4.541
Merkez	419.959	210.145	209.814	68.288	34.311	33.977	488.247	244.456	243.791
Pütürge	2.512	1.273	1.239	16.849	7.951	8.898	19.361	9.224	10.137
Yazhan	2.128	1.056	1.072	13.440	6.826	6.614	15.568	7.882	7.686
Yeşilyurt	7.707	3.840	3.867	30.844	16.100	14.744	38.551	19.94	18.611
Toplam	498.588	249.701	248.887	259.342	129.862	129.480	757.930	379.563	378.367

Kaynak: TÜİK, “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2011 Verileri”, (çevrimiçi)
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, 11.04.2012.

Malatya nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 2.2.’de verilmiştir. Buna göre genç nüfus (0-14) oranı %25,50; olgun nüfus (aktif nüfus – 15-64) oranı %66,32; yaşlı nüfus (64+) oranı %8,18’dir.

Tablo 2.2. Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı

İl	Yaş grubu	Toplam	Erkek	Kadın
Malatya	0-4	61.945	31.581	30.364
	5-9	62.149	31.933	30.216
	10-14	69.190	35.613	33.577
	15-19	69.848	35.490	34.358
	20-24	67.138	34.732	32.406
	25-29	61.325	30.902	30.423
	30-34	62.574	31.161	31.413
	35-39	54.633	26.952	27.681
	40-44	44.954	22.727	22.227
	45-49	46.954	23.681	23.273
	50-54	34.277	17.526	16.751
	55-59	34.296	17.320	16.976
	60-64	26.674	12.674	14.000
	65-69	20.021	9.345	10.676
	70-74	17.043	7.647	9.396
	75-79	12.540	5.960	6.580
	80-84	7.692	3.173	4.519
	85-89	3.356	910	2.446
90+	1.321	236	1.085	
Toplam		757.93	379.563	378.367

Kaynak: TÜİK, “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2011 Verileri”, (çevrimiçi)
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, 11.04.2012.

Malatya'nın 2011 yılında yaşamış olduğu göç hareketleri ise şu şekildedir:

Tablo 2.3. Malatya İlinin Aldığı ve Verdiği Göç ve Net Göç Hızı

İl	Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Türkiye	74.724.269	2.420.181	2.420.181	0	0,00
Malatya	757.93	32.925	29.515	3.410	4,51

Kaynak: TÜİK, “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2011 Verileri”, (çevrimiçi)
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, 11.04.2012.

Tablo 2.3'e göre Malatya'ya 2011 yılı içerisinde 32.925 kişi göç etmiştir. Malatya'dan göç edenlerin sayısı ise 29.515'dir. İlin net göçü 3.410, net göç hızı ise 4,51 olmuştur.

2.2.2. Eğitim

Malatya ilinin eğitim verileri incelendiğinde ilde okuma yazma bilmeyenlerin oranının %7,54 olduğu, okuma yazma bilenlerin oranının ise %90,16 olduğu görülmektedir. Tablo 2.4.'teki veriler cinsiyete göre incelendiğinde okuma yazma bilmeyenlerin %82,37'sinin kadın, %17,63'ünün erkek olduğu görülmektedir. Okuma yazma bilenlerin ise %47,23'ü kadın, %52,77'si erkektir.

Tablo 2.4. Cinsiyete Göre Okuma Yazman Durumu (6+ Yaş)

İl	Okuma Yazma Durumu	Toplam	Erkek	Kadın
Malatya	Okuma yazma bilmeyen	51.474	9.076	42.398
	Okuma yazma bilen	615.535	324.827	290.708
	Bilinmeyen	15.711	7.364	8.347
	Toplam	682.720	341.267	341.453

Kaynak: TÜİK, “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2011 Verileri”, (çevrimiçi)
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, 11.04.2012.

Malatya nüfusunun eğitim düzeyi Tablo 2.5.'te verilmiştir. Okuma yazma bilenlerin eğitim düzeyi incelendiğinde okuma yazma bilip hiç bir okulu bitirmeyen kişilerin oranının %22,38 olduğu görülmektedir. Herhangi bir eğitim düzeyinden mezun olanların oranları ise: ilkokul mezunu %20,73; ilköğretim mezunu %20,28; ortaokul veya dengi okul mezunu %5,12; lise ve dengi okul mezunu %22,10; yüksekokul

veya fakülte mezunu %8,80; yüksek lisans mezunu %4,19; doktora mezunu %1,68'dir.

Tablo 2.5. Cinsiyete Göre Bitirilen Eğitim Düzeyi (6+ Yaş)

İl	Bitirilen eğitim düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Malatya	Okuma yazma bilmeyen	51.474	9.076	42.398
	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	137.778	66.179	71.599
	İlkokul mezunu	127.621	53.142	74.479
	İlköğretim mezunu	124.838	70.447	54.391
	Ortaokul veya dengi okul mezunu	31.523	19.607	11.916
	Lise veya dengi okul mezunu	136.011	79.785	56.226
	Yüksekokul veya fakülte mezunu	54.151	33.196	20.955
	Yüksek lisans mezunu	2.580	1.737	843
	Doktora mezunu	1.033	734	299
	Bilinmeyen	15.711	7.364	8.347
	Toplam	682.720	341.267	341.453

Kaynak: TÜİK, "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2011 Verileri", (çevrimiçi) <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, 11.04.2012.

2.2.3. İstihdam ve İşsizlik

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) 2011 raporuna göre işgücüne katılma oranı Malatya için 2009 yılında %48,6 iken, bu oran 2010 yılında 0,8 puanlık bir azalma göstererek %47,8 olmuştur. 2009 yılında işgücüne katılma oranı Türkiye genelinin üzerinde, 2010 yılında ise Türkiye ortalamasının altında yer almıştır. İstihdam oranı da 2009 yılında %41,5 iken 2010 yılında 1,8 puanlık artışla %43,3 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam oranı hem 2009'da hem 2010'da Türkiye geneli oranının üzerinde yer almıştır.⁶⁵

Bunun yanı sıra işsizlik oranı 2009 yılında %14,6 iken 2010 yılında 5,1 puanlık azalışla %9,5 seviyesine gerilemiştir. 2009'da Türkiye geneli işsizlik oranının üzerinde iken 2010'da altında kalmıştır.⁶⁶

⁶⁵ Türkiye İş Kurumu, **İşgücü Piyasası Araştırması: Malatya İli Sonuç Raporu**, Ankara, 2011, s. 3.

⁶⁶ A.e.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) 2011 verilerine göre Türkiye genelinde Aralık ayında toplam 1.316.795 işyeri bulunurken, Malatya ilinde 9.076 işyeri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra 4/a kapsamındaki zorunlu sigortalı sayısı Türkiye genelinde toplam 9.960.858 kişi, Malatya’da ise 83.219 kişidir.⁶⁷

2.3. Ekonomik Yapı

Malatya ilinin iktisadi faaliyet kollarına göre GSYH oranları içinde sanayi sektörü : % 27,1, ticaret : % 24, Devlet hizmeti : % 17,4, tarım : % 16,9 ulaştırma ve haberleşme : % 12,2 oranlarında yer tutmaktadır.⁶⁸

2.3.1. Tarım

2.3.1.1. Arazi Varlığı ve Dağılımı

Malatya’nın arazi varlığı ve dağılımı Tablo 2.6.’da verilmiştir.

Tablo 2.6. Malatya İli Arazi Varlığı ve Dağılımı

Arazinin Karakteri		Miktarı (ha)	Toplam Alan (ha)
Tarım Alanı	Sulanan Arazi	173.389	425.450
	Sulanabilir Arazi	218.557	
	Susuz Arazi	33.504	
Mera ve Ormanlık Alan	Çayır-Meralar	580.423	729.551
	Orman ve Fundalıklar	149.128	
Diğer Alanlar	Taşlık-Kayalıklar	58.910	86.199
	Su Satırları	18.022	
	Yerleşim Alanları	9.267	
Toplam Alan (ha)		1.241.200	1.241.200

Kaynak: Malatya Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, (çevrimiçi) <http://www.malatya-tarim.gov.tr/brfng.php?bid=1>, 11.04.2012.

⁶⁷ SGK, “Malatya İstatistikleri”, (çevrimiçi)

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/il_mudurlukleri/malatya_sosyal_guvenlik_il_mudurlugu/il_mudurlugu/tum_istatistikler/!ut/p/b1/ldBdC4lwFABgX5Q7Z5tOL01M15WYalWbslgQUruIon_fsiBC7GN3B553Z3uJlkui6uJc7ofT2dTF4T4ray0hDJwhuhAA80GGkwj9flqezzRYaRBg8AB2Kj2QmI-cJGYMffw7D6DzI0eQJig5_JaHnuN-zY-JKjeVcdlWBhhMOMJE22Kcm5TaIMiCqPaGvg86_Au4N_AOYtMaajDIHMYuRAI7gtcjE0-DkOOcU6C2JborOiW14EMLs7CpduRYZdnymsspSDtwbU9GcMA!!/dl4/d5/L2dBISvZ0FBIS9nQS_Eh/, 12.04.2010.

⁶⁸ T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **81 İl Durum Raporu**, Ankara, Sanayi Genel Müdürlüğü, 2011, s. 366.

Tablodan da görüleceği üzere toplam arazinin %93'ü verimli arazidir. Verimli arazinin %87,08'i tarıma elverişli kültür arazisi, %12,92'si ise tarıma elverişli olmayan ormanlık ve ağaçlık arazidir. Tarıma elverişli arazinin %42,30'u tarım arazisi, %57,70'i çayır–mera arazisidir. Tarıma elverişli arazinin %92,13'ü sulanan ve sulanabilir arazilerden, %7,87'si susuz-kurak araziden oluşmaktadır. Özetle, Malatya arazilerinin çok büyük bir kesimi tarıma elverişli – ekilebilir alanlardan oluşmaktadır.

2.3.1.2. Bitkisel Üretim

Sahip olduğu tarıma elverişli alanlar Malatya'nın bitkisel üretimine olumlu şekilde yansımaktadır. Çok çeşitli tarla ürünleri, sebze ve meyve Malatya'nın bitkisel üretimini oluşturmaktadır. Tablo 2.7.'de ildeki bitkisel üretim verileri verilmiştir.

Tablo 2.7. Ürün Gruplarına Göre Malatya Bitkisel Üretim Değerleri

Ürün Grupları	Grup adı	Ürün adı	Ekilen alan(dekar)	Üretim(ton)	Verim (kg/da)
Tarla Ürünleri	Baklagiller	Fasulye (Kuru)	7.27	1.554	214
		Fiğ (Dane)	230	38	165
		K. Mercimek	3.399	419	123
		Y. Mercimek	252	25	99
		Nohut	36.265	3.671	101
	Endüstriyel Bitkiler	Şekerpancarı	14.662	59.559	4.199
	Tahıllar	Arpa (Biralık)	8	1.48	185
		Arpa (Diğer)	345.27	59.179	171
		Buğday (Diğer)	551.932	79.207	144
		Buğday (Durum)	299.21	45.519	152
		Çavdar	208	29	139
		Mısır (Dane)	1.255	400	319
		Yulaf (Dane)	665	97	146
		Yağlı Tohumlar	Ayçiçeği (Çerezlik)	1.29	240
	Yem Bitkileri	Fiğ (Yeşil Ot)	26.135	31.501	-
		Korunga (Yeşil Ot)	5.117	5.708	-
		Mısır (Hasıl)	150	750	5
		Mısır (Silajlık)	4.307	23.383	5.429
		Yonca (Yeşil Ot)	17.408	69.263	-
	Yumru Bitkiler	Patates (Diğer)	708	1.643	2.321
Sarımsak (Kuru)		148	108	730	
Soğan (Kuru)		2.003	4.405	2.199	
Sebzeler	Yaprağı Yenen Sebzeler	Lahana (Beyaz)	-	838	-
		Marul (Göbekli)	-	1.431	-
		İspanak	-	1.586	-

		Tere	-	6	-
		Nane	-	7	-
		Maydanoz	-	116	-
	Baklagil Sebzeler	Fasulye (Taze)	-	631	-
		Meyvesi Yenen Sebzeler	Balkabağı	-	110
	Kavun		-	17.528	-
	Karpuz		-	12.264	-
	Kabak (Sakız)		-	1.719	-
	Patlıcan		-	9.714	-
	Biber (Dolmalık)		-	7.663	-
	Biber (Sivri)		-	1.705	-
	Biber (Salçalık)		-	34	-
	Kabak (Çerezlik)		-	12	-
	Acur		-	70	-
	Hıyar (Sofralık)		-	14.342	-
	Hıyar (Turşuluk)		-	200	-
	Domates (Sofralık)		-	36.642	-
	Soğansı-Yumru-Kök Sebzeler	Sarımsak (Taze)	-	11	-
		Soğan (Taze)	-	544	-
		Havuç	-	27	-
Turp (Kırmızı)		-	15	-	
Meyveler	Yumuşak Çekirdekli	Armut	1.965	4.314	24
		Ayva	149	352	19
		Elma (Golden)	11.543	7.182	43
		Elma (Starking)	12.115	7.685	45
		Elma (Amasya)	800	1.088	45
		Elma (Grannysmith)	983	584	23
		Elma (Diğer)	1.385	1.635	39
	Tas Çekirdekli	Erik	489	1.025	33
		İğde	0	28	6
		Kayısı	709.880	220.927	32
		Zerdali	375	1.755	36
		Kiraz	5.063	1.976	23
		Kızılcık	0	68	12
		Vişne	945	740	19
		Şeftali (Nektarin)	25	39	16
		Şeftali (Diğer)	1.638	1.061	21
	Sert Kabuklular	Antep Fıstığı	1.580	225	4
		Ceviz	2.765	2.477	20
		Badem	2.233	360	10
	Üzüm Ve Üsümsü	Çilek	742	523	705
		Dut	185	6.712	48
		Nar	75	103	9
		Trabzon Hurması	3	75	11
		Üzüm (Şaraplık)	4.730	2.643	559
		Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	48.250	11.572	240
		Üzüm (Kurutmalık-Çekirdekli)	8.890	1.899	214

Kaynak: TÜİK, 2010, "Bitkisel Üretim İstatistikleri", (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul>, 10.04.2012.

Bitkisel üretimde en fazla payı %50 ile tarla ürünleri almaktadır. Meyve üretimi %35, sebze üretimi ise %15 olarak gerçekleşmiştir. Bitkisel üretim kategoriler halinde incelendiğinde tarla ürünlerinde en çok üretimin sırasıyla buğday, yonca, şekerpancarı ve arpa olduğu görülmektedir. Sebzelerde ise domates, kavun, hıyar ve karpuz en çok üretilen ürünlerdir. Meyveler kategorisinde ise en çok üretilen ürün açık ara kayısıdır. Toplam meyve üretiminin %79'unu kayısı oluşturmaktadır. Kayııdan sonra elma, üzüm ve dut gelmektedir. Toplam bitkisel üretim içinde en fazla üretilen ürünün yine kayısı olduğu görülmektedir. Toplam üretimin %29'u kayısı, %16'sı buğday, %9'u yonca, %7,73'ü şekerpancarı, %7,69'u arpadan oluşmaktadır.

2.3.1.3. Hayvancılık

İldeki hayvancılık faaliyetleri incelendiğinde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın önemli yer tuttuğu görülmektedir. Ayrıca tavukçuluk sektörü de gelişme gösteren diğer bir hayvancılık faaliyetidir. Aşağıdaki tablolarda Malatya iline ait hayvancılık faaliyetleri görülmektedir.

Tablo 2.8. Malatya İli 2010 Yılı Hayvan Sayısı ve Hayvansal Üretim

Hayvan Adı	Yetişkin	Genç-Yavru	Toplam	Sağılan hayvan sayısı (baş)	Süt (Ton)
Sığır (Kültür)	15.876	4.122	19.998	11.054	42.347.797
Sığır(Melez)	54.104	11.587	65.691	35.422	97.622.591
Sığır(Yerli)	11.489	3.960	15.449	6.242	8.582.970
Büyükbaş Toplam	81.469	19.669	101.138	52.718	148.553.358
Koyun (Yerli)	170.364	30.200	200.564	127.504	9.945.332
Keçi(Kıl)	31.738	6.679	38.417	19.351	1.799.597
Küçükbaş Toplam	202.102	36.879	238.981	146.855	11.744.929

Kaynak: TÜİK, 2010, "Hayvancılık İstatistikleri", (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul>, 10.04.2012.

İlde büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar süt üretiminde kullanılmaktadır. Tablo 2.8.'e göre toplam yetişkin büyükbaş hayvanların %65'i sağılmaktadır. Küçükbaş hayvanlarda bu oran %73'e kadar çıkmaktadır. Yine de toplam süt üretiminin %92,7'si büyükbaş hayvanlardan sağlanmaktadır.

İldeki kümes hayvanları sayıları Tablo 2.9.'da verilmiştir. Buna göre et tavuğu toplam kümes hayvanlarının büyük bir bölümünü (%86) oluşturmaktadır. Tavukçuluk sektörü Malatya ilinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. İlde Öznesil ve Seher Piliç gibi marka olmuş firmalarında arasında bulunduğu 3 entegre tesis bulunmaktadır. Malatya İl Tarım Müdürü Hamit Aygül'e göre tavuk yetiştiriciliği yapan 300 işletmenin yer aldığı sektörün Malatya ekonomisine katkısı 150 milyon lira civarındadır.⁶⁹

Tablo 2.9. Malatya İli 2010 Yılı Kümes Hayvanları Sayısı

Hayvan Adı	Mevcut Sayı
Et Tavuğu	1.238.849
Yumurta Tavuğu	191.200
Hindi	3.788
Kaz	366
Ördek	1.104
Toplam	1.435.307

Kaynak: TÜİK, 2010, "Hayvancılık İstatistikleri", (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul>, 10.04.2012.

Malatya ili kırmızı et üretimi değerleri Tablo 2.10.'da verilmiştir.

Tablo 2.10. Malatya İli 2009 Yılı Kesilen Hayvan Sayıları

Hayvan Adı	Kesilen hayvan sayısı (baş)	Et (ton)
Dana (0-12 erkek ve dişi)	938	154.613
Düve (12 aydan büyük yavru lamamış dişi)	2.633	470.536
Tosun (12 aydan büyük)	9.861	2.197.294
İnek (yavru lamamış dişi)	4.764	906.201
Boğa (damızlıkta kullanılan erkek)	983	299.788
Öküz (12 ay. büyük kastre edilmiş erkek)	444	10.559
Büyükbaş Toplam	19.623	4.038.991
Şişek-Koyun(12 aydan büyük)	150	332.467
Kuzu-Toklu(0-12 ay)	17.811	315.713
Gezdan-Keçi (12 aydan büyük)	1.347	31.355
Oğlak-Çebiç (0-12 ay)	446	6.878
Küçükbaş Toplam	19.754	686.413

Kaynak: TÜİK, 2010, "Hayvancılık İstatistikleri", (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul>, 10.04.2012.

⁶⁹ Yeter Edirne, **Malatya'dan Irak'a "Tavuk Döner" İhracatı**, Malatya Çağdaş Gazetesi, 28.03.2012, (çevrimiçi) <http://www.malatyacagdas.com/ozel-haber/malatyadan-iraka-tavuk-doner-ihracati-h11554.html>, 13.04.2012.

Tabloya göre 2009 yılında kesilen 19.623 büyükbaş hayvandan 4.038.991 ton, küçükbaş hayvanlardan ise kesilen 19.754 hayvandan 686.413 ton kırmızı et elde edilmiştir. Büyükbaş hayvanlardan elde edilen etin %54'ü tosunlardan sağlanmıştır.

2.3.1.4. Tarımsal Mekanizasyon

Malatya'da tarımda kullanılan makineler Tablo 2.11.'de görülmektedir. Buna göre ilde toplam biçerdöver sayısı 23'dür. Tarım işletmelerinde traktörün rolünün önemi yadsınmaz. Model ve çeşitleri göz önüne alınmadan ildeki toplam traktör sayısı 9.274'dür. Çiftçi kayıt sistemine kayıtlı 25.799 tarım işletmesi göz önüne alınırsa her işletmeye 0,36 traktör düşmektedir. En çok kullanılan diğer alet ve makineler römork, kültüvator ve yayıktır.

Tablo 2.11. Malatya İli 2010 Yılı Tarım Alanında Kullanılan Makineler

Grup adı	Ürün adı	Adet
Biçerdöverler	Biçerdöver (0-5 Yas)	8
	Biçerdöver (6-10 Yas)	8
	Biçerdöver (11-20 Yas)	5
	Biçerdöver (21 Yas Ve Üzeri)	2
Traktörler	Traktör - Paletli (Tırtıllı)	1
	Traktör - Tek Akslı (1-5 Bg)	171
	Traktör - Tek Akslı (5 Bg'den Fazla)	930
	Traktör - İki Akslı (1-10 Bg)	112
	Traktör - İki Akslı (11-24 Bg)	429
	Traktör - İki Akslı (25-34 Bg)	1.231
	Traktör - İki Akslı (35-50 Bg)	3.613
	Traktör - İki Akslı (51-70 Bg)	2.479
	Traktör - İki Akslı (70 Bg'den Fazla)	308
Diğer Alet Ve Makinalar	Karasaban	262
	Hayvan Pulluğu	345
	Kulaklı Traktör Pulluğu	7.32
	Ark Açma Pulluğu	373
	Diskli Traktör Pulluğu	166
	Diskli Anız Pulluğu (Vanvey)	210
	Kulaklı Anız Pulluğu	108
	Toprak Frezesi (Rotovator)	95
	Kültüvator	6.485
	Merdane	313
	Dişli Tırmık	545
	Kombikürüm (Karma Tırmık)	190
	Ot Tırnığı	279
	Hayvanla Çekilen Hububat Ekim Makinesi	2
	Traktörle Çekilen Hububat Ekim Makinesi	330
	Kombine Hububat Ekim Makinesi	508
Çiftlik Gübresi Dağıtma Makinesi	7	

Kimyevi Gübre Dağıtma Makinesi	758
Orak Makinesi	710
Bıçer Bağlar Makinesi	15
Balya Makinesi	45
Tınaz Makinesi	111
Döven	158
Patates Sökme Makinesi	2
Pancar Sökme Makinesi	11
Traktörle Çekilen Çayır Biçme Makinesi	215
Ot Silaj Makinesi	19
Mısır Silaj Makinesi	52
Mısır Danelere Makinesi	1
Selektör (Sabit Veya Seyyar)	37
Yem Hazırlama Makinesi	42
Sap Parçalama Makinesi	2
Sırt Pülverizatörü	3.332
Sedyeli, Motorlu Pülverizatör Tozlayıcı Kombine Atomizör	148
Kuyruk Milinden Hareketli Pülverizatör	3.115
Motorlu Pülverizatör	1.217
Tozlayıcı	11
Atomizör	294
Santrifüj Pompa	1.132
Elektropomp	2.755
Motopomp (Termik)	588
Derin Kuyu Pompa	1.552
Yağmurlama Tesisi	1.817
Krema Makinesi	2.2
Kuluçka Makinesi	4
Cıvıv Ana Makinesi	3
Süt Sağım Tesisi	8
Süt Sağım Makinesi (Seyyar)	515
Römork (Tarım Arabası)	7.781
Su Tankeri (Tarımda Kullanılan)	1.391
Dip Kazan (Subsoiler)	37
Rototiller	1
Tas Toplama Makinesi	4
Toprak Tesviye Makinesi	80
Toprak Burgusu	28
Hayvanla Ve Traktörle Çekilen Ara Çapa Makinesi	120
Pnömatik Ekim Makinesi	8
Üniversal Ekim Makinesi (Mekanik) (Pancar Mibzeri Dahil)	10
Anıza Ekim Makinesi	1
Fide Dikim Makinesi	1
Sap Döver Ve Harman Makinesi (Batöz)	1.538
Sap Toplamalı Saman Yapma Makinesi	26
Saman Aktarma-Boşaltma Makinesi	5
Motorlu Tırpan	182
Meyve Hasat Makineleri	40
Yayık	6.013
Kepçe (Tarımda Kullanılan)	79

Kaynak: TÜİK, 2010, "Tarımsal Alet ve Makine Sayıları" (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/tarimalet.zul>, 10.04.2012.

2.3.2. Sanayi

2.3.2.1. Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)

Malatya ilinde 3 adet tamamlanmış Organize Sanayi Bölgesi (OSB) bulunmaktadır. Malatya Merkez I. OSB 300 hektar büyüklüğünde ve toplam 164 sanayi parseli içermektedir. Bu parsellerin 160 tanesi tahsis edilmiştir. Tahsis edilen parsellerin 158 adedi üretim aşamasındadır. Malatya II. OSB 350 hektar üzerine kurulmuş olup, toplam 154 adet sanayi parseli bulunmaktadır. Bütün parseller tahsis edilmiş; bunların 91 tanesi üretim, 51'i inşaat, 12 adedi proje aşamasındadır. Malatya I. ve II. OSB'de tahsis edilecek alan kalmaması ve talebin fazla oluşu nedeniyle 1.224 hektarlık bir kısmın I. OSB'ne ilave edilmesi sağlanmıştır. Bu eklenen kısım ile beraber Malatya ilinin 20-30 yıllık sanayi parsel ihtiyacı karşılanmıştır.⁷⁰

Bir diğer OSB ise Darende ilçesinde bulunmaktadır. Toplam 48 hektar büyüklüğünde ve 35 sanayi parseli içeren Darende OSB'de altyapı çalışmaları devam etmektedir. Akçadağ ilçesinde de Mermercilik OSB kurulumu çalışmaları devam etmektedir. Akçadağ Mermercilik İhtisas OSB için 125 hektar yer tespiti yapılmış ve etüt çalışmaları tamamlanmıştır.⁷¹

2.3.2.2. Öne Çıkan Sektörler

Malatya ilinde sanayiden söz edildiğinde iki sektör öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki kayısının büyük pay sahibi olduğu gıda sektörü, ikincisi ise tekstil sektörüdür. Malatya ekonomisinin ayakta kalması kayısı üretimi sayesinde. Türkiye'de üretilen kuru kayısının %95'i Malatya ilinde üretilmektedir. Üretilen kayıların yaklaşık %90'ı Malatya'da bulunan kayısı işleme tesislerinde işlenmekte ve yaklaşık 150 ülkeye ihraç edilmektedir. Her yıl 80-100 bin tonluk kuru kayısı ihraç edilmekte ve yaklaşık 250-300 milyon dolarlık döviz elde edilmektedir. Malatya'da kayısı işleme tesislerinde yaklaşık 5.000 kişi istihdam edilmekte, 300 kadar esnaf ve tüccar,

---

⁷⁰ T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **a.g.e.**, s. 370-371.

⁷¹ FKA, **TRB1 2010-2013 Bölge Planı**, (çevrimiçi)

<http://www.fka.org.tr/ContentDownload/TRB1%202010-2013%20Bölge%20Planı.pdf>, 05.10.2011, s. 97.

50 kadar da ihracatçı kayısı sektöründe faaliyet göstermektedir. Bunların yanında 10'a yakın firma kayısı makineleri üretmektedir.⁷²

Malatya Ticaret ve Sanayi Odası (MTSO) 2010 kayıtlarına göre Malatya'da gıda sektöründe faaliyet gösteren 374 işletme bulunmakta, bu işletmelerin istihdam ettiği kişi sayısı ise 5.742 kişidir. Gıda sektöründeki işletmelerin %35'i kayısı, %11'i ise ekmek, un-yem ve bulgur sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Katma değeri yüksek olmasına rağmen baharat, çerez ve soğuk hava deposu sektörlerinde ilde çok fazla sayıda işletme bulunmamaktadır. İstihdam oranlarında yine kayısı %35 ile en çok istihdam yaratan sektör konumundadır. Kayısının ardından %22 ile şekerli maddeler sektörü gelmektedir.⁷³

Özel sektör yatırımları sayesinde Malatya, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tekstil sektöründe öne çıkan bir üretim merkezi haline gelmiştir. Malatya'nın farklı cinslerde pamuk işleyebilme, farklı türlerde iplik üretebilme ve farklı cinslerde dokuma yapabilme kapasitesi bulunmaktadır. Tekstil sektöründe 126 şirket faaliyet göstermektedir. Bu şirketlerde istihdam edilen 10.749 kişi bulunmaktadır. İşletme başına istihdam edilen kişi sayısında tekstil sektörü diğer sektörlerin önünde yer almaktadır. Tekstil sektörü Malatya'daki sanayi firmalarının %15'ini teşkil etmesine rağmen toplam istihdamın %50'sini oluşturmaktadır.⁷⁴

Gıda ve tekstil sektörlerinin yanı sıra ilde sanayi sektörü; plastik ve kimya, inşaat ve yapı malzemeleri, metal ve makine, madeni eşya, cam ve mobilya gibi değişik sektörlerde de faaliyet göstermektedir.⁷⁵

---

⁷² A.e., s. 100.

⁷³ MTSO, "Malatya Gıda Sektörü Verileri", 2010.

⁷⁴ Abdullah Duran, "Malatya Tekstil İle Daha Da Büyüyor", **Malatya Oda**, Aralık-Ocak 2012, Yıl:1 Sayı:2, Malatya, Malatya Sanayi ve Ticaret Odası, 2012, s. 46-47.

⁷⁵ T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **a.g.e.**, s. 366.

2.3.3. Hizmetler

2.3.3.1. Dış Ticaret

Malatya ilinin dış ticaret hacimlerine baktığımızda (Tablo 2.12.) son 3 yılda düzenli olarak artan bir grafik sürdürdüğü gözlenebilir. İhracat hacmi 2011 yılı için 280 milyon dolar civarında, ithalatı ise 105 milyon dolar civarında olmuştur. Malatya dış ticaret bilançosu fazla vermektedir. Bu durum Malatya ekonomisinin Türkiye içinde önemini göstermektedir.

Tablo 2.12. Yıllara Göre Malatya İli İhracat ve İthalat Değerleri (\$)

Yıl	İhracat Dolar	İthalat Dolar
2009	221.155.349	47.057.680
2010	275.311.036	91.903.981
2011	280.381.246	105.929.896

Kaynak: TÜİK, 2011, “Dış Ticaret İstatistikleri”, (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, 10.04.2012.

Dış ticaretinin büyük bir kısmını kayısı ihracatının ve tekstil hammaddesi ithalatının oluşturduğu Malatya'nın ülkelere göre ihracat ve ithalat rakamları Tablo 2.13.'te verilmiştir.

Tablo 2.13. Malatya İli 2011 Yılı Ülkelere Göre İhracat ve İthalat Verileri (\$)

Ülkeler	İhracat (\$)	Oran (%)	İthalat (\$)	Oran (%)
Rusya Federasyonu	38.080.687	13,58%	3.968.618	3,75%
A.B.D.	36.114.250	12,88%	19.673.356	18,57%
Almanya	31.317.371	11,17%	6.434.839	6,07%
Irak	17.341.312	6,18%	-	0,00%
İtalya	13.808.000	4,92%	4.031.429	3,81%
Fransa	13.772.185	4,91%	1.085.988	1,03%
İngiltere	10.579.898	3,77%	692.039	0,65%
Avustralya	9.120.245	3,25%	60.499	0,06%
Hollanda	9.051.485	3,23%	1.787.987	1,69%
İsrail	8.125.560	2,90%	125.834	0,12%
Yunanistan	2.122.198	0,76%	6.531.672	6,17%
Çin	1.944.063	0,69%	11.411.475	10,77%
Tacikistan	536.003	0,19%	15.811.039	14,93%

Kaynak: TÜİK, 2011, “Dış Ticaret İstatistikleri”, (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, 10.04.2012.

Ürünlerin en fazla ihraç edildiği ülkenin Rusya, ardından A.B.D. ve Almanya olduğu görülmektedir. En çok ithalat yapılan ülkeler ise A.B.D., Tacikistan ve Çin olmuştur. Tacikistan özellikle tekstil hammaddeleri ithalatında önemli rol oynamaktadır.

Malatya ilinde 2006 yılında ihracat gerçekleştiren 108 firma varken bu rakam 2009 yılında 140'a ulaşmıştır. İthalatçı firma sayısında ise 2006 yılına göre 8 firmalık bir düşüş yaşanmış ve bu rakam 2009 yılında 87 olmuştur. İhracatçıların artışı ve ithalatçıların azalışı Malatya ekonomisi için pozitif bir gelişmedir.

Tablo 2.14. Malatya İlinde Yıllara Göre İhracatçı ve İthalatçı Firma Sayıları

Yıl	İhracatçı Firma Sayısı	İthalatçı Firma Sayısı
2006	108	95
2007	119	102
2008	119	99
2009	140	87

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), "Dış Ticaret İstatistikleri", 2010.

Türkiye genelinde illere göre ihracat sıralamasına bakıldığında Malatya ili 2009 yılında 28. sırada yer almıştır. 2008 yılı için kişi başına düşen ihracat 348 dolar, ithalat ise 76 dolar olmuştur. 2009 yılında bu rakamlara ihracatta 300 dolar, ithalatta ise 64 dolar olmuştur.

Tablo 2.15. Malatya İlinde Kişi Başına İhracat ve İthalat Göstergeleri

İllere Göre İhracat Sıralaması (2009)*	28
Kişi Başı İhracat (\$) (2008)**	348
Kişi Başı İthalat (\$) (2008)**	76
Kişi Başı İhracat (\$) (2009)**	300
Kişi Başı İthalat (\$) (2009)**	64

Kaynak: *Türkiye İhracatçıları Meclisi (TİM), 2010, "İhracat İstatistikleri", (çevrimiçi) <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>, 12.04.2012.

** TÜİK, 2010, "Dış Ticaret İstatistikleri", (çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, 10.04.2012.

2.3.3.2. Turizm

Malatya çok sayıda tarihi eserleri, rafting ve doğa yürüyüşü alanları, Baraj Sahilleri, kayak turizmi ve sağlık kurumlarından kaynaklanan önemli bir turizm

potansiyeline sahiptir. Ancak, Malatya'nın turizmden sağladığı ekonomik kazanımlar potansiyeline oranla oldukça düşük düzeydedir. Malatya'da Aslantepe Höyüğü, Ulu Cami, Şire Pazarı, Bakırcılar Çarşısı, Yeni Cami, Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı, Kanlı Kümbet, Taşhan ve Arkeoloji Müzesi gibi önemli tarihi mekanlar; Sultansuyu Harası, Karakaya Baraj Gölü, Gürpınar Şelalesi, Somuncu Baba Camii çevresi ile İspendere İçmesi gibi doğal güzellikler bulunmaktadır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nun (UNESCO) dünya miras listesinde de bulunan, Malatya'nın Pütürge ilçesi ile Adıyaman'ın Kahta ilçesi sınırlarının kesiştiği yerde bulunan Nemrut Dağı da Malatya turizmi açısından önemlidir.⁷⁶ Malatya iline gelen ziyaretçi verileri Tablo 2.16.'da görülmektedir.

Tablo 2.16. Malatya İli 2010 Yılı Turizm Göstergeleri

Konaklama Yeri	İlçeler	Tesis Geliş Sayısı			Geceleme			Ortalama Kalış Süresi		
		Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
5 Yıldızlı Oteller	Merkez	690	16.609	17.299	1.611	30.637	32.248	2,3	1,8	1,9
Diğer Tesisler	Merkez	2.226	96.010	98.236	3.583	125.293	128.876	1,6	1,3	1,3
	Darende	399	5.396	5.795	482	9.118	9.600	1,2	1,7	1,7
Toplam		3.315	118.015	121.330	5.676	165.048	170.724	1,7	1,4	1,4

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010, "Turizm İstatistikleri" (çevrimiçi)
<http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,15229/turizm-istatistikleri.html>, 12.04.2012.

Malatya ilini 2010 yılında 121.330 kişi ziyaret etmiştir. Gelenlerin %97,3'ü yerli ziyaretçi, yalnızca %2,7'si yabancı ziyaretçilerdir. Ziyaretçilerin ortalama kalış süreleri yerli ziyaretçiler için 1,4 gün, yabancılar için ise 1,7 gün olmuştur.

⁷⁶ Malatya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, "Turizm Aktiviteleri", (çevrimiçi)
<http://www.malatyakulturturizm.gov.tr/belge/1-61651/turizm-aktiviteleri.html>, 12.04.2012.

3. BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Bu araştırmanın ana materyalini Malatya ilinde kayısı yetiştiriciliği yapan 79 tarım işletmesinden anket yoluyla elde edilen birincil veriler oluşturmuştur. Anketler Ekim–Kasım 2011 tarihleri arasında 2010-2011 üretim dönemini kapsayacak şekilde uygulanmıştır. Bu araştırma konusu ile ilgili ikincil veriler Malatya İl Tarım Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye İş Kurumu, Sosyal Güvenlik Kurumu ve Türkiye İhracatçılar Meclisi ve benzeri çeşitli kuruluşların kayıtları ve istatistiki verilerinden ve konu hakkında ulusal ve uluslararası araştırma ve inceleme sonuçlarından elde edilmiştir.

3.2. Yöntem

3.2.1. Örneğe Giren İlçelerin Seçiminde Uygulanan Yöntem

Bu çalışmada öncelikli amaç Malatya genelini doğru olarak yansıtabilmektir. Malatya ilindeki bütün işletmelere anket uygulamak gerek araştırmaya ayrılan zaman gerekse maddi imkanların kısıtlı oluşundan dolayı mümkün olmamıştır. Bu nedenle Malatya genelini temsil edecek örnek hacminin belirlenmesinde gayeli örnekleme yöntemi⁷⁷ kullanılmıştır. Örneğe dahil edilen ilçelerin seçiminde bu ilçelerdeki tarım işletmelerinin Malatya geneline olan oranlarının, toplam arazi miktarına olan oranlarının, Malatya ili toplam kayısı ağacı sayısına olan oranlarının ve toplam kayısı üretimindeki paylarının yüksek oluşu önemli rol oynamıştır. Malatya İl Tarım Müdürlüğü Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) 2010 verilerine göre sisteme kayıt yaptıran tarım işletmeleri tablo 3.1.'de görülmektedir.

---

⁷⁷ Diane C. Blankenship, **Applied Research and Evaluation Methods in Recreation**, the U.S.A., Sheridan Books, 2010, pp. 86-87.

Tablo 3.1. Malatya Çiftçi Kayıt Sistemine Kayıtlı İşletmeler

İlçe	Kayıtlı İşletmeler	İşletmelerin Oranı	Arazi (da)	Arazi Oranı
Akçadağ	5.859	22,71%	152.569.327	25,51%
Arapkir	3	0,01%	43.920	0,01%
Arguvan	238	0,92%	3.403.261	0,57%
Battalgazi	2.669	10,35%	58.987.833	9,86%
Darende	2.879	11,16%	64.948.540	10,86%
Doğanşehir	1.325	5,14%	30.071.557	5,03%
Doğanyol	458	1,78%	10.517.835	1,76%
Hekimhan	1.989	7,71%	35.733.529	5,97%
Kale	757	2,93%	16.434.625	2,75%
Kuluncak	1.623	6,29%	35.671.994	5,96%
Merkez	4.200	16,28%	105.026.590	17,56%
Pütürge	837	3,24%	11.437.234	1,91%
Yazıhan	1.754	6,80%	46.848.469	7,83%
Yeşilyurt	1.208	4,68%	26.367.396	4,41%
Toplam	25.799	100,00%	598.062.110	100,00%

Kaynak: Malatya İl Tarım Müdürlüğü, Çiftçi Kayıt Sistemi, 2010.

Tabloya göre Malatya genelinde toplam 25.799 kayıtlı işletmenin %68,20'sini ve toplam 598.062.110 dekar tarım arazisinin %69,77'sini oluşturan 5 ilçe: Akçadağ, Battalgazi, Darende, Hekimhan ve Merkez ilçeleri örnek hacmini oluşturması için seçilmişlerdir. Bu 5 ilçede toplam işletme sayısı 17.596, toplam arazi varlığı ise 417.265.819 dekadır.

Tablo 3.2. Örnek Hacmini Oluşturan İlçelerde İşletmeler ve Arazi Varlıkları

İlçe	İşletme Sayısı	Genel Toplama Oranı	Arazi (da)	Genel Toplama Oranı
Akçadağ	5.859	22,71%	152.569.327	25,51%
Battalgazi	2.669	10,35%	58.987.833	9,86%
Darende	2.879	11,16%	64.948.540	10,86%
Hekimhan	1.989	7,71%	35.733.529	5,97%
Merkez	4.200	16,28%	105.026.590	17,56%
Toplam	17.596	68,20%	417.265.819	69,77%

Kaynak: Malatya İl Tarım Müdürlüğü, Çiftçi Kayıt Sistemi, 2010.

Örnek hacmin seçiminde diğer bir kıstas olan kayısı ağacı varlığı tablo 3.3.'de görülmektedir.

Tablo 3.3. Örneğe Giren İlçelerde Kayısı Ağaçları ve İl Toplamına Oranı

İlçe	Toplam Meyve Veren Ağaç Sayı. (Adet)	İl Toplamına Oranı (%)
Akçadağ	1.328.000	19,05%
Arapkir	16.000	0,23%
Arguvan	150.000	2,15%
Battalgazi	499.500	7,16%
Darende	1.230.000	17,64%
Doğanşehir	421.000	6,04%
Doğanyol	180.350	2,59%
Hekimhan	722.000	10,36%
Kale	170.000	2,44%
Kuluncak	310.000	4,45%
Merkez	1.025.000	14,70%
Pütürge	180.000	2,58%
Yazıhan	450.000	6,45%
Yeşilyurt	290.300	4,16%
İl Toplamı	6.972.150	100,00%

Kaynak: Malatya İl Tarım Müdürlüğü, Malatya İli 2011 Yılı Tahmini Kayısı Rekoltesi.

Tabloda görüldüğü üzere Akçadağ, Battalgazi, Darende, Hekimhan ve Merkez ilçelerdeki ağaç varlığı toplamı 4.804.500'dür. Bu sayı Malatya il toplamının %68,91'ini oluşturmaktadır.

Tablo 3.4. Örneğe Giren İlçelerin Kayısı Üretim Miktarları ve İl Toplamına Oranı

İlçe	Yaş Kayısı Üretimi (Ton)	İl Top. Oranı (%)	K. Kayısı Mik. (Ton)	İl Top. Or. (%)
Akçadağ	106.240	19,46%	24.220	19,85%
Arapkir	640	0,12%	122	0,10%
Arguvan	12.000	2,20%	2.561	2,10%
Battalgazi	54.945	10,07%	12.438	10,19%
Darende	46.740	8,56%	10.610	8,70%
Doğanşehir	21.050	3,86%	4.341	3,56%
Doğanyol	19.839	3,63%	4.595	3,77%
Hekimhan	50.540	9,26%	10.880	8,92%
Kale	9.350	1,71%	1.890	1,55%
Kuluncak	27.900	5,11%	6.220	5,10%
Merkez	112.750	20,66%	25.793	21,14%
Pütürge	12.600	2,31%	2.829	2,32%
Yazıhan	49.500	9,07%	11.134	9,12%
Yeşilyurt	21.773	3,99%	4.384	3,59%
İl Toplamı	545.867	100,00%	122.017	100,00%

Kaynak: Malatya İl Tarım Müdürlüğü, Malatya İli 2011 Yılı Tahmini Kayısı Rekoltesi.

Malatya ili yaş kayısı üretimine tablo 3.4.'de baktığımız zaman toplam 545.867 ton olan üretim miktarının 371.215 tonunu (%68) örnek hacmine seçilen 5 ilçenin oluşturduğu görülmektedir. Yine, elde edilen toplam 122.017 ton kuru kayısının 83.941 tonu (%68,79) bu ilçelerde elde edilmiştir.

Yukarıda belirtilen 4 kıstasa (işletme sayısı, arazi varlığı, ağaç sayısı, üretim miktarı) bağlı olarak toplam 14 ilçeden 5'i Akçadağ, Battalgazi, Darende, Hekimhan ve Merkez ilçe olmak üzere örnek hacmine seçilmiştir. Bütün kıstasların yaklaşık olarak %68-69'unu oluşturan bu ilçelerin seçimiyle Malatya genelini doğru yansıtabilecek bir örnek hacmi oluşturulmaya çalışılmıştır.

3.2.2. Örneğe Giren İşletmelerin Seçiminde Uygulanan Yöntem

Bu aşamada, örnek hacmini oluşturan 5 ilçedeki 17.596 işletmenin arazi varlıkları SPSS bilgisayar programı aracılığı ile küçükten büyüğü sıraya sokulmuştur. Populasyonu oluşturan işletmelerin arazi varlıklarının birbirinden büyük farklılıklar ve çarpık bir dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Populasyon homojenlikten uzak ve dolayısıyla varyasyon fazla olduğu için herhangi bir örnekleme hatası⁷⁸ ile karşılaşmamak amacıyla tabakalı örnekleme yöntemi⁷⁹ kullanılmasına karar verilmiştir. Uygulanan yöntemle benzer işletmeler ile daha homojen tabakalar oluşturulmuş ve her tabakanın normale yaklaşabilen dağılımı sağlanmıştır. Frekans diyagramı verilerine göre 3 ayrı tabaka (0-15 dekar, 16-50 dekar ve 51+ dekar) oluşturulmasına karar verilmiştir. Hesaplama aşamasında 51+ dekar grubunda sınırların genişliği sebebiyle az sayıda (%0,15) aşırı değer atılmıştır. Tabakalara ayırma işleminin ardından Neyman yöntemi⁸⁰ kullanılarak örnek hacmin belirlenmesine çalışılmıştır. Buna göre, %95 güven düzeyi ve ortalamadan %10 sapmayla aşağıdaki formüller yardımıyla örnek büyüklüğü 79 olarak hesaplanmıştır.

---

⁷⁸ Turan Güneş, Rauf Arıkan, **Tarım Ekonomisi İstatistiği**, Ankara, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları:1049, Ders Kitabı: 305, 1988, s. 177.

⁷⁹ Taro Yamane, **Temel Örnekleme Yöntemleri**, çev. Alptekin Esin v.d., İstanbul, Literatür Yayınları, 2001, s. 121.

⁸⁰ **A.e.**, s. 163-164.

$$n = \frac{N \sum (N_h \cdot S_h^2)}{N^2 D^2 \sum (N_h \cdot S_h^2)} \text{ formülünde;}$$

n : örnek hacmi,

N : popülasyonu oluşturan işletme sayısını,

N_h : h. tabakadaki işletme sayısını,

S_h : h. tabakadaki standart sapmayı,

S_h² : h. tabakadaki varyansı,

D : düzeltme faktörünü ($D = \frac{d}{z}$);

d : kitle ortalamasından müsaade edilen hata payını,

z : kabul edilen hata payına göre standart normal dağılım tablosundaki z değerini (z=1,96),

Belirlenen örnek hacminin tabakalara dağıtılmasında aşağıdaki formül kullanılmıştır.

$$nh = n \frac{N_h \cdot S_h}{\sum N_h \cdot S_h} \text{ formülünde;}$$

nh : her bir tabakaya düşen örnek sayısını belirtmektedir.

Popülasyonu oluşturan işletmelerin tabakalara göre dağılımı ve her tabakadan örneğe seçilen işletme sayısı Tablo 3.5'te verilmiştir.

Tablo 3.5. İşletmelerin Arazi Varlığına Göre Tabakalara Dağılımı ve Örnek Sayıları

Tabakalar	Frekans Sayısı (N _h)	S.Sapma (S _h)	Varyans (S _h ²)	N _h S _h	N _h S _h ²	Örnek Sayısı
0-15 da	8.494	3,93	15,41	33343,77	130893,19	18
16-50 da	7.446	9,30	86,43	69224,60	643573,06	37
51+ da	1.630	27,22	741,09	44373,54	1207982,01	24
TOPLAM	17.570			146941,90	1982448,27	79

Tabakalarda yer alan işletmelerin hangilerine anket uygulanacağı basit tesadüfi örnekleme yöntemine⁸¹ başvurulmuş olarak belirlenmiştir.

⁸¹ Remzi Altunışık v.d., **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı**, 5. bs., Sakarya, Sakarya Yayıncılık, 2007, s. 129-130.

3.2.3. Anket Formlarının Hazırlanması

Anket formları hazırlanırken daha önceden yapılmış çalışmalar incelenmiş, konu ile ilgili uzman kişilerle görüşülmüş ve tarım ekonomisi alanında uygulanan işletmelerin ekonomik analizini ortaya koyan yöntem üzerinde bilgi sahibi olunmuştur. Hepsi ortak bir payda da toplandıktan sonra anketler hazırlanmıştır. Anketlerde işletmelerin nüfus ve işgücü varlıklarını, arazi tasarruf şekillerini, sermayelerini, masraflarını, üretim ve satıştaki tercihlerini, üretim ve pazarlamada karşılaştıkları sorunları, ve işletmecilerin beklentilerini ortaya çıkaracak sorulara yer verilmiştir.

3.2.4. Anketlerin Uygulanması

Öncelikle hazırlanan anket formlarına konusunda uzman kişilerle fikir alışverişi yapılarak düzeltmeler yapılmıştır. Daha sonra taslak anket formu pilot olarak belirlenen 10 işletmeye uygulanmış ve gerek duyulan sorularda değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Son halini alan anket formları 26 Ekim – 17 Kasım tarihleri arasında örnekleme seçilen 5 ilçede basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen işletmelerle yüz yüze görüşülerek gerekli veriler sağlanmıştır. Elde edilen veriler bilgisayara (SPSS programına) girilmeden önce kontrol edilmiş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

3.2.5. İşletmelerin Analizinde Uygulanan Yöntem

Verilerin elde edilmesi ile birlikte ilk aşamada işletmelerin sosyal yapılarını ortaya koyacak nüfus, eğitim durumu ve işgücü varlıkları incelenmiştir. Daha sonra işletmelerin ekonomik analizi yıllık faaliyet sonuçlarına ilişkin bilgileri sağlayacak şekilde yapılmaya çalışılmıştır. Son olarak işletmelerin üretim ve pazarlama aşamalarında karşılaştıkları sorunlar ve işletmecilerin beklentileri belirlenmiştir.

İşletmelerin nüfus durumu yaş ve cinsiyete göre belirlenmiş, eğitim durumu ise 7 ve daha yukarı yaştaki nüfusun mezun olduğu veya halen devam ettiği okullar dikkate alınarak ortaya konulmuştur.

İşletme sahibi ailelerin işgücü potansiyelinin belirlenmesinde erkek işgücü birimi (EİB) esas alınmıştır. Tarım işletmelerinde çalışan farklı yaş ve cinsiyet gruplarına

dahil işçilerin standart bir birime çevrilmesi ve toplu halde ifade edilmesine erkek işgücü birimi denir. Erkek işgücü birimi ergin (15-49 yaş arası) bir işçinin günde ortalama 10 saat, yılda 300 gün veya 10 ay çalışması ile ortaya koyduğu işgücüdür.⁸² Araştırma bölgesindeki işletmelerde 7-65 yaş arası nüfusun fiilen çalışabilir nüfus olduğu ve bölgede çalışılabilir gün sayısının 300 gün olduğu kabul edilmiştir. Böylece işletmelerde aile işgücü potansiyeli belirlenirken fiilen çalışabilir nüfustan devamlı hastalık, askerlik ve eğitim nedeniyle çalışmayan nüfus çıkartılarak, fiilen çalışabilir nüfus yaş ve cinsiyeti dikkate alınarak Tablo 3.6.'daki katsayılar kullanılarak erkek işgücü birimine çevrilmiştir.

Tablo 3.6. Erkek İşgücü Biriminin Hesaplanmasında Kullanılan Katsayılar

Yaş	Katsayılar	
	Erkek	Kadın
0-6	-	-
7-14	0,50	0,50
15-49	1,00	0,75
50-64	0,75	0,50
65+	-	-

Kaynak: A. Fethi Açıl, Rasih Demirci, Tarım Ekonomisi Dersleri, Ankara, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 880, Ders Kitabı: 245, 1984, s.257.

İşletmelerin ekonomik analizi yıllık faaliyet sonuçlarına dayandırılarak yapılmıştır. Öncelikle üretim masrafları hesaplanmıştır. Tarımsal üretimde masraf belirli bir mahsulün üretimi için gerekli mal ve hizmetlerin parasal değerleridir. Bir tarım işletmesinde masraflar, değişen ve sabit masraflar olarak tasnif edilmektedir.⁸³ Sabit masraflar, işletmedeki üretim miktarı ile ilgili olmadan yapılan masraflardır. Değişen masraflar ise, üretim miktarına bağlı olarak orantılı bir şekilde artan ya da eksilen masraflardır.⁸⁴

⁸² Bahattin Çetin, Tolga Tipi, **Tarım Muhasebesi: Uygulamalı Örneklerle**, 2. Bs., Ankara, Nobel Bilim ve Araştırma Merkezi, No: 3, 2011, s. 146-147.

⁸³ Erkan Rehber, **Tarımsal İşletmecilik ve Planlama**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, No: 84, 1993, s. 30.

⁸⁴ Çetin, Tipi, **a.g.e.**, s. 118.

Sabit masraflar genel idare giderleri, çıplak arazi değeri faizi ve tesis masrafları amortisman payından oluşmaktadır. Değişen masraflar toprak işleme, sulama, bakım işleri, gübre, ilaç, hasat, pazarlama-depolama, yakıt, geçici işçi ücretleri ve döner sermaye faizi masraflarından oluşmaktadır.

Değişen masrafların faizi yani döner sermaye faizi fırsat maliyetini temsil etmektedir. Temel olarak, söz konusu üretim girdileri tutarı başka bir alternatif alanda değerlendirilmiş olsaydı belirli bir miktarda faiz geliri elde edilecekti. Bu girdilerin üretimde kullanılmaları ile faiz gelirinden vazgeçilmesi fırsat maliyetini ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda fırsat maliyetinin masraf olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde bu amaçla T.C Ziraat Bankası'nın tarımsal kredi faizi, sermayenin tarımsal üretimde kaldığı süreler dikkate alınarak kullanılmaktadır.⁸⁵ T.C Ziraat Bankası'nın tarımsal amaçlı alınan kredilere uygulamış olduğu 2011 yılı için yıllık faiz oranı %9 alınmıştır. Genel idari giderler, değişken masrafların toplamının %3'ü alınarak hesaplara dâhil edilmiştir. Çıplak arazi değerinin faiz karşılığının hesaplanmasında %5 oranı esas alınmıştır.⁸⁶

Tesis dönemi masrafları amortisman payları, arazi ıslahı, bina sermayesi, alet-makine sermayesi ele alınarak hesaplanmıştır. Tesis masrafları genel toplamının bahçenin ekonomik ömrüne bölünmesiyle tesis masrafları amortisman payı bulunmuştur. Tesis masraflarının hesaplamasında kayısı bahçelerin tesis süresi 5 yıl, ekonomik ömrü 30 yıl olarak alınmıştır.⁸⁷

Yıllık faaliyet sonuçlarının ortaya çıkarılmasında basit maliyet hesaplama yöntemi ile birim maliyeti ortaya çıkarılmıştır. Eğer üretim süreci sonunda tek bir ürün elde ediliyorsa, basit maliyet hesaplama yöntemi kullanılmaktadır. Basit maliyette, faaliyet koluna yapılan masraflar toplamı, bu faaliyet sonucu elde edilen ürün

---

⁸⁵ Taner Kırıl v.d., **Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi**, Ankara, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, No: 37 1999, s. 87.

⁸⁶ Ali İhsan Koral, Ayla Altun, **Türkiye'de Üretilen Tarım Ürünlerinin Üretim Girdileri Rehberi**, 3. Bs., Ankara, T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, No:104, 2005, s. 8.

⁸⁷ **A.e.**, s. 9.

miktarına bölünmektedir.⁸⁸ Daha sonra işletmelerin gayrisafi üretim değeri (GSÜD), brüt karları, net ve nispi karları ortaya çıkarılmıştır.

Gayrisafi üretim değeri (GSÜD), işletmelerin tarımsal faaliyet sonucu ürettikleri bitkisel ürünlerin değeri ile yıl içerisinde meydana gelen prodüktif demirbaş kıymet artışlarından oluşmaktadır. GSÜD tarımsal üretim sonucu elde edilen ve pazar değeri bulunan ürün miktarının, birim fiyatları ile çarpılması sonucu bulunan değere, söz konusu üretim faaliyetinde bitki sermayesindeki yıllık prodüktif kıymet artışlarının ilavesi ile bulunur.⁸⁹ Satış amacıyla üretilmeyen ürünler GSÜD'ne katılmamaktadır. İncelenen işletmelerde kayısı harici ürün bulunmadığından yalnızca kayısı miktarı ve fiyatları dahil edilmiştir.

Brüt kar, işletmede bulunan kıt üretim vasıtalarının, optimal değerlendirilmesi açısından, üretim faaliyetlerinin rekabet güçlerinin belirlenmesinde önemli bir başarı ölçüsüdür. Brüt kar, gayrisafi üretim değerinden, değişen masraflar çıkarılarak elde edilir.⁹⁰

Net kar, gayrisafi üretim değerinden üretim masraflarının çıkartılması yolu ile bulunur. Nispi kar ise gayrisafi üretim değerinin üretim masraflarına oranlanması ile bulunur.⁹¹

---

⁸⁸ Kırıl v.d., **a.g.e.**, s. 95.

⁸⁹ Çetin, Tipi, **a.g.e.**, s.117.

⁹⁰ **A.e.**, s. 124.

⁹¹ **A.e.**, s. 131-132.

4. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapıları

Bu bölümde araştırma kapsamındaki 79 işletmenin sosyo-ekonomik durumlarını ortaya koyan nüfus, eğitim ve işgücü durumu bilgilerine yer verilmektedir.

4.1.1. Nüfus, Eğitim ve İşgücü Durumu

4.1.1.1. İşletmeci

4.1.1.1.1. İşletmecilerin Yaşı ve Deneyimi

Araştırma dahilindeki işletmecilerin işletme gruplarına göre yaş ve deneyim süreleri tablo 4.1.'de verilmektedir. Buna göre tüm işletme sahiplerinin yaş ortalaması 46,57 yıl, deneyim süreleri ise 25,58 yıldır. İşletmecilerin en genci 23, en yaşlısı 75 yaşındadır. Gruplara göre bakıldığında, 1. grup 49,78 yaş ortalaması ile en yaşlı gruptur. 2. grup ise 42,31 yaş ortalaması ile en genç gruptur. İşletmecilerin kayısı yetiştiriciliğindeki deneyim sürelerinin yaşlarına göre yüksek oluşu, işletmecilerin kayısı yetiştiriciliğine 20'li yaşlarda, yani çok erken başladığını göstermektedir.

Tablo 4.1. İşletmecilerin Yaş ve Deneyim Süreleri

Gruplar (da)	Yaş (Yıl)	Deneyim Süresi (Yıl)
0-15	49,78	23,85
16-50	42,31	24,14
51+	48,08	27,33
Toplam	46,57	25,58

4.1.1.1.2. İşletmecilerin Eğitim Düzeyi

İşletmecilerin tümü okuryazar olup, en az ilkokul mezunlardır. Eğitim düzeylerine ilişkin bulgular tablo 4.2.'de verilmiştir. Buna göre toplam 79 işletmecinin %11,39'u ilkokul mezunu, %5,06'sı ortaokul mezunu, %39,24'ü lise mezunu, %10,13'ü yüksekokul mezunu ve %34,18'i üniversite mezunudur. Üniversite mezunu olan

işletmecilerin en yoğun olduğu grup %40,54 ile 2. grupken, en fazla lise mezunu %41,67 ile 3. grupta bulunmaktadır.

Tablo 4.2. İşletmecilerin Eğitim Düzeyi

Gruplar (da)	İlkokul		Ortaokul		Lise		Y. Okul		Üniversite		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
0-15	4	22,22	1	5,56	7	38,89	2	11,11	4	22,22	18	100,00
16-50	3	8,11	2	5,41	14	37,84	3	8,11	15	40,54	37	100,00
51+	2	8,33	1	4,17	10	41,67	3	12,50	8	33,33	24	100,00
Toplam	9	11,39	4	5,06	31	39,24	8	10,13	27	34,18	79	100,00

4.1.1.2. İşletmeler

4.1.1.2.1. Ailenin Nüfus Yapısı

İncelenen işletmeler için, ailelerde ortalama kişi sayısı 4,41 olarak bulunmuştur. Tabakalara göre ortalama kişi sayısı 4,22 ile 4,67 arasında değişmektedir. İşletme gruplarına göre en fazla nüfus 3. grupta, en az nüfus ise 2. gruptadır. Cinsiyete göre bakıldığında ise işletmelerin toplam nüfusunun %53,29'unu erkekler, %46,71'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. En fazla erkek nüfusu 3. grupta bulunmaktadır.

Tablo 4.3. İşletmelerin Aile Nüfus Yapısı ve Cinsiyete Göre Dağılımı

İşletme Grupları (Da)	Erkek		Kadın		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
0-15	2,33	52,47	2,11	47,53	4,44	100
16-50	2,22	52,60	2,00	47,40	4,22	100
51+	2,59	55,46	2,08	44,54	4,67	100
Ortalama	2,35	53,29	2,06	46,71	4,41	100

İncelenen işletmelerde nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı tablo 4.4.'de verilmiştir. Tabloya göre, 4.41 olarak hesaplanan ortalama aile nüfusunun %4,96'sı 0-6 yaş grubu, %7,88'i 7-14 yaş grubu, %68,69'u 15-49 yaş grubu, %15,09'u 50-64 yaş grubu ve %3,38'i ise 65+ yaş grubu içerisindeydir. İşletmecilerin büyük çoğunluğunu 15-49 yaş grubu kişiler oluşturmaktadır. En genç grup 2. grup, en yaşlı grup ise 1. grup olarak belirlenmiştir.

Tablo 4.4. İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

İşletme Grupları (Da)	0-6		7-14		15-49		50-64		65+		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
0-15	0,22	4,96	0	0	3,16	71,35	0,83	18,73	0,22	4,96	4,44	100
16-50	0,32	7,61	0,51	12,14	2,78	66,20	0,43	10,23	0,16	3,82	4,22	100
51+	0,12	2,60	0,54	11,61	3,16	67,95	0,75	16,12	0,08	1,72	4,67	100
Ortalama	0,22	4,96	0,35	7,88	3,02	68,69	0,67	15,09	0,15	3,38	4,41	100

4.1.1.2.2. Ailenin Eğitim Durumu

İncelenen işletmelerde toplam 348 kişiden 328'i 6+ yaşında olup, sadece bunların eğitim düzeylerine tablo 4.5.'de yer verilmiştir. Geriye kalan 20 kişi okuma yazma çağında değildir. Toplam 328 kişinin yalnızca %0,61'i okuma yazma bilmezken, okuryazar olup herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayanların oranı ise %0,30'tur. Bir eğitim kurumundan mezun olanlarda ise %39,63 ile en fazla mezun olunan düzey lisedir. Liseyi sırasıyla %26,52 ile üniversite, %14,33 ile yüksekokul, %11,28 ile ilkokul ve %7,32 ile ortaokul izlemektedir. Üniversite mezunu olanların en yoğun olduğu grup 2. grup, lise mezunlarının en yoğun olduğu grup ise 1. grup olmuştur.

Tablo. 4.5. İşletme Nüfusunun Eğitim Düzeyi

Gruplar (da)	Ok. Yaz. Değil		Okuryazar		İlkokul		Ortaokul		Lise		Y. Okul		Üniversite		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
0-15	1	1,32	0	0,00	9	11,84	2	2,63	35	46,05	10	13,16	19	25,00	76	100,0
16-50	0	0,00	0	0,00	20	13,89	10	6,94	51	35,42	18	12,50	45	31,25	144	100,0
51+	1	0,93	1	0,93	8	7,41	12	11,11	44	40,74	19	17,59	23	21,30	108	100,0
Toplam	2	0,61	1	0,30	37	1,28	24	7,32	130	39,63	47	14,33	87	26,52	328	100,0

4.1.1.2.3. Ailenin İşgücü Varlığı ve Kullanım Durumu

İşletmelerin aile işgücü varlığı Erkek İşgücü Birimi (EİB) cinsinden tablo 4.6.'da verilmiştir. İncelenen işletmelerde EİB, katsayılar (Tablo 3.6.) kullanılarak hesaplanmış ve buna göre işletmelerin aile işgücü ortalaması 3,22 bulunmuştur. Yani, toplam aile nüfusunun %73,02'si ailenin işgücünü oluşturmaktadır. Aile nüfusunun %36,05'i ve aile işgücünün yaklaşık yarısı kayısı bahçelerinde çalışmaktadır.

Tablo 4.6. İşletmelerin Aile İşgücü Varlığı ve Kullanım Durumu

Gruplar (da)	Nüfus (Kişi)	Aile İşgücü (EİB)	Ailenin İşgücü Oranı (%)	Bahçede Çalışanlar (EİB)	Bahçede Çalış. İşgücü (%)
0-15	4,44	3,21	72,30%	1,31	29,50%
16-50	4,22	2,99	70,85%	1,60	37,91%
51+	4,67	3,53	75,59%	1,74	37,26%
Toplam	4,41	3,22	73,02%	1,59	36,05%

Aile işgücünün en yüksek olduğu grup 3.53 ile 3. grup olurken, en az aile işgücüne sahip grup 2. grup olmuştur. Kayısı bahçelerinde çalışan aile işgücünde ise %37,91 ile 2. grup birinci sırada yer alırken, %29,50 ile 1. grup kayısı bahçesinde çalışan en az işgücüne sahip grup olmuştur. Buna göre, 1. gruptaki işletmelerde tarım dışında

çalışanların fazla olduğu gözlemlenirken, diğer gruplarda toplam aile işgücünün yarısının tarım alanında çalıştığı söylenebilir.

4.2.1. Sermaye Mevcutları ve Kullanım Durumları

İncelenene işletmelerin arazi varlıkları ve kayısı bahçeleri Tablo 4.7.'de verilmiştir. Araştırma kapsamındaki 79 işletmenin %22,78'i küçük işletmelerden (0-15 da arası) oluşmaktadır. Toplam işletmelerin %46,84'ü orta büyüklükteki (16-50 da arası) işletmelerden, %30,38'i büyük işletmelerden (51 da ve üzeri) oluşmaktadır.

İşletmelerin arazi varlıkları ortalama 38,08 da'dır. En büyük ortalama arazi varlığına sahip işletme grubu 78,92 ile 3. grup işletmelerdir. En az ortalama arazi varlığı ise 10,53 da ile 1. grup işletmelerde bulunmaktadır. Araştırma dahilindeki bütün işletmelerin arazileri kendi mülkleridir.

Tablo 4.7. İşletmelerin Arazi Varlıkları ve Kayısı Bahçeleri

Gruplar	İşletme		Ort. Arazi Varlığı		Ort. Kayısı Bahçesi		Kayısı Bahçe. Payı
	Adet	%	da	%	da	%	
0-15	18	22,78%	10,53	6,30%	9,97	8,75%	94,68%
16-50	37	46,84%	25,00	30,75%	20,73	37,41%	82,92%
51+	24	30,38%	78,92	62,95%	46,00	53,84%	58,29%
Toplam	79	100,00%	38,08	100,00%	25,96	100,00%	68,17%

İncelenen işletmelerin ortalama kayısı bahçesi genişliğine bakıldığında, ortalama kayısı bahçesi genişliğinin 25,96 da olduğu görülmektedir. İşletmelerde toplam arazi varlıklarının %68,17'sini kayısı bahçeleri oluşturmaktadır. Arazi varlıklarında olduğu gibi 3. grup işletmeler kayısı bahçelerinde de en fazla ortalama genişliğe sahip grupturlar. 3. grup ortalama 46 da, 2. grup ortalama 20,73 da ve 1. grup ortalama 9,97 da kayısı bahçesine sahiptir. Toplam arazi varlıklarındaki kayısı bahçesi payında ise 1. grup %94,68 ile arazilerinin çoğunu kayısı bahçesi olarak kullanmaktadır. 3. grup ise arazilerinin %58,29'unu kayısı bahçesi olarak kullanmaktadır.

İşletmelerin kayısı ağaç sayıları da arazi varlıklarıyla paralellik göstermektedir. Tablo 4.8.'e göre, 3. grup işletmeler ortalama 468,54 kayısı ağaç sayısı ile ilk sırada gelirken, ortalama 103,61 ağaç sayısı ile 1. grup son sırada gelmektedir. Toplam ağaçların yaklaşık yarısı 3. grup işletmelere aittir.

Tablo 4.8. İşletmelerin Kayısı Ağacı Sayıları

Gruplar	Ortalama Ağaç Sayısı	Toplam Ağaca Oranı
0-15	103,61	8,54%
16-50	235,68	39,95%
51+	468,54	51,51%
Toplam	276,33	100,00%

İşletmelerin kayısı üretim tercihlerine ise Tablo 4.9.'da yer verilmiştir. Buna göre geçen sezon 79 işletmenin sadece 6'sı (%8) kayısı üretimini yaş veya taze olarak gerçekleştirmiştir. Üreticilerin %92'si ise kayısıyı kurutarak elde etmeyi tercih etmiştir. Kükürtleme işlemiyle kayısının 'ıslım' olarak elde edilmesini işletmelerin %63'ü tercih ederken, %37'si kayısını güneşte kurutmayı tercih etmiştir.

Tablo 4.9. Kayısı Üretim Tercihlerine Göre İşletmeler

Gruplar	Yaş	Kuru		
		Toplam Kuru Kayısı	İslim	Gün Kurusu
0-15	4	14	8	6
16-50	1	36	21	15
51+	1	23	17	6
Toplam	6	73	46	27

İncelenen işletmelerin kayısı ağacı tercihi (Tablo 4.10.) genellikle Hacihaliloğlu çeşidinden yana olmuştur. Toplam ağaçların %67,54'ü Hacihaliloğlu, %29,62'si Kabaası çeşididir. Çok küçük oranlarda Hasanbey, Çataloğlu ve Soğancı çeşitleri yetiştirilmektedir.

Tablo 4.10. İşletmelerin Kayısı Ağacı Tercihleri

Gruplar	Hacihaliloğlu	Kabaası	Hasanbey	Çataloğlu	Soğancı
0-15	74,52%	23,55%	0,00%	1,11%	0,83%
16-50	63,24%	35,00%	0,00%	0,54%	1,22%
51+	70,99%	25,89%	0,08%	1,04%	2,00%
Toplam	67,54%	29,62%	0,03%	0,82%	1,37%

Üretimin neredeyse tamamını oluşturan Hacihaliloğlu ve Kabaası çeşitlerinin tercih edilme sebepleri tablo 4.11.'de verilmiştir. Hacihaliloğlu kayısı büyük oranda verimli, iklime uygun ve dayanıklı olmasından dolayı tercih edilmiştir. Kabaası çeşidinin tercihinde ise dayanıklı ve verimli oluşu etken olurken, üreticilerin %30,4'ü bu çeşidi deneme amaçlı diktiğini belirtmişlerdir. Bunların haricinde toplam ağaçların sadece %0,03'ünü oluşturan Hasanbey, %0,82'sini oluşturan Çataloğlu ve %1,37'sini oluşturan Soğancı çeşitlerinin dikilmesi tamamen deneme maksatlıdır.

Tablo 4.11. İşletmelerin Kayısı Ağacı Tercih Sebepleri

	Hacihaliloğlu				Kabaası			
	0-15	16-50	51+	Toplam	0-15	16-50	51+	Toplam
Verimli	61,1%	48,6%	54,2%	53,2%	16,7%	45,9%	33,3%	35,4%
Kaliteli	16,7%	24,3%	45,8%	29,1%	5,6%	10,8%	8,3%	8,9%
Talep Çok	22,2%	35,1%	20,8%	27,8%	5,6%	13,5%	4,2%	8,9%
İklime Uygun	33,3%	35,1%	45,8%	38,0%	22,2%	18,9%	12,5%	17,7%
Karlı	0,0%	2,7%	8,3%	3,8%	0,0%	10,8%	4,2%	6,3%
Dayanıklı	50,0%	29,7%	29,2%	34,2%	33,3%	54,1%	37,5%	44,3%
Deneme Amaçlı	0,0%	0,0%	4,2%	1,3%	38,9%	24,3%	33,3%	30,4%
Miras	11,1%	8,1%	12,5%	10,1%	11,1%	0,0%	4,2%	3,8%

4.2. İşletmelerin Ekonomik Analizi

4.2.1. Üretim Masrafları

İşletmelerde yıllık faaliyet sonuçlarının elde edilmesi için öncelikle masraflarının hesaplanması gerekmektedir. İşletmelerin masrafları değişen masraflar ve sabit masraflar olarak ele alınmıştır. Bir birime (dönüme) düşen masraflar ve gelir bulunarak yıllık faaliyet sonucuna ilişkin hesaplamalar yapılmıştır.

Tablo 4.12.'de işletmelerin birim alana düşen masrafları ve bir kg kayısı üretimindeki masrafları verilmektedir. Değişen masraflarda işçilik hem aile işgücünün karşılığı hem de yabancı işgücü kullanımından hesaplanmıştır. Değişen masraflarda diğer masraflar olarak sulama, gübre, ilaç gibi her yıl üretime bağlı olarak değişen masraflara yer verilmiştir.

Tablo 4.12. İşletmelerin Birim Alanda Üretim Masrafları (TL/da)

Masraflar		0-15		16-50		51+		Toplam	
		TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
A) İşçilik Masrafları	Aile İşgücü	62,53	4,80	17,87	1,55	13,50	1,34	6,64	0,62
	Yabancı İşgücü	199,97	15,37	220,83	19,19	166,26	16,54	189,62	17,70
	Toplam	262,50	20,17	238,70	20,75	179,76	17,89	196,26	18,32
B) Diğer Masraflar	Toprak İşleme	74,09	5,69	63,30	5,50	55,53	5,53	60,06	5,61
	Sulama	80,89	6,22	66,10	5,74	59,78	5,95	63,99	5,97
	Bakım İşleri	51,25	3,94	48,37	4,20	39,49	3,93	43,84	4,09
	Gübreleme	90,81	6,98	90,68	7,88	83,70	8,33	86,93	8,12
	İlaçlama	97,21	7,47	69,62	6,05	61,50	6,12	67,67	6,32
	Hasat	43,45	3,34	31,16	2,71	23,82	2,37	28,29	2,64
	Yakıt	65,74	5,05	69,49	6,04	59,65	5,94	63,86	5,96
	Sermaye Faizi (%9)	68,93	5,30	60,97	5,30	50,69	5,04	54,98	5,13
	Toplam	572,37	43,98	499,69	43,43	434,16	43,20	469,62	43,85
C) Değişen Masraflar Toplamı (A+B)		834,87	64,15	738,39	64,18	613,92	61,09	665,88	62,17
D) Sabit Masraflar	Genel İdari Giderler (%3)	25,05	1,92	22,15	1,93	18,42	1,83	19,98	1,87
	Çıplak Arazi Değeri Faizi (%5)	300	23,05	300	26,07	300	29,85	300	28,01
	Tesis Masrafları Amortisman Payı	141,50	10,87	90,03	7,82	72,64	7,23	85,17	7,95
	Toplam	466,55	35,85	412,18	35,82	391,06	38,91	405,15	37,83
Üretim Masrafları Toplamı (C+D)		1.301,42	100	1.150,57	100	1.004,98	100	1.071,03	100
Verim (kg/da)		1.120		956		830		902	
Ürün Maliyeti		1,16		1,20		1,21		1,19	

Tablo 4.12.'ye göre işletmelerin değişen masrafları toplamı bir dönüm için ortalama 665,88 TL olarak bulunmuştur. En fazla ortalama değişen masraf 1. gruptaki işletmelerde 834,87 TL, en az masraf 3. grup işletmelerde 613,92 TL olarak bulunmuştur. Sabit masraflara bakıldığında, işletmelerin ortalama sabit masrafları 405,15 TL olarak hesaplanmıştır. Sabit masraflarda da yine 1. grup işletmeler önde gelmektedirler.

Sabit masraflarda yer alan genel idari giderler toplam değişen masrafların %3'ü olarak alınmıştır. Çıplak arazi değeri faizi ise, (Malatya'da dönüm başına ortalama 6.000 TL olarak belirlenmiştir) 300 lira olarak belirlenmiştir. Tesis dönemi

amortisman payları hesabı ise Tablo 4.13.'te görüldüğü üzere gerçekleştirilmiştir. Buna göre arazi ıslahı, bina sermayesi ve alet-makine harcamalarından, kayısı bahçesinin tesis süresinin 5 yıl, ekonomik ömrünün 30 yıl olmasına dayandırılarak amortisman payları hesaplanmıştır.

Tablo 4.13. Birim Alana (da) Düşen Tesis Dönemi Amortisman Payları

	0-15	16-50	51+	Toplam
Arazi Islahı	36,58	29,68	27,54	29,13
Bina Sermayesi	79,85	42,03	27,02	37,26
Alet – Makine	25,07	18,32	18,09	18,78
Toplam	141,50	90,03	72,64	85,17

İncelenen işletmelerin birim alana çıkan üretim masrafları toplamı 1071,03 TL olarak hesaplanmıştır. 2010-2011 dönemi için, bir dönümden elde ettikleri verim 902 kg olmuş, bir kg kayısı üretimindeki masrafları da 1,19 TL olarak gerçekleşmiştir.

1. gruptaki işletmeler en fazla masrafa (1301,42 TL) sahip olmasına rağmen, 1.120 kg/da verim ile en fazla verimi yakalamış olan işletmelerdir. Bu sebeple, bir kg kayıısıyı en az masrafla (1,16 TL) üreten işletme grubu 1. grup olmuştur. 2. grubun 1 kg için masrafı 1,20 TL, 3. grubun ise 1,21 TL olarak gerçekleşmiştir.

4.2.2. İşletmelerin Yıllık Faaliyet Sonuçları

4.2.2.1. Gayrisafi Üretim Değeri

İncelenen işletmelerde 2010-2011 dönemi için dönüm başına ortalama verim 902 kg olmuştur. En yüksek verim 1. grup işletmelerde 1.120 kg, en düşük verim ise 3. grup işletmelerde 830 kg olarak gerçekleşmiştir. İşletmelerin 1 kg kayısıdan elde ettikleri gelir ise ortalama 1,40 TL'dir. Burada da en fazla gelirin 1. grup işletmelerde 1,91 TL olarak gerçekleştiği görülmektedir. Fiyatların değişiminde kayısının kalitesi ön plana çıkarken, satış zamanları ve satış biçimi de etkili olabilmektedir.

Dekara elde edilen gayrisafi üretim değerleri Tablo 4.14.'de görülmektedir. Toplam 79 işletmenin gayrisafi üretim değeri ortalama 1.262,80 TL olarak belirlenmiştir. 1. grup işletmeler dekara GSÜD'nde 2.139,20 TL ile en başarılı işletmeler olmuşlardır.

2. grup işletmeler 1.281,04 TL'lik GSÜD'ye, 3. grup işletmelerde 1.112,20 TL'lik GSÜD'ne sahiptirler.

Tablo 4.14. İşletmelerin Kayısı Üretimindeki Gayrisafi Üretim Değerleri

Gruplar	Verim (kg/da)	Fiyat (TL/kg)	GSÜD (TL/da)
0-15	1.120	1,91	2.139,20
16-50	956	1,34	1.281,04
51+	830	1,34	1.112,20
Toplam	902	1,40	1.262,80

4.2.2.2. Brüt Kar

İncelenen işletmelerin kayısı üretim dalına ait gayrisafi üretim değerleri, değişen masrafları ve brüt karlarının işletme gruplarına göre dağılımı Tablo 4.15'te verilmiştir.

Tablo 4.15. İşletmelerin Kayısı Üretimindeki Brüt Kar Değerleri

Gruplar	GSÜD	Değişen Masraflar	Brüt Kar
0-15	2.139,20	834,87	1.304,33
16-50	1.281,04	738,39	542,65
51+	1.112,20	613,92	498,28
Toplam	1.262,80	665,88	596,92

İşletmelerin dekara ortalama brüt karları 596,92 TL olarak bulunmuştur. En fazla brüt karı 1.304,33 TL ile 1. grup işletmeler, en az brüt karı ise 498,28 TL ile 3. grup işletmeler elde etmiştir.

4.2.2.3. Ürün Maliyeti

İşletmelerin 1 kg kayısı üretimindeki masrafları ve satış fiyatları Tablo 4.16.'da verilmiştir. 1. grup işletmeler en az maliyetle çalışırken aynı zamanda en yüksek fiyata alıcı bulmuşlardır. 0-15 dekar arasındaki bu işletmeler 2010-2011 üretim dönemi için 1 kg kayısıdan 0,75 TL'lik kar ederek en verimli işletmeler olarak öne çıkmaktadırlar. 2. ve 3. grup işletmelerin satış fiyatları 1,34 TL olarak gerçekleşmiştir. Maliyetlerine göre 2. grup 0,14 TL, 3. grup ise 0,13 TL'lik fark ile kayısılarını satabilmişlerdir.

Tablo 4.16. İşletmelerin Kayısı Üretimindeki Birim Maliyetleri ve Satış Fiyatları

Gruplar	Birim Maliyet	Satış Fiyatı
0-15	1,16	1,91
16-50	1,20	1,34
51+	1,21	1,34
Toplam	1,19	1,40

4.2.2.4. Net ve Nispi Karlar

İşletmelerin kayısı üretimindeki net karları, gayrisafi üretim değerinden toplam üretim masraflarının çıkarılmasıyla; nispi karları, gayrisafi üretim değerinin üretim masraflarına oranlanmasıyla hesaplanmıştır. Tablo 4.17.'e göre işletmelerin kayısı üretimindeki ortalama net karı 191,77 TL/da olmuştur.

Tablo 4.17. İşletmelerin Kayısı Üretimindeki Net ve Nispi Kar Değerleri

Gruplar	GSÜD	Üretim Masrafları	Net Kar	Nispi Kar (%)
0-15	2.139,20	1.301,42	837,78	164,37%
16-50	1.281,04	1.150,57	130,47	111,34%
51+	1.112,20	1.004,98	107,22	110,67%
Toplam	1.262,80	1.071,03	191,77	117,91%

1. grup işletmeler 837,78 TL/da net karları ile diğer gruplara göre çok yüksek bir değer elde etmişlerdir. Bu gruptaki işletmelerin gayrisafi üretim değerinin diğer işletmelere gruplarına göre yüksek oluşu bu sonucu doğurmuştur. 2. grup 130,47 TL/da, 3. grup 107,22 TL/da net kara sahiptirler.

İşletmelerin ortalama nispi kar değeri %117,91 olarak bulunmuştur. Burada da en yüksek değer 1. grup işletmelerin %164,37'lik değeri olmuştur. Nispi kar oranı göstermektedir ki, işletmeler her 100 TL'lik harcamaya karşılık 117,91 TL gelir elde etmişlerdir. 1. grup işletmeler 164,37 TL'lik gelir elde ederken, 2. grup 111,34 TL, 3. grup ise 110,67 TL gelir elde etmişlerdir.

4.3. İşletmelerin Tercihleri, Sorunları ve Beklentileri

Bu bölümde araştırma kapsamındaki 79 işletmenin kayısı üretiminde yapmış oldukları tercihler, karşılaştıkları üretim ve pazarlama sorunları, beklentileri ve görüşlerine yer verilmektedir.

4.3.1. İşletmelerin Tercihleri

İşletmelerin satış tercihleri incelenecek olursa: Toplam 79 işletmeden 9'u geçen sene içinde ürettiği kayısıları satmamıştır. Satan 70 işletmenin ise yalnızca dördü mallarını işleyicilere (sanayiciler vb.) satmış, geri kalan 66 işletme ise kayısılarını tüccarlara satmıştır. Gerçekleşen 70 satıştan 6'sı yaş kayısı, 64'ü kuru kayısı olarak gerçekleşmiştir. Satış şekli olarak yalnızca dört işletme meyve döneminde kabala olarak ürünlerini satarken, geri kalan 66 işletmenin tamamı ürünlerini kilo hesabıyla toptan şekilde satmıştır.

İşletmecilerin kayısılarını kime sattıklarının tercihinde önemli olan etmenler Tablo 4.18.'de verilmektedir. Buna göre kayısını işleyicilere satan işletmeciler için önemli olan etmenler %75 oranında kayısının bahçeden alınması, %50 oranında fiyatın iyi olması, %50 oranında ise sürekli alım yapıyor olmasıdır.

Ürünlerini tüccarlara satan işletmeciler, %60,6 oranında fiyatın iyi olmasından, %54,5 oranında sürekli alım yapıyor olmasından, %47 oranında güvenilir olmasından dolayı tüccarları tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4.18. Ürünlerin Kime Satıldığı Tercihinde Önemli Olan Etmenler

	İşleyici	Tüccar
Fiyatın İyi Olması	50,0%	60,6%
Peşin Ödeme Yapılması	25,0%	22,7%
Kayısının Bahçeden Alınması	75,0%	18,2%
Sürekli Alım Yapıyor Olması	50,0%	54,5%
Avans Veriyor Olması	0,0%	6,1%
Güvenilir Olması	25,0%	47,0%

Kooperatifleşme üreticiler açısından önemli bir yer tutmaktadır. Üreticilerin herhangi bir kooperatife üye olup olmadıkları önem taşımaktadır. İncelenen işletmelerin sadece %34,8'inin bir kooperatife üye olması, araştırma bölgesinde kooperatifleşmenin yetersiz kaldığını göstermektedir. Üye olan işletmecilerin neredeyse hepsi (1'i hariç) Tarım Kredi Kooperatifi'ne üye olduklarını belirtmişlerdir. Üye olmayan işletmecilerin sebepleri ise Tablo 4.19.'da belirtilmiştir. Buna göre işletmecilerin %44,23'ü kooperatife üye olmanın bir getirisi olmadığına ya da karşılığının gelmediğine inanmaktadırlar. %26,92'si maddi olarak iyi durumda olduklarından herhangi bir kooperatife veya birliğe üye olmadıklarını belirtmişlerdir. Arazi küçük olduğu için üye olmayanlar %17,31 oranındadır. Faizlerin yüksek olduğunu düşünenler ise %9,62 oranındadır.

Tablo 4.19. Kooperatife Üye Olmayan İşletmecilerin Tercihinde Önemli Olan Etmenler

Sebepler	%
Maddi Olarak İyi Durumda	26,92%
Arazi Küçük	17,31%
Yüksek Faizler	9,62%
Geri Dönüşü Yok/Karşılığı Yok	44,23%

İşletmecilerin yeni bir kooperatifin veya birliğin kurulmasına yönelik görüşleri incelendiğinde ise, %62'sinin yeni bir kooperatifin veya birliğin kurulmasında fayda gördükleri ve bunun birçok sorunu çözebileceğini düşündükleri ortaya çıkmıştır. Ancak, olumlu bakan işletmecilerin %40,6'sı, yeni bir kooperatifin kurulmasının, büyük tüccarların engellemesiyle karşılaştığını veya karşılaşacağını; %38,8'i devlet desteğinden yoksun olduğunu; %44,9'u daha önceki denemelerin başarısız olduğunu ve yeni bir oluşumda da birlikte hareket edilmeyeceğinden başarısız olacağını düşünmektedir.

Yeni bir kooperatifin veya birliğin kurulması ile sorunların çözülmeyeceğine inanan %38'lik kısım için bunun temelinde: %83,3 oranında daha önceki başarısızlıkların

güvenlerini azalttığı ve %33,3 oranında büyük tüccarların böyle bir kurumun kurulmasına izin vermeyecekleri ve engelleyecekleri düşüncesi yatmaktadır.

İşletmecilerin yeni gelişmeleri takip edip etmediği sorusuna karşılık olarak, %77,2 oranında 'evet' cevabı alınmıştır. 'Evet' diyenlerin %83,6'sı ilaçlardaki gelişmeleri, %57,4'ü makinelerdeki gelişmeleri takip ettiklerini belirtmişlerdir. Sulama sistemleri ve gübreler de takip edilen diğer alanlar olarak ortaya çıkmıştır.

Kayısı üretimi ile ilgili gelişmeleri takip etmeyenlerin oranı ise %22,8'dir. Bu işletmecilerin takip etmeme sebebi sorulduğunda ise, %61,1'inden arazilerinin küçük olduğu, %22,2'sinden maddi durumlarının yetersiz olduğu cevabı alınmıştır.

Üreticilerin herhangi bir eğitim veya danışmanlık alıp almadıkları sorusuna ise, üreticilerin %84,9 'hayır' cevabını vermiştir. Almamalarının sebebi olarak ise; %31,3'ü danışmanların az sayıda olmasını ve ulaşamamasını; %40,3'ü danışmanların bilgilerinin yetersiz olmasını; %34,3'ü geleneksel yöntemlerle üretim yaptıklarını ve bu nedenle ihtiyaç duymadıklarını; %10,4'ü arazilerinin küçük olması nedeniyle gerek duymadıklarını; %9'u ise tanıdık danışmanlarının veya ziraat mühendislerinin olduğunu ve onlardan bilgi aldıklarını belirtmişlerdir.

Kayısı üreticilerinin neredeyse hepsi (1'i hariç) bölgedeki en karlı tarımsal üretim dalının kayısı olduğunu belirtmişlerdir. Toplam 79 üreticiden 56'sı (%70,9) kayısı üreticiliğinden memnunken, 23 işletmeci (%29,1) üreticilikten memnun olmadığını belirtmiştir. Memnun olmayan işletmecilerin %73,9'u kayısı üreticiliğini mecburen (miras vb.) yaptıklarını, %39,1'i kayısıdan para kazanamadıklarını belirtmiştir. Buna göre, kayısı üreticileri, karşılaştıkları sorunlara rağmen genellikle kayısı üreticiliğinden memnundur.

4.3.2. Üretim Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar

İşletmelerin üretim aşamasında karşılaştıkları sorunlar Tablo 4.20.'de verilmiştir. Buna göre işletmelerin üretim aşamasındaki en önemli sorunu dolu/don gibi iklim şartlarından kaynakladığı tespit edilmiştir. İşletmelerin %92,41'i ilkbahar geç

donlarından ya da doludan etkilendiğini belirtmektedir. Bu oran özellikle 3. grup işletmelerde %95,83 ile en yüksek değere ulaşmaktadır. Yıllık faaliyet sonuçlarına göre de 3. grup işletmelerin geride kalmasının veya 2010-2011 dönemini verimsiz geçirmesinin sebebi de burada yatmaktadır.

Üretim aşamasında karşılaşılan en önemli ikinci sorun ise yüksek masraflar/girdi maliyetleridir. İşletmelerin %48,10'u masrafların yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle 2. gruptaki işletmelerin %54,05'i masrafların yüksek olduğundan şikayetçidir. Hastalıkların ve zararlıların üretimi etkilediğini belirtenlerin oranı %27,85, işçi sorunlarıyla karşılaşanların oranı ise %20,25 olmuştur. Bunların haricinde az sayıda işletmeci, sulama, makineleşenin yetersiz olması ve ilaçların kalitesizliği gibi sorunlarda karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.20. İşletmelerin Üretim Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlar

Sorunlar	0-15	16-50	51+	Toplam
Dolu/Don	88,89%	91,89%	95,83%	92,41%
Hastalıklar/Zararlılar	22,22%	27,03%	33,33%	27,85%
Yüksek Masraflar	44,44%	54,05%	41,67%	48,10%
İşçi Sorunları	11,11%	18,92%	29,17%	20,25%

2. grup işletmelerin karşılaştıkları sorunlar göz önüne alındığında ise bütün sorunlarla 1. gruptan daha fazla karşılaştıkları görülmektedir. 3. grupta da aynı durum söz konusudur. Bu iki grubun bu sezon içinde 1. gruptaki işletmelerden daha verimsiz ve başarısız olmalarının sebebi karşılaştıkları sorunların daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Üretim aşamasını etkileyen hastalıklar ve zararlılarla karşılaşma oranları Tablo 4.21.'de verilmiştir. İşletmelerin %69,62'si monilya hastalığıyla karşı karşıya gelmektedir. Bunu %27,85 ile yaprak delen (çil) hastalığı ve %25,32 ile yaprak uyuzu takip etmektedir. Tabloda verilenlerin haricinde yalnızca 2 işletmeci mantarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4.21. İşletmelerin En Çok Karşılaştıkları Hastalık ve Zararlılar

Hastalık ve Zararlılar	0-15	16-50	51+	Toplam
Monilya	66,67%	72,97%	66,67%	69,62%
Yaprak Delen (Çil)	11,11%	29,73%	37,50%	27,85%
Sürgün ve Dal Yanıklığı	27,78%	8,11%	16,67%	15,19%
Meyve Hortumlu Böceği (Matkap Kurdu)	16,67%	24,32%	16,67%	20,25%
Fidan Dip Kurtları	27,78%	8,11%	16,67%	15,19%
Yaprak Uyuzu	22,22%	27,03%	25,00%	25,32%

4.3.3. Pazarlama Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar

İncelenen işletmelerin pazarlama aşamasında en çok karşılaştıkları sorun %48,10 oranıyla düşük fiyatlar olmaktadır. (Tablo 4.22.) Özellikle 3. gruptaki işletmelerin %58,33'ü fiyatlardan şikayet etmektedirler.

Tablo 4.22. İşletmelerin Pazarlama Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlar

Sorunlar	0-15	16-50	51+	Toplam
Piyasanın Olmayışı/Satış Opsiyonları Az	38,89%	32,43%	33,33%	34,18%
Düşük Fiyatlar	44,44%	43,24%	58,33%	48,10%
Büyük Tüccarların Piyasaya Hakim Oluşu	55,56%	40,54%	50,00%	46,84%

İşletmelerin %46,84'ü büyük tüccarların kayısı piyasasını elinde bulundurmasının diğer sebeplerle bağlantılı olarak kendilerini etkilediğini belirtmektedir. Malatya'da kayısı sektöründe oligopolleşme söz konusudur. Oligopoller fiyatları istediği şekilde ayarlayabilmekte ve üreticileri kendilerine mecbur etmektedirler. Pazarlama konusunda yaşanan bütün sorunların asıl sebebi büyük firmalar olarak göze çarpmaktadır.

Bu sorunların haricinde, soğuk hava depolarının olmayışı, yaş tüketime yönelik pazarlama faaliyetlerinin yetersizliği, ihtiyaç fazlası dikimin çok olması, birlik kurulmaması, ambalajlama yapılamaması gibi sorunlar, incelenen işletmelerde karşılaşılan sorunlar olarak belirtilmiştir.

4.3.4. İşletmelerin Beklentileri

İşletmecilere devletten beklentileri sorulduğunda, 13 işletmeci devletten hiçbir beklentilerinin olmadığını belirtmişlerdir. Geriye kalan 66 işletmeciden %45,57'si devletten girdi fiyatlarını düzenlenmesini beklediklerini belirtmişlerdir. %44,30'u tarım destek ve teşviklerinin artırılmasını, %39,24'ü de kayısı sektöründe faaliyet gösteren bir birliğin kurulmasını beklemektedir.

Tablo 4.23. İşletmelerin Devletten Beklentileri

Beklentiler	0-15	16-50	51+	Toplam
Destek ve Teşviklerin Artırılması	33,33%	35,14%	66,67%	44,30%
Birlik Kurulması	33,33%	37,84%	45,83%	39,24%
Girdi Fiyatlarının Düzenlenmesi	33,33%	51,35%	45,83%	45,57%

Az sayıda işletmeci ise KDV'lerin kaldırılmasını, tapu problemlerinin çözülmesini, kayısıya kota sisteminin getirilmesini, su sorunlarının çözülmesini, Ar-Ge çalışmalarının çoğaltılmasını beklemektedir.

SONUÇ

Dünyada tarım ve gıda sektörlerine verilen değerin artış gösterdiği dikkate alındığında, bu sektörler ve alt kollarında yapılacak araştırmalar değeri kazanmaktadır. Türkiye'nin dünya kayısı üretiminde lider konumda bulunması ancak sahip olduğu potansiyelin gerisinde olması bu sektör hakkında bir araştırma yapılmasını gerekli kılmıştır. Araştırma, Türkiye kayısı üretiminin yaklaşık yarısının gerçekleştirildiği Malatya ilini kapsamaktadır. Malatya'da kayısı üretimi yapan işletmelerin ekonomik analizi yapılarak, elde edilen yıllık faaliyet sonuçlarına göre 2010-2011 üretim döneminde işletmelerin başarılı olup olmadıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Kayısı sektöründe yaşanan sorunların tespiti ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunulması da bu tezin diğer bir amacıdır.

Malatya ili, Akçadağ, Battalgazi, Darende, Hekimhan ve Merkez ilçelerinde kayısı üreticiliği yapan 79 işletme araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu 5 ilçenin örnek hacmini oluşturmasının tercihinde sahip oldukları tarım işletmelerinin Malatya geneline olan oranları, toplam arazi miktarına olan oranları, Malatya ili toplam kayısı ağacı sayısına olan oranları ve toplam kayısı üretimindeki payları etkili olmuştur. Buna göre, 5 ilçe Malatya'daki toplam 25.799 tarım işletmesinin %68,20'sini, toplam 598.062.110 da tarım arazisinin %69,77'sini, toplam 6.972.150 kayısı ağacının % 68,91'ini, toplam 545.867 ton yaş kayısı üretiminin %68'ini ve toplam 122.017 ton kuru kayısı üretiminin %68,79'unu ellerinde bulundurmaktadır.

Örneğe giren 79 işletme bu 5 ilçedeki toplam 17.596 işletme arasından tabakalı örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Bu yöntem ile arazi büyüklüğünde benzerlik taşıyan işletmelerin daha homojen gruplar halinde incelenmesi sağlanmıştır. İşletmeler 0-15 da, 16-50 da ve 51+ da olmak üzere üç tabakaya ayrılmış; 18 işletme 1. grupta, 37 işletme 2. grupta, 24 işletme ise 3. grupta yer almıştır. Araştırmada %95 güven düzeyi ve ortalamadan %10 sapmayla çalışılmıştır.

Belirlenen işletmelere anket uygulanmıştır. Daha önceden yapılmış çalışmalar incelenerek, uzman kişilerle görüşülerek ve ekonomik analiz yöntemi hakkında bilgi sahibi olunarak anket formları hazırlanmıştır. Anket soruları üç ana değerlendirmeyi yapabilecek şekilde hazırlanmıştır. Bunlardan ilki, işletmelerin nüfus, eğitim ve işgücü varlıklarının ortaya konulması; ikincisi, ekonomik analizin yapılabilmesi; üçüncüsü ise, işletmelerin tercihlerinin, sorunlarının ve beklentilerinin ortaya çıkarılmasıdır.

Ekonomik analiz, işletmelerin 2010 – 2011 üretim dönemi yıllık faaliyet sonuçlarının ortaya konulmasına dayanmaktadır. Yıllık faaliyet sonuçları işletmelerin masraflarının, gayrisafi üretim değerlerinin, brüt karlarının, birim alan/birim ürün maliyet ve satış fiyatlarının, net ve nispi karlarının hesaplanması yoluyla elde edilmiştir.

Anketlerden elde edilen veriler SPSS bilgisayar programı aracılığıyla bilgisayara işlenmiş ve analiz edilmiştir. Analizler tezin amacını yerine getirmeye yönelik olarak yapılmıştır ve araştırma bulgularından istenilen sonuçlar elde edilebilmiştir.

Araştırma bulgularına göre, işletmeler yıllık faaliyet sonuçlarına göre 2010-2011 döneminde başarılı olmuşlardır. Özellikle 1. grupta yer alan 0-15 da arası işletmeler bu dönem içerisinde elde ettikleri başarı ile diğer grupları geride bırakmıştır. 2. grup ve 3. gruptaki işletmeler başarılı gözükse bile, elde ettikleri kazançlar maalesef düşük seviyelerdedir. İşletmelerin başlıca sorununu ilkbahar geç donları oluşturmaktadır. Birçok işletme bu sorundan muzdariptir. Üretim aşamasında karşılaşılan diğer önemli sorunlar yüksek girdi masrafları, hastalık ve zararlılar, işçilerdir. Pazarlama aşamasında ise işletmelerin verdikleri cevaplar doğrultusunda en büyük sorun fiyatların düşük olmasıdır. Bunu, büyük tüccarların piyasayı elinde bulundurması izlerken, son olarak piyasanın olmayışı ve satış opsiyonlarının azlığı gelmektedir.

Aslında, sıralanan pazarlama sorunlarının bir çoğu büyük tüccarların piyasaya hakim olmasından kaynaklanmaktadır. Kayısı sektöründe oligopolleşme söz konusudur. Bir

kaç büyük firma piyasaya istediği şekilde yön vermektedir. Fiyatları kendi istedikleri şekilde ayarlama olanaklarına sahip olan bu firmalar, satış opsiyonlarının az olması sebebiyle de üreticileri kendilerine mecbur bırakmaktadırlar. Bu durumun oluşmasında ki en büyük sebep ise bir üretici birliğinin olmamasıdır. Daha önceleri 'Kayısı Birlik' adından bir birlik bulunmasına rağmen, düzenli ve birlikte çalışılmaması birliğin faydalı olmasını engellemiştir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın şu anda 'Ulusal Kayısı Konseyi' kurulması yönünde bir projesi olduğu bilinmektedir. Bu projenin tamamlanması ve konseyin kurulması ile çoğu pazarlama probleminin çözülmesi amaçlanmaktadır. Daha önceki deneyim de yapılan hatalar tekrarlanmazsa ve sektörde yer alan herkesin ortak hareket edebileceği bir ortam hazırlanırsa gerçekten de çoğu sorun çözülecektir.

Üretim ve pazarlama problemleri kurulacak olan konsey tarafından ortaya konulacak politikalar, eğitim programları, Ar-Ge faaliyetleri vb. ile aşılabilir. Sektörün ve Malatya'nın sahip olduğu potansiyele erişmesinin yolu birlikte hareket etmekten geçmektedir. Bu çalışmanın sektördeki aktörlere birazcık da olsa yol göstermesi bu çalışmayı başarılı kılacaktır. Ayrıca, bu konu hakkında gelecekte yapılacak çalışmalara kıyaslama imkanı tanıyacak olması da bu çalışmanın diğer bir başarısı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Açıl, A. Fethi, Demirci, Rasih: **Tarım Ekonomisi Dersleri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 880, Ders Kitabı: 245, 1984.
- Altunışık, Remzi v.d.: **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı**, 5. bs., Sakarya, Sakarya Yayıncılık, 2007.
- Asma, Bayram Murat: **Her Yönüyle Kayısı**, Ankara, Uyum Ajans, 2011.
- Asma, Bayram Murat: **Kayısı Yetiştiriciliği**, Malatya, Evin Ofset, 2000.
- Baldi, Stefano: **Italy Stone Fruit Report**, Rome, USDA Foreign Agricultural Service, 2010.
- Blankenship, Diane C.: **Applied Research and Evaluation Methods in Recreation**, the U.S.A., Sheridan Books, 2010.
- Bultreys, A., Kaluzna, M.: "Bacterial Cankers By Pseudomonas Syringae on Stone Fruit Species With Special Emphasis on the Pathovars Syringae and Morsprunorum Race 1 and Race 2", **Journal of Plant Pathology**, 92, 2010, pp. 1.21-1.33.
- Cömert, Yavuz, Arısal, İbrahim: "Tarım Ürünleri İhracatını Olumsuz Etkileyen Faktör Olarak Fiyat İstikrarsızlığı: Kayısı Örneği", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 16, Sayı 2, 2011, s. 399-408.
- Çatı, Kahraman, Yıldız, Selami: "Türkiye'de Kuru Kayısı Üretim ve Pazarlama Problemleri ve Çözüm Önerileri", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, 2007, s. 337-360.
- Çetin, Bahattin, Tipi, Tolga: **Tarım Muhasebesi: Uygulamalı Örneklerle**, 2. Bs., Ankara, Nobel Bilim ve Araştırma Merkezi, No: 3, 2011.

- Demirtaş, İsmail: “Kent Kültürü”, **Malatya İli: Yerel Ekonomik Araştırma**, ed: Ferhat Sayım, Malatya, Malatya İş Adamları Derneği, 2007.
- Duran, Abdullah: “Malatya Tekstil İle Daha Da Büyüyor”, **Malatya Oda**, Aralık-Ocak 2012, Yıl:1 Sayı:2, Malatya, Malatya Sanayi ve Ticaret Odası, 2012.
- DTM: “Dış Ticaret İstatistikleri”, 2010.
- Edirne, Yeter: **Malatya’dan Irak’a “Tavuk Döner” İhracatı**, Malatya Çağdaş Gazetesi, 28.03.2012, (çevrimiçi)
<http://www.malatyacagdas.com/ozel-haber/malatyadan-iraka-tavuk-doner-ihracati-h11554.html>, 13.04.2012.
- Encyclopedia Britannica Online: “Apricot”, (çevrimiçi)
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/30806/apricot>, 16.04.2012.
- Ercişli, Sezai: “Apricot Culture in Turkey”, **Scientific Research and Essay**, Vol. 4.(8), 2009, pp. 715-719.
- Erginöz, Adnan Selçuk: **Malatya Sanayi Potansiyeli ve Yatırım Alanları Araştırması**, Ankara, T.C. Sanayi Bakanlığı Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, No:110, 2002.
- European Commission: “The Common Agricultural Policy Explained”, (çevrimiçi)
http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_en.pdf, 02.05.2012, pp. 1-18.
- FAO: “Production: Crops”, FAOSTAT, (çevrimiçi)
<http://faostat.fao.org/site/567/DesktopDefault.aspx?PageID=567>, 17.04.2012.
- Faust, M. et. al.: “Origin and Dissemination of Apricot”, **Horticultural Reviews**, Vol:22, y.y., 1998, pp. 248-249.
- Fırat Kalkınma Ajansı: “Bölgemiz”, (çevrimiçi)
<http://www.fka.org.tr/Bolgemiz-detay.asp?SayfaAltCatId=16>, 11.04.2010.

- Fırat Kalkınma Ajansı: **TRB1 2010-2013 Bölge Planı**, (çevrimiçi)
<http://www.fka.org.tr/ContentDownload/TRB1%202010-2013%20Bölge%20Planı.pdf>,
05.10.2011.
- Gezer, İbrahim v.d.: **Malatya Kayısı Raporu**, Malatya, Bilsam Yayınları, 2009.
- Gezer, İbrahim v.d.: **Malatya Vizyon 2023: Malatya İl Gelişim Raporu**, Malatya, Bilsam Yayınları, 2011.
- Gülcan, Ruhnaz v.d.: “Kuru Kayısı”, **Türk Sultanları: Çekirdeksiz Kuru Üzüm, Kuru İncir, Kuru Kayısı**, İzmir, Ege Kuru Meyve ve Mamulleri İhracatçıları Birliği Yayınları, Can Dijital Baskı Merkezi, 2007.
- Güneş, Turan, Arıkan, Rauf: **Tarım Ekonomisi İstatistiği**, Ankara, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları:1049, Ders Kitabı:305, 1988.
- Fathollahzadeh, Hamzeh et. al.: “Some Physical Properties of Tabarzeh Apricot Kernel”, **Pakistan Journal of Nutrition**, 7 (5), 2008, pp. 645-651.
- INC: Budapest Report, **15th World Nut&Dried Fruit Congress**, Budapest, 2011.
- İŞKUR: **İşgücü Piyasası Araştırması: Malatya İli Sonuç Raporu**, Ankara, 2011.
- Janick, Jules: “The Origins of Fruits, Fruit Growing, and Fruit Breeding”, **Plant Breeding Rev.**, Vol. 25, pp. 255-320.
- Kıral, Taner v.d.: **Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi**, Ankara, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, No: 37 1999.
- Koral, Ali İhsan, Altun, Ayla: **Türkiye’de Üretilen Tarım Ürünlerinin Üretim Girdileri Rehberi**, 3. Bs., Ankara, T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, No:104, 2005.

- Ledbetter, C.A.: “Using Central Asian Germplasm to Improve Fruit Quality and Enhance Diversity in California Adapted Apricots”, **Acta Hort**, ISHS 814, 2009, pp. 77-80.
- Malatya Belediyesi: “Malatya Doğal Kaynaklar”, (çevrimiçi)
http://www.malatya.bel.tr/malatya_dogal_kaynaklar.asp, 11.04.2012.
- Malatya Gıda, Tar. ve Hay. İl Md.: “Arazi Kullanımı”, (çevrimiçi)
<http://www.malatya-tarim.gov.tr/brfng.php?bid=1>, 11.04.2012.
- Malatya İl Kül. ve Tur. Md.: “Turizm Aktiviteleri”, (çevrimiçi)
<http://www.malatyakulturturizm.gov.tr/belge/1-61651/turizm-aktiviteleri.html>, 12.04.2012.
- Malatya İl Tarım Müdürlüğü: Çiftçi Kayıt Sistemi, 2010.
- Malatya İl Tarım Müdürlüğü: 1978-2010 Yılları Arası Malatya İli Kayısı Değerleri.
- Malatya İl Tarım Müdürlüğü: Malatya İli 2010 Yılı Kesin Kayısı Rekoltesi.
- Malatya İl Tarım Müdürlüğü: Malatya İli 2011 Yılı Tahmini Kayısı Rekoltesi.
- Malatya Kayısı Araş. ve Gel. Vakfı: **Medeniyetlerin Sağlıkta Buluştuğu “Malatya Kayısı”**, Malatya, Beydağı Matbaası, 2007.
- Malatya Meteoroloji Böl. Md.: “Malatya Hava Durumu Kayıtları”, 2011.
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü: “Malatya İline Ait İstatistik Veriler”, (çevrimiçi)
<http://www.dmi.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=MALATYA#sfB>, 11.04.2012.
- Morikian, E.S.: “Apricot of Armenia: Origin and Classification of Varieties”, **Acta Hort**, ISHS 121, 1982, pp. 271-274.
- MTSO: “Malatya Gıda Sektörü Verileri”, 2010.

- Olgun, A., Adanacıoğlu, H.: “Production and Marketing of Organic Dried Apricot and the Tendencies of Apricot Producers for the Future in Turkey: Case Study of Malatya”, **Acta Hort**, ISHS 717, 2006, pp. 271-280.
- Öztürk, Naim v.d.: “Malatya İli Kayısı Bahçelerinde Saptanan Zararlılar ile Avcı Türler”, **Bitki Koruma Bülteni**, 44 (1-4), 2004, s. 1-13.
- Polat, A.A.: “Apricot Production in the Eastern Mediterranean Region, Hatay, Turkey”, **Acta Hort**, ISHS 862, 2010, pp. 343-350.
- Rehber, Erkan: **Tarımsal İşletmecilik ve Planlama**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, No: 84, 1993.
- SGK: “Malatya İstatistikleri”, (çevrimiçi)
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/il_mudurlukleri/malatya_sosyal_guvenlik_il_mudurlugu/il_mudurlugu/tum_istatistikler!/ut/p/b1/ldBdC4IwFAbgX5Q7Z5tOL01MI5WYaLWbsIgQUruIon_fsiBC7GN3B553Z3uJkui6uJc7otT2dTF4T4ray0hDJwhuhAA80GGkwj9fIqezzRYaRBg8AB2Kj2QmI-cJGYMffw7D6DzlOeQJig5_JaHnuN-zY-JKjeVcdlWBhhMOMJE22KCm5TaIMiCqPaGvg86_Au4N_AOYtMaajDIHMYuRAI7gtcjE0-DkOOcU6C2JborOiW14EMLs7CpduRYZdnymspSDtwbU9GcMA!!/dl4/d5/L2dBISEvZ0FBI S9nQSEh/, 12.04.2010.
- Sobutay, Tülay: **Kayısı Sektör Araştırması**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Dış Ticaret Şubesi Araştırma Servisi, 2003.
- T.C. Bilim, San. ve Tek. Bak.: **81 İl Durum Raporu**, Ankara, Sanayi Genel Müdürlüğü, 2011.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: “Turizm İstatistikleri” (çevrimiçi)
<http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR,15229/turizm-istatistikleri.html>, 12.04.2012.

- T.C. Malatya Valiliği: “Nüfus ve İdari Yapı”, (çevrimiçi)
<http://www.malatya.gov.tr/malatya-hakkinda/detay.aspx?SectionID=TuR10ymn1Us%2b2cn%2fF0fYow%3d%3d&ContentID=Y7JoR07vaxCW2ekoEAnvwQ%3d%3d>, 11.04.2012.
- T.C. Malatya Valiliği: “Topraklar”, (çevrimiçi)
<http://www.malatya.gov.tr/malatya-hakkinda/detay.aspx?SectionID=yIEbyC3tGaPYmP8oyK8pLg%3d%3d&ContentID=Fj6NDDOJkkyIDWEPzL4poA%3d%3d>, 11.04.2012.
- T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı: **Kayısı-Badem Hastalık ve Zararlıları ile Mücadele**, Ankara, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, 2010.
- TDK: “Zerdali”, **Genel Türkçe Sözlük**, (çevrimiçi)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts, 16.04.2012.
- TİM: “İhracat İstatistikleri”, (çevrimiçi)
<http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>, 12.04.2012.
- TÜİK: “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2011 Verileri”, (çevrimiçi)
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, 11.04.2012.
- TÜİK: “Bitkisel Üretim İstatistikleri”, (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul>, 10.04.2012.
- TÜİK: “Hayvancılık İstatistikleri”, (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul>, 10.04.2012.
- TÜİK: “Tarımsal Alet ve Makine Sayıları” (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/tarimalet.zul>, 10.04.2012.
- TÜİK: “Dış Ticaret İstatistikleri”, (çevrimiçi)
<http://www.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, 10.04.2012.

- Ünal, Muhammed Raşid: **Kayısı Araştırma Raporu**, Malatya, Fırat Kalkınma Ajansı (FKA), 2010.
- Vasilakakis, M., Koukouryannis, V.: “Apricot Production in Greece”, **Acta Hort**, ISHS 488, 1999, pp. 43-50.
- Wang, Y.Z.: “Recommendation of Apricot Cultivars for Commercial Growing in China”, **Hort. Sci.**, 25, Praha, 1998, pp. 121–124.
- Yamane, Taro: **Temel Örneklem Yöntemleri**, çev. Alptekin Esin v.d., İstanbul, Literatür Yayınları, 2001.
- Yılmaz, Kadir U., Gürcan, K., “Genetic Diversity in Apricot”, **Genetic Diversity in Plants**, ed. Mahmut Çalışkan, Kayseri, 2012, s. 249-270.

EKLER

Ek 1.

**İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Teknoloji ve Sanayi İktisadı Bilim Dalı
“Türkiye Kayısı Sektörünün Ekonomik Analizi: Malatya İli Üzerine Bir Araştırma”
Üretici Anket Formu**

Anket No:
Anket Yeri:

Tarih:

1. İşletmenin Nüfus Yapısı

Cinsiyet		Yakınlık	Yaş	İkamet				Çalıştığı Yer		Eğitim Durumu							
E	K			Köy	İlçe	Şehir	Köy+Şehir	İşletme İçinde	İşletme Dışında	Değil	Okuyamaz	Okuyamaz	İlkokul	Ortaokul	Lise	Y. Okul	Üniversite

*İlk sıra işletme sahibi için doldurulur.

*Yakınlık: E-Eşi; O-Oğlu; K-Kızı

*Yaş grupları: 0-14, 15-25, 26-40, 41-60, 61+

*Çalışma çağındaki olmayan nüfus için çalıştığı yer sorusu, eğitim yaşı gelmemiş çocuklar için ise eğitim durumu sorusu geçerli değildir.

2. Toplam arazi varlığı, kayısı üretim alanı ve ağaç sayısı ne kadardır?
.....da.....da.....ağaç

3. İşletme arazisinde yetiştirilen ürünler?

Mülkiyet Durumu			Ürün Adı	Arazi Genişliği (da)	Üretim (Kg)	Kg Fiyat (TL)
Kira	Ortak	Mülk				

*Kg Fiyat kısmı kayısı harici ürünler için doldurulacaktır.

4. Kaç yıldan beri kayısı üretimi yapıyorsunuz?.....yıl

5. Hangi kayısı çeşitlerini yetiştiriyorsunuz?

Kayısı Çeşitleri		Yüzde (%)
Hacıhaliloğlu		
Kabaaşı		
Hasanbey		
Çataloğlu		
Soğancı		
Zerdali		
Diğer.....		

6. Yetiştirdiğiniz kayıyı tercih etme sebepleriniz nelerdir?

Hacıhaliloğlu

( ) Verimli

( ) Kaliteli

( ) Talep çok

( ) İklima uygun

( ) Karlı

( ) Dayanıklı (islime, yola)

( ) Deneme amaçlı

( ) Miras kaldı

Kabaaşı

( ) Verimli

( ) Kaliteli

( ) Talep çok

( ) İklima uygun

( ) Karlı

( ) Dayanıklı (islime, yola)

( ) Deneme amaçlı

( ) Miras kaldı

Diğer.....

( ) Verimli

( ) Kaliteli

( ) Talep çok

( ) İklima uygun

( ) Karlı

( ) Dayanıklı (islime, yola)

( ) Deneme amaçlı

( ) Miras kaldı

Diğer.....

( ) Verimli

( ) Kaliteli

( ) Talep çok

( ) İklima uygun

( ) Karlı

( ) Dayanıklı (islime, yola)

( ) Deneme amaçlı

( ) Miras kaldı

7. Ürettiğiniz kayısının ne kadarını yaş ne kadarını kuru olarak sattınız? (Kg olarak)
.....Yaş.....Kuru

8. Kuru kayısıyı ne şekilde elde ettiniz?

( ) Gün Kurusu

( ) İslim

9. Ürettiğiniz kayısıyı kime, ne şekilde, hangi fiyattan sattınız?

Kime	Ne Şekilde	Kayısı Kalitesi ve Çekirdeği	Ne kadar (Kg)	Fiyat (Kg/TL)	Toplam Gelir (TL)	Satış Biçimi		
						Meyve Döneminde Kabala Toplam	Kilo Hesabıyla Toplam	Perakende
TOPLAM								

*Kime: T-Tüccar; İ- İşleyici; K-Kooperatif, A-Aracı

*Ne şekilde? Y-Yaş; K-Kuru

*Kalitesi ve Çekirdeği: 1-1. Sınıf; 2-2.Sınıf; 3; 4; Is-Iskarta; Ç-Çekirdek

*Toplam gelir kısmı satışlardan elde edilen bütün gelirler hesaplanarak doldurulacaktır.

10. Yukarıdaki kime sattığınıza dair tercihinizde etkili olan etmenler nelerdir?

( ) Fiyatın iyi olması

( ) Peşin ödeme yapılması

( ) Kayısının bahçeden alınması

( ) Sürekli alım yapıyor olması

( ) Avans veriyor olması

( ) Güvenilir olması (itimat edilmesi)

( ) Diğer .....

11. İşletme sermayesi durumu nedir?

	Toplam Değer (TL)
Arazi Islahı Sermayesi	
Bina Sermayesi	
Alet Makine Sermayesi	
Hayvan Varlığı	
Ambar Mevcudu	
Alacaklar	
Diğer.....	
TOPLAM	

*Arazi Islahı: Sulama sistemi, su kuyusu; Bina Sermayesi: Ev, Ahır, Depo; Alet Makine Sermayesi: Traktör, Pulluk; Hayvan Varlığı; İnek, Tavuk, Keçi; Ambar Mevcudu; Satışa hazır ürünlerin değeri; Alacaklar: Ek işlerden nakit alacaklar.

12. Kayısı üretimi sezonluk masrafları ne kadardır?

İşlemler	Toplam Tutar (TL)
Toprak İşleme	
Sulama	
Bakım İşleri	
Gübreleme	
İlaçlama	
Hasat	
Pazarlama ve Depolama	
Yakıt	
Diğer.....	
TOPLAM	

* Toprak İşleme: Arazi tesviyesi

* İşçi maliyetleri dâhil edilmeyecektir.

* Bakım İşleri: Budama, çapalama

13. Yabancı işgücü kullanımı maliyeti nedir?

Durumu	Kaç Kişi	Toplam Yıllık Çalışma Süresi (Gün)	Günlük Ödenen Ücret (TL)	Toplam Yıllık Masraf (TL)
Daimi				
Geçici				
TOPLAM				

14. Bu sezonda kayısı üretimi için borçlandınız mı?

( ) Evet

( ) Hayır

Evet ise, toplam borç miktarınız ne kadardır?.....TL

15. Borç kaynağınız neresidir?

	Yüzde(%)
Tarım Kredi Kooperatifi	
T.C. Ziraat Bankası	
Diğer Bankalar	
Aile-Tamдық	
Tüccar	
Diğer.....	

16. Herhangi bir kooperatife veya birliğe üye misiniz? ( ) Evet ( ) Hayır

Evet ise, hangilerine üyesiniz?

( ) Tarım Kredi Kooperatifi

( ) Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

( ) Diğer.....

Hayır ise, neden üye olmadınız?

- Maddi olarak iyi durumdayım, ihtiyacım yok
- Arazim küçük, gerek duymuyorum
- Faizler yüksek
- Geri dönüşü yok/karşılığı gelmiyor
- Diğer.....

17. Yeni bir kooperatifin veya birliğin kurulması pazarlama sorunlarınızı çözer mi?

- Evet Hayır

Evet ise, kooperatifin kurulmasında ne gibi güçlükler görüyorsunuz?

- Büyük tüccarlar engelliyor
- Devlet desteği yok
- Düzenli işlemiyor, birlikte hareket edilmiyor
- Diğer.....

Hayır ise, neden çözmeyeceğini düşünüyorsunuz?

- Güven duyulmuyor, daha önce başarısız olundu.
- Büyük tüccarlar engelliyor
- Diğer.....

18. Kayısı üretimi ile ilgili sorunlarınız nelerdir?

- Dolu/don gibi iklim şartları
- Hastalıklar ve Zararlılar
- Masrafların yüksek olması
- İşçi problemleri
- Diğer.....

19. Pazarlama ile ilgili sorunlarınız nelerdir?

- Piyasanın olmayışı/satış opsiyonlarının az olması
- Fiyatların düşük olması
- Büyük tüccarların piyasaya hakim olması, fiyatları belirlemeleri
- Diğer.....

20. Devletten beklentileriniz nelerdir?

- Destek ve teşviklerin artırılması
 Birlik kurulması
 Fiyatların düzenlenmesi (ilaç, su, yakıt)
 Diğer.....

21. Kayısı üretimi ile ilgili yaşanan gelişmeleri takip ediyor musunuz? (Teknolojik, yeni malzemeler, yeni ürünler, yeni çeşitler, tarım kredileri, sigortalar, teşvikler, hibeler)

- Evet Hayır

Evet ise, hangileri?

- İlaçlar
 Makineler
 Diğer.....

Hayır ise, neden?

- Arazi küçük
 Maddi durumun yetersiz olması
 Diğer

22. Bu güne kadar kayısı yetiştiriciliği ile ilgili eğitim veya danışmanlık aldınız mı?
(Tarım danışmanları, seminerler, Çiftçi Eğitim Programı)

- Evet Hayır

Hayır ise, neden?

- Az sayıda olması/ulaşılamaması
 Danışmanların bilgilerinin yetersiz olması
 Geleneksel üretim yapılması/ihtiyaç duyulmaması
 Arazinin küçük olması/gerek görülmemesi
 Tanıdık danışmanların/ziraat mühendislerinin var oluşu
 Diğer.....

23. Kayısı üretiminde karşılaştığınız en önemli hastalık ve zararlılar nelerdir?

- Monilya
 Yaprak Delen (Çil – Kızılla)ke)
 Sürgün ve Dal Yanıklığı
 Meyve Hortumlu Böceği (Matkap Kurdu)
 Fidan Dip Kurtları
 Yaprak Uyuzu
 Diğer.....

24. Size göre bölgedeki en karlı tarımsal üretim dalı hangisidir?

- Kayısı
 Diğer.....

25. Kayısı üreticiliğinden memnun musunuz? Evet Hayır

Hayır ise, neden?

- Mecburen yapıyorum (ör: miras)
 Para kazandırmıyor
 Diğer.....